

Ale Ripatti

”... MUN SUKUPUOLI ON
JOSSAIN IHAN MUUALLA
KUIN MUN GENITAALEISSA.”

- Nuorten transmiesten näkemyksiä sukupuolesta ja sukupuoli-
identiteetistä

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminta ja Nuorisotyö

Huhtikuu 2014

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILOLEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences		Opinnäytetyön päivämäärä 11.04.2014
Tekijä(t) Ale Ripatti	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Kansalaistoiminta ja nuorisotyö	
Nimeke "... mun sukupuoli on jossain ihan muualla kuin mun genitaaleissa." - Nuorten transmiesten näkemyksiä sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetistä		
Tiivistelmä Meille on perinteisesti opetettu, että kaikki ihmiset voidaan jaotella selkeästi joko miehiin tai naisiin ja että poikkeukset tästä olisivat erittäin harvinaisia. Nykytiedon mukaan voidaan kuitenkin todentaa, että sukupuolen moninaisuus ihmisillä on huomattavasti yleisempää kuin on luultu. Sukupuolivähemmistöjä onkin kaikenikäisissä ja eri yhteiskuntaluokissa. Tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja normaalin bipolaarisen sukupuoli- ja sukupuoli-identiteetin ulkopuolelta on kuitenkin vielä harvassa. Tieto ja tiedon saanti ovat kuitenkin yksi tärkeimmistä tekijöistä ajattelun kehittämisen lapsen tai nuoren oman identiteetin etsimistä ja löytämistä. Tässä myös tiedon antajien, kasvattajien sekä aikuisten rooli nousee esille. Lapsille ja nuorille tulisi olla saatavilla tietoa siitä, että ihminen voi olla jotain muutakin kuin mies tai nainen, eikä syntymässä saatu biologinen sukupuoli suoraan muodosta sukupuoli-identiteettiä tai luo ihmisestä kummajaisista, mikäli tunne ja kokemus sukupuolesta onkin eriäväinen. Yhteiskuntamme sekä sen luomat normit eivät edesauta moninaisuuden esiintymisessä. Jokapäiväisessä elämässä tunnustamme sukupuolinormatiivisuutta valinnoillamme. Koulumaailma, pukuhuoneet, WC:t ja muut elämässä esiintyvät lainalaisuudet voivat toisille meistä tuottaa suunnatonta epämukavuuden tunnetta, jopa ahdistusta. Jako tyttöihin ja poikiin liikuntatunnilla voi joillekin meistä olla ylitsepääsemättömän haaste. Tutkimuksessani selvitin transihmisten kokemuksia sukupuolen, sukupuolisuuden sekä sukupuoli-identiteetin esiintymisestä yhteiskunnassamme sekä yksilötasolla haastatteleamalla kolmea nuorta transmiestä. Kirjallisen materiaalin sekä haastattelujeni pohjalta valitsin kaksi teemaa: sukupuolen sekä sukupuoli-identiteetin sekä kaksi lähestymistapaa: yhteiskunnallisen ja yksilötason. Tutkimuksessani selvisi, miten sukupuolikokemus sekä reaktiot biologisen ja koetun sukupuolen välillä ovat hyvinkin yksilöllisiä, mutta myös se, miten yksilön kokemat dysforian tunteet ovatkin pitkälti yhteiskunnan normien muodostamia. Kaiken takana punaisena lankana on kuitenkin tiedon vähyys, sen saanti sekä se, miten kapeakatseisesti suhtaudumme erilaisuuteen. Pelkäämme erilaisuutta, mutta eritoten muutosta ja uuden omaksumista, jotka vaaditaan sen hyväksymiseen. Olemme normiemme orjia.		
Asiasanat (avainsanat) Sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, identiteetti, transsukupuolisuus		
Sivumäärä 64 s. + 4	Kieli Suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Katri Schadewitz	Opinnäytetyön toimeksiantaja Seta ry / Transtukupiste	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis April 11 th 2014
Author(s) Ale Ripatti	Degree programme and option Civic activities and youth work	
Name of the bachelor's thesis "... my genitals don't define my gender." – Gender and gender identity as seen by young trans men.		
Abstract Traditionally we have been taught that all human beings can be divided into men or women and that the exceptions in this are very rare. Present facts can prove that gender diversity among humans is far more usual than we have thought. There are gender minorities in all age groups and different social classes. Knowledge of gender diversity and outside normative bipolar gender division is not available widely. Access to this knowledge and getting information is one of the most important things when thinking about seeking and finding your own identity. Especially as a child or youngster. We as adults, educators and contributors of this knowledge are given an exceptionally important role. Children and youngsters should have knowledge that being a man or a woman is not the only option and sex given in birth is not necessarily your gender identity and that being different does not make you instantly a freak. Our society and its norms do not promote gender diversity. In everyday life we have to make choices, which make us to confess the existence and truth of men-women gender normativity. Choices made in school, which locker room you choose, toilets and all the other choices we have to make can feel very uncomfortable for others. Division into groups of boys and girls in the gym class can be an overwhelming challenge for some of us. In my research I examined experiences of gender and gender identity and their existence in our society by interviewing three trans gendered youngsters. I chose two themes and two perspectives, which arose from the literature and the interviews. These themes were gender and gender-identity and perspectives were social and individual. As the result it became clear that experience of one's gender and reactions, feelings of dysphoria, are very unique and individual but also that these feelings and experiences, especially with dysphoria, are often created by the norms of our society. As a thin red line there is the lack of knowledge and that how narrow-mindedly we deal with diversity and differences. We are afraid of differences but especially the change and adapting new ways to look at the world, which are necessary in accepting that we all are different. We are slaves of the norms we have created.		
Subject headings, (keywords) Sex, gender, gender identity, identity, transgender		
Pages 64 p. + 4	Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Katri Schadewitz	Bachelor's thesis assigned by Seta / Transgender Support Center	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	SUKUPUOLI(A).....	3
2.1	Kulttuuri, uskonto ja lääketiede sukupuolikäsitteen muokkaajana.....	3
2.2	Sukupuolen määritelmiä.....	6
2.2.1	Biologinen sukupuoli.....	6
2.2.2	Anatominen sukupuoli.....	7
2.2.3	Psykologinen sukupuoli.....	8
2.2.4	Sosiaalinen sukupuoli.....	8
2.3	Kieli lokeroi sukupuolta.....	9
2.4	Transsukupuolisuus.....	10
2.5	Trans-ihmisyys, -gender ja -sukupuolisuus: termistön koukeroita.....	12
2.5.1	Transsukupuolisuus lähihistoriassamme.....	15
3	SUKUPUOLI-IDENTITEETTI JA SEN RAKENTUMINEN.....	18
3.1	Mikä on sukupuoli-identiteetti?.....	18
3.2	Sukupuoli-identiteetin kolme osa-aluetta.....	19
3.3	Transsukupuoli-identiteetin kehittämisestä.....	20
3.4	Vanhassa vara parempi? – Psykoanalyysia ja elämänkaariteorioita.....	20
3.4.1	Psykoanalyttinen näkemys nuoren sukupuoli-identiteetin kehitykseen – ”sukupuolisuuden kriisi”.....	21
3.4.2	Identiteetin kehitys elämänkaariteorioiden mukaan.....	22
4	UUSIA NÄKÖKULMIA SUKUPUOLEEN JA SUKUPUOLI-IDENTITEETTIIN.....	25
4.1	Queer-teoria- ja tutkimus.....	25
4.2	Sukupuolen moninaisuus.....	25
4.3	Sosiaalinen sukupuoli – laajempi näkemys sukupuolen rakentumiseen.....	26
4.3.1	Sukupuoli ei ole vain biologista, vaan sosiaalinen ja kulttuurinen konstruktio.....	28
4.4	Aistinen sukupuoli – filosofinen näkökanta sukupuoleen.....	29
4.5	Stuart Hall ja kulttuurinen identiteetti-teoria transnäkökulmasta.....	31
5	TUTKIMUSPROSESSI.....	34
5.1	Tutkimuskysymykset.....	34
5.2	Kvalitatiivinen tutkimusote.....	34
5.3	Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä.....	35

5.4	Aineistonkeruuprosessi ja haastateltavat.....	38
5.5	Aineiston käsittely ja analyysi	39
5.6	Luotettavuus	40
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	41
6.1	Tyttö vai poika?.....	41
6.2	Tyttö ja poika	48
7	SUKUPUOLESTA JA VASTAAN! - PÄÄTELMÄT	53
7.1	Tulkinta ja johtopäätökset.....	53
7.2	Tulosten hyödyntäminen.....	57
	LÄHTEET	61

LIIITTEET

1 Seta ry:n, Transtukipiste & Trasek ry:n esittelyt

2 Teemahaastattelun runko

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jossa tutkin transnuorten kokemuksia sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetistään. Toteutin tutkimukseni haastattelemalla kolmea transsukupuolista nuorta. Tutkin nuorten omien kokemusten kautta sukupuolen, sukupuolisuuden ja sukupuoli-identiteetin määritelmiä ja esiintymistä nykypäivän maailmassa. Tutkimuksessani pyrin löytämään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten tutkittavieni kokemuksista sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti näkyy ja esiintyy yhteiskunnassamme?
2. Miten nuoret transmiehet kokevat sukupuolensa ja sukupuoli-identiteettinsä?

Vaikka en keskity ihmisen kokonaisvaltaisen identiteetin kokemiseen, seuraa se silti osana tutkimuksessani. En kuitenkaan näe tässä ristiriitaa, sillä tunnen sukupuoli-identiteetin olevan niin suuri osa identiteettiä, että ne kulkevat käsi kädessä ja sisältyvät toinen toisiinsa. Ihmiskäsitykseni mukaan ihminen on holistinen kokonaisuus. Tutkimukseni pohjautuu queer-teorialle, sen sukupuoleen antaman erilaisen näkökulman vuoksi. Queer-teoria kyseenalaistaa yhteiskunnan luomia normeja seksuaalisuuteen suuntautumiseen ja sukupuoleen liittyen (Rakkaus on Rakkautta! Kärlek är Kärlek! 2013). Valitsin aiheen opintojeni aikana virinneestä kiinnostuksesta sukupuolta ja identiteettiä kohtaan sekä kohdatessani erilaisia käsityksiä sukupuoleen ja sukupuoli-suuteen eri kulttuureissa. Matkallani maailman ympäri sekä opiskellessani Keski-Euroopassa olen nähnyt erilaisia tapoja lähestyä ihmistä myös muulta kuin itselleni opetetun pohjoismaisen kulttuurin näkökulmasta.

Tutustuttuani aiheestani tuotettuun materiaaliin ja käsitteisiin ymmärsin, että asia on myös erittäin ajankohtainen sekä melko vähän tutkittu nuorisotyön näkökulmasta. Tästä syystä halusin tutkia asiaa lisää ja toivon, että tutkimukseni tulee antamaan tietoa asiasta myös muille ja näin ollen lisää keskustelua sekä tietämystä aiheesta. Esimerkit tämän hetken koulun terveydentiedonkirjoista valottavat tilannetta nuorten aiheesta saamasta tiedosta. Lehtisen ym. (2013, 60) kahdeksaluokkalaisten terveydentiedon kirjassa transsukupuolisuudesta puhutaan otsikon ”Seksuaalinen suuntautuminen” alla: ”Transihmisiä ovat muun muassa transsukupuoliset ihmiset. Transsukupuolisella on voimakas tunne siitä, että on syntynyt väärää sukupuolta olevaan kehoon, ja hän saattaa haluta, että sukupuoli korjataan vastaamaan omaa kokemusta.” Fogelhol-

min ym. (2012, 123) lukion terveystiedonkirjassa sukupuolelle, sen ulottuvuuksille sekä sukupuolivähemmistöille annetaan tilaa yksi sivu ja esille nostetaan myös transgenderit sekä intersukupuoliset. Kouluissa saadun tiedon tilanne paranee lukioon mentäessä, mutta kaikki nuoret eivät jatka toisen asteen opintoihin. Olisikin siis tärkeää saada tietoa jo yläkoulussa, joka vielä tavoittaa lähes kaikki ikäluokkansa nuoret. Yläkoulun terveystiedon suppea kirjallinen materiaali jättää suuren osan tiedonsaannin vastuusta opettajan omalle harkinnalle ja kiinnostukselle sekä ammatillisuudelle, eikä näin ollen takaa nuorille tasavertaista mahdollisuutta saada tietoa.

Tutkimukseni tarpeellisuudesta puhuttaessa haluaisin nostaa esiin muutamia seikkoja. Aihe on erittäin arka, ajankohtainen ja puhutteleva monellakin tasolla, niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Tämä näkyy lehtikirjoituksissa sekä keskustelu- ja kommenttipalstoilla. Esimerkkeinä tästä Aamulehden (28.4.2013) uutinen, jossa transsukupuolista käskettiin riisumaan uimahallissa Tampereella, jotta hänen biologinen sukupuolensa voitaisiin todistaa. Samoin esimerkkinä toimii mediassa käsiteltävä tarina Imatran kirkkoherra Marja-Sisko Aallosta hänen tuotuaan rohkeasti esiin transsukupuolisuutensa (ks. mm. <http://marja-siskonblogi.blogspot.fi/>; http://www.menaiset.fi/artikkeli/ajankohtaista/ihmiset/sukupuolensa_korjannut_marja_sisko_aalto_elan_yha_vaimoni_kanssa; HS Kuukausiliite nr:o 499, 5.10.2013).

Tutkimusta aiheesta ei ole vielä saatavilla kovinkaan laajasti, eikä varsinkaan nuorten näkökulmasta. Suurin osa tämän hetken tutkimuksista on keskittynyt pääosin tarkastelemaan ilmiötä lääketieteelliseltä kannalta. Vilka (2006, 3) toteaaakin, että tämän hetken transsukupuolisia koskeva tieto on kapea-alaista ja yhteiskunnassa epätasaisesti jakautunutta. Tämä vaikuttaa ihmisten kykyyn tukea toisia elämässään sukupuolisina henkilöinä sekä ihmisten kykyyn määrätä itsestään sukupuolisena olentona. Tosin kenttätiedon saantiin on myös alettu kiinnittää huomiota enenevässä määrin. Esimerkiksi keväällä 2013 alkoi Nuorisotutkimusseura ry:n sekä Seta ry:n toteuttama laaja valtakunnallinen verkkokysely Suomessa asuvien lesbo,- homo,- bi ja transnuorten hyvinvointiin liittyen ja siihen, miten he sen kokevat (Taavetti 2013). ”Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?”-tutkimuksen ensimmäisiä tuloksia on luettavissa nuorisotutkimusseuran www-sivuilta osoitteesta www.nuorisotutkimusseura.fi.

Vaikka transsukupuolisuudessa on kyse marginaalisesta osasta kaikkia nuoria, koskee se silti meitä kaikkia. Nykypäivän atomisoituvassa postmodernissa yhteiskunnassa

asiat muuttuvat aina vain kiihtyvää vauhtia ja pysyminen mukana kehityksessä muodostaa uusi haasteita meille kaikille. Sukupuolirajat hämärtyvät ja vanhoja normeja sekä rakenteita ravistellaan joka suunnalta. Siksi esimerkiksi nuorisotyössä tai vaikka koulumaailmassa tulee alan toimijoiden olla ajanhermolla, jotta voidaan taata kaikille nuorille yhdenvertaiset ja samanarvoiset mahdollisuudet elämään, suvaitsevaisen ja ymmärtäväisen yhteiskunnan rakentamisesta puhumattakaan. Myös Opetus- ja kulttuuriministeriön (2012, 6) julkaisemassa Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa vuosille 2012-2015 mainitaan seuraavaa: ”Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan, *sukupuoli-identiteetistään* tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.” Jussi Nissinen (2011, 11) kirjoittaa: ”Tehtävissäni Sexpo-säätiön koulutuspäällikkönä ja sitä ennen Setan sosiaalisihteerinä ja pääsihteerinä olen toistuvasti hämmästyntynyt siitä, että Suomessa on mahdollista valmistua psykologian maisteriksi, psykoterapeutiksi, opettajaksi, nuorisotyöntekijäksi, lääkäriksi tai sairaanhoitajaksi perehtymättä lainkaan ihmisen seksuaalisuuteen, puhumattakaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta ja siihen liittyvistä identiteettikysymyksistä. Ne on yhteiskunnassamme jätetty ”erityisasiantuntijoiden” osaamisalueeksi.”

Edellä mainituista syistä koen tärkeäksi tuottaa tällä tutkimuksella tietoa, niin vanhemmille, opettajille, nuorille ja kaikille, joita asiaa koskettaa, eli meille kaikille sekä saattaa tieto julkiseksi, jotta ihmiset osaisivat suhtautua transsukupuolisuuteen ja sen ilmenemiseen uusin silmin ja hyväksyä ilmiön esiintyvyyden. Vaikka kuten vanhassa kansansanonnassa kerrotaan: ”tieto lisää tuskaa”, ei se tässä aiheessa pidä paikkaansa, vaan ymmärrys aiheeseen lähtee tiedosta ja tiedostamisesta.

2 SUKUPUOLI(A)

”Jumala loi ihmisen kuvakseen, Jumalan kuvaksi hän hänet loi, mieheksi ja naiseksi hän loi heidät. Jumala siunasi heidät.” (1. Moos. 1:27–28.)

2.1 Kulttuuri, uskonto ja lääketiede sukupuolikäsitteen muokkaajana

Yhteiskunnassamme ja länsimaisessa kulttuurissamme voidaan stereotypista bipolaarista mies-nais-käsitettä pitää jopa normina. Yllä siteeraamani kirja todentaakin tämän normin olemassaolon kaksituhatuotisen historian. Tämä normatiivisuus johtaa meidät usein tilanteeseen, jossa koemme ainoaksi oikeaksi velvollisuudeksemme opettaa pienistä pojista miehiä ja pienistä tytöistä naisia. Myös androsentrisyys eli mieskeskeisyys on yksi kulttuurimme kulmakivistä, mutta juuri tämä ylläpitää sulkupuolten eriarvoisuutta ja näin ollen juuri tätä gendeeristä kahtiajakoa (Vuorinen 2001, 43-44).

Historiallisesti länsimaisessa kulttuurissa ovat uskonto ja lääketiede olleet ne järjestelmät, jotka ovat sosiaalisesti kontrolloineet ihmisten käyttäytymistä myös sukupuoli- ja seksuaalikäyttäytymisen osalta (Vilkka 2010, 80). Valistuksen aikaan 1700-luvun lopulla syntyi biologian ja genealogian, sukututkimuksen, piirissä käsitys sukupuolielinten ”normaaliudesta” ja ”normaalista” käytöstä. Määrittelynä oli, että normaalia sukupuolielinten kohtaamista oli vain lisääntymiseen johtava miehen ja naisen elinten välinen yhteys. Siihen aikaan lääketieteen ja uskonnon sukupuolikäsityksen mukaan miehen ja naisen elintoimintoja ylläpiti erilaisten nesteiden tasapaino. Tämä tasapaino saattoi järkkyyä, mikäli tätä yllä mainittua ”normaalia” käyttäytymistä vastaan toimittiin muun muassa haureuden, itsetyydytyksen, aviorikoksen tai samaan sukupuoleen kohdistuvan halun muodossa. Nämä haureuden osoitukset olivat rikos Jumalan luomaa järjestystä sekä luontoa vastaan ja saattoivat johtaa lopulta jopa kuolemaan. Kyse ei kuitenkaan ollut seksuaalisuuden ja sukupuolen patologisoinnista, vaan tällä ”normaalin” määrittelyllä pyrittiin löytämään ja saavuttamaan ihmisten terve, hygieeninen ja eritoten lisääntymiskykyinen ja rodunmukainen ruumis suurinta yhteiskunnallista tehtävää eli suvunjatkamista varten. (Vilkka 2010, 77-78.)

Juuri tämä valistuksen ajan luoma kuva kahdesta sukupuolesta sekä normaalista heteroseksuaalisuudesta, ihmisten sukupuoli- ja seksuaalikäytöksestä vain suvunjatkamistarkoitukseen, on luonut yhteiskuntaamme niin sanotun *heteronormatiivisen hegeemonian* (Butler 2006). Vilkka (2010, 73, 79) avaa Butlerin näkemystä niin, että tällä tarkoitetaan lähtökohtaista oletusasetelmaa, jossa kaikkien oletetaan olevan heteroita eikä asiaa tarvitse erikseen mainita. Yhteiskunnassamme olemme luonnollistaneet ja valjastaneet kehon, sukupuolen sekä halut heteroseksismin kannalta tarkoituksenmukaisiksi suorittamisen keinoiksi juuri vallanintressien toteutumista varten. Itse toisin lisänä tähän keskusteluun suvunjatkamistarkoituksen. Käsite sisältää myös ajatuksen siitä, että yleiseen keskusteluun otetaan mukaan se, mitä heteroseksuaalisuus ei ole.

Tämän kielletyn, ”ei-normaaliuden”, puheen kautta ylläpidetään ja vahvistetaan heteroseksuaalisuuden normia, toisin sanoen siis myös ”me-valtaapitävät” vs. ”te-toiset” yhteiskunnallista ajatusmaailmaa. Tämä muodostaa ongelmia nykypäivän sukupuolisesti ja seksuaalisesti moninaistuvassa kulttuurissamme.

Vaikka nykyisin esimerkiksi sukupuolen erilaisia määritelmiä, ilmenemismuotoja ja moninaisuutta tuodaan julki ja sitä käsitellään yhteiskunnan (vrt. mm. Laki transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta 563/2002 yms.) sekä muiden instituutioiden toimesta enemmän, niin silti vieläkin, kuten Foucault mainitsee, sukupuolikeskusteluissa sukupuoli yritetään liian usein palauttaa sen lisääntymistehtävään sekä aviolliseen legitimiisyyteen. Sukupuolelle olisi vain yksi ja sama käyttötarkoitus koko elämänsäkaarensa pisteestä a pisteeseen b riippumatta yhteiskuntaluokista, eri ikäkausista tai edes sukupuolesta itsestään. (Vilkkä 2010, 72-73, 78-79.) Aiemman valtavirta-ajattelun mukaan sukupuoliroolit tai ”mies” ja ”nainen” olivat puhtaasti kytkettyinä suvunjatkamiseen sekä yhteiskuntajärjestelmään, jossa sukupuolten avulla vallan sekä talouden jakaantumista säädeltiin ja ylläpidettiin. Koko kahtiajakoinen sukupuolijärjestelmä onkin luotu ihmisten yhteisen sopimuksen pohjalle ja vain yhteiskunnan järjestelmää varten. Sukupuolijärjestelmä edustaa siis valtaa ja statusta, ja ihmiset valitsevatkin tämän järjestelmän juuri saavuttaakseen sen luomat päämäärät ja tavoitteet. (Vilkkä 2010, 44-45.) Kuten yllä mainitsin, on sukupuoli valjastettu suvunjatkumistarkoitukseen. Vilkkä (2010, 45) huomauttaakin, että juuri tämä liitos on luonut tilanteen, jossa suvunjatkumista on alettu pitää normina ja lähtökohtana kaikelle sukupuoleen liittyvälle riippumatta siitä, mikä yksilön henkilökohtainen tila ja kokemus on, kykeneekö hän tai onko hän edes halukas jatkamaan sukua.

Yleinen länsimaisen kulttuurin sukupuolijätkä on puhtaasti dikotominen, vaikkakin esimerkiksi Nepalissa ja Australiassa on passissa myös kolmas sukupuolikategoria (Sukupuolen moninaisuus-opas 2012, 8). Jotkut kulttuurit ovat jo pitkään hyväksyneet sukupuolen moninaisuuden osaksi kulttuuriaan eivätkä koe tarpeen tehdä tiukkaa jakoa vain miehen ja naisen välille (Sukupuolen moninaisuus-opas 2012, 6). Lisäksi kulttuureissa ei ole vallalla käsitys sukupuolen liittymisestä vain suvunjatkumisen rooliin, vaan yksilöt voivat saada erilaisia sosiaalisia statuksia, eikä heidän nähdä poikkeavan normaaliuden-käsitteestä. Vuorinen (2001, 45-46) kirjoittaa esimerkiksi, että Intiassa on uskonnollisia henkilöitä, joita kutsutaan nimellä ”hijra”. He ovat geneettisesti ja biologisesti miehiä mutta imitoivat naista uskonnollisista syistä. Nämä

hijrat toimivat hindulaisessa hengellisessä yhteisössä naisena ja seurustelevat miehen kanssa. He ovat myös muokanneet kehoaan fysiologisesti vastaamaan enemmän naisen kuin miehen kehoa. Yhteisössä heitä pidetään kolmantena sukupuolena. Toinen esimerkki kertoo Pohjois-Amerikan intiaanien keskuudessa toimivista miehistä, joita kutsutaan nimellä ”berdache”. Shamaanina toimiessaan tämä spirituaalisen aseman saanut mies ottaa yhteisössään naisen roolin myös äitinä ja vaimona. Myös nuorten alakulttuureissa voidaan havaita tietynlaista sukupuolirajojen ylittämistä. Ilmiössä, jota kutsutaan termillä ”gender blender” yksilöt tietoisesti pukeutuvat ja käyttäytyvät yhdistellen molempien sukupuolten ominaisuuksia, tyylejä ja tapoja. Tässä ei kuitenkaan ole kyse transvetismista (Vuorinen 2001, 46).

2.2 Sukupuolen määritelmiä

”Sitten näin ne. Mahtavat pallit. Kuvakulma oli suoraan pepun alta ylös. Pieni penis-kin näkyi. Se ei ollut klitoris, joka voi näin pienellä ihmisellä näyttää kuulemma penikseltä. Hän oli pieni mies, oikeaa sukupuolta!”

Näin kirjoittaa eräs odottava äiti Minna Kiistalan (2010) julkaistussa kirjassa ”Minä en sitten muutu – Odottavan äidin tunnustuksia”. Tämä suora sitaatti nuoren äidin suusta on oiva aloitus sille, miten sukupuolta yleensä määritellään. Katkelmasta käy ilmi se, mikä nykypäivänä vieläkin muodostaa suurimman merkityksen sukupuolen määritelmälle eli biologiset ja siihen tiukasti kuuluvat anatomiset piirteet ja edellisessä luvussa mainitut näiden muodostamat olosuhteet suvunjatkamiselle. Edelleen siis väitetään, että penis on miehen mitta ja vagina luo naisen. Sukupuoli ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen asia ja harvoin kukaan edustaa yksiselitteisesti maskuliinista miestä tai feminiinistä naista (Vilka 2010, 17). Esittelen seuraavaksi sukupuolen neljä eri ulottuvuutta Jukka Virtasen (2001) kirjan ”Kliininen seksologia” mukaan.

2.2.1 Biologinen sukupuoli

Biologista sukupuolta kutsutaan usein myös kromosomaaliseksi tai geneettiseksi sukupuoleksi, sillä se määräytyy hedelmöityksessä vanhemmilta saatujen sukupuolikromosomien, X ja Y, mukaan. Normaalisissa sikiön kehityksessä kromosomipari XX:n esiintyminen johtaa feminiinisten sisäisten sekä ulkoisten sukupuolielinten muodostumiseen. Mikäli parina on XY, johtaa tämä taasen maskuliinisten sukupuolielinten muodostumiseen sikiölle. Sukupuolikromosomiston häiriöt voivat muodostaa pareja,

kuten XO tai XXY, jolloin sukupuolielinten muodostuminen häiriintyy. Nämä muutokset johtavat usein myös yksilön fertilisaation alenemiseen tai jopa steriiliyteen sekä biologisen sukupuolen määrittämisen haasteellisuuteen sukupuolielinten ollessa vastasyntyneellä ulkoisesti harhaanjohtavan erinäköiset kuin mitä murrosiän hormonaaliset muutokset tuovat esiin. Usein näihin häiriöihin liittyy myöhemmällä iällä myös sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin epävakautta sekä samaistumattomuutta heteronormatiiviseen maailmankatsomukseen. Biologinen eli geneettinen sukupuoli luo siis viitekehyksen sukupuolen eriytymiselle alkion ja sikiön kehityksessä. Genotyyppi, ts. DNA-materiaali, ohjaa hormonivaikutusten kanssa sikiön sisäisten ja ulkoisten sukupuolielinten kehitystä ja tätä kautta muodostaa pohjan myöhemmin kehittyville primaareille, lisääntymiseen liittyville sekä fenotyypille eli sekundaarisille, ei lisääntymiseen liittyville, sukupuoliominaisuuksille. (Virtanen 2001, 35-39.)

2.2.2 Anatominen sukupuoli

Anatomiseen sukupuoleen lasketaan yleensä kuuluvaksi juuri yllä mainitut kehon primaarit ja sekundaariset, sisäiset ja ulkoiset rakenteelliset sukupuoliominaisuudet. Näillä rakenteille on merkitystä niin lisääntymisen kuin sukupuoli-identiteetin ja sukupuolikäyttäytymisen kanssa. Anatominen sukupuoli tunnistetaan yleensä näköaistin, mutta myös tuntoaistin avulla ja sen tunnistaminen vaatii useimmiten sukupuolielinten havainnoinnin lisäksi kehon muiden rakenteellisten ominaisuuksien tarkastelua. Naisilla tämä tarkoittaa muun muassa rintojen, ruumiin koon, karvoituksen vähäisyyden sekä muiden naiselle ominaisena pitämiemme ulkoisten ominaisuuksien havainnointia. Miehillä näitä rakenteellisia ja ulkoisia ominaisuuksia ovat muun muassa ruumiin koko, runsaampi karvoitus sekä suurempi lihasmassa. Anatomiset sukupuoliominaisuudet toimivat usein myös eroottisten ja seksuaalisten signaalien lähteinä ihmisten välisessä tiedostetussa ja tiedostamattomassa seksuaalisessa viestinnässä. Tätä tarkoitusta varten niitä voidaan korostaa ja tuoda selvemmin esille esimerkiksi pukeutumisen ja käyttäytymisen kautta. Käsitetään, että rinnat kuuluvat naisten identiteettiin ja penis miehen identiteettiin. Ihmiskehon ulkoisista sukupuoliominaisuuksista onkin tullut aiempaa keskeisempi osa yksilön omaa identiteettiä. Toisaalta postmodernissa yhteiskunnassa tämä voi toimia myös päinvastoin eli ulkoisia sukupuoliominaisuuksia voidaan yrittää peittää tai niiden olemassaoloa kieltää. (Virtanen 2001, 39-41.)

2.2.3 Psykologinen sukupuoli

Psykologinen sukupuoli on ihmisen henkilökohtainen tulkinta tai käsitys sukupuolestaan, siis subjektiivinen kokemus miehenä tai naisena olemisesta. Muutoksena kahteen yllä olevaan sukupuolen määritelmään, psykologinen määritelmä ei kuulu enää ruumiillisen sukupuolen käsitteisiin, vaan ns. gendeerisyyden eli vapaasti suomennettuna koetun sukupuolen alueeseen. Psykologisen sukupuolen syntyä tai esiintymistä ei voida määritellä samoin ja yhtä helposti kuin biologista ja anatomista, ja tästä johtuen keskustelua onkin käyty paljon siitä, kuinka paljon siihen vaikuttavat geneettiset tekijät tai hormonit ja kuinka paljon taas yhteisö, kulttuuri ja opitut asiat. Tutkimukset todistavat, että mies- ja naishormonien vaikutuksesta miesten ja naisten aivot erilaistuvat jo sikiövaiheessa. Tämä taas muodostaa niiden toiminnan välille eroavaisuuksia ja nämä vaikuttavat muun muassa kuukautiskierron alkuun sekä muihin feminiinisiin ja maskuliinisiin ominaisuuksiin. Näiden tutkimusten perusteella on voitu todeta, että juuri aivojen erilaistumisella on iso merkitys psykologisen sukupuolen muodostumisessa. Aivojen erilaistuminen vaikuttaa myös seksuaalikäyttäytymiseen ja tämän erilaistumisen osuminen juuri sukupuoli-identiteetin muotoutumisen kannalta kriittiselle ajankohdalle raskaudessa, vaikuttaisi se näin ollen suuresti myös sukupuoli-identiteetin muotoutumiseen. Vaikka psykologista sukupuolta voidaan yrittää selittää neurologiselta kantilta, ovat monet teoreetikot raportoineet, että se ja sukupuoli-identiteetti muodostuisivat enemmänkin opittujen, psykososiaalisten tekijöiden säätelämänä ilman biologista perustaa. Oli kehitymisreitti kumpi tahansa, voidaan kuitenkin sanoa, että näiden muotoutuminen on tiukasti sidoksissa yhteisön arvoihin, normeihin sekä yleisiin käsityksiin olemisesta miehenä ja naisena. (Vuorinen 2001, 42-43.)

2.2.4 Sosiaalinen sukupuoli

Sosiaalisella sukupuolella tarkoitetaan yhteisön näkemystä, tulkintaa tai kokemusta yksilön sukupuolesta. Koska yhteiskuntamme toteuttaa vahvasti bipolaarista stereotyyppistä sukupuolijakoa, pyrimme lokeroimaan kaikki yksilöt joko 100-prosenttisiin naisiin tai 100-prosenttisiin miehiin. Tämän kaltainen joko-tai -lokerointi sekä muun muassa väittämät, kuten: ”miesten ja naisten erot ja miesten dominanssi ovat biologisesti väistämättömiä” tai ”miehet ja naiset ovat psykologisesti ja seksuaalisesti erilaisia” ovat kuitenkin osoittautuneet myös tieteellisesti mahdottomiksi. Jokaisessa yksilössä

on enemmän ja vähemmän maskuliinisia sekä feminiinisiä piirteitä ja ominaisuuksia, vaikka toinen näistä olisikin vallitsevampi. Muun muassa modernissa kliinisessä seksologiassa onkin alettu tarkastella sukupuolta ja sukupuolisuutta irti bipolaarisesta sukupuolijaosta. Yksilö nähdään vallitsevasti mieheksi tai naiseksi, mutta hänessä voidaan tunnistaa ja hyväksyä myös vastakkaisen sukupuolen ominaisuuksia. Tai että jommankumman sukupuolen ominaisuuksia ei priorisoida asioissa, joissa sukupuolella ei ole todistetusti mitään merkitystä. Sosiaaliseen sukupuoleen linkitetään myös juridinen sukupuoli eli yksilön juridinen asema yhteiskunnassa. Tässä juuri muun muassa transsukupuolisilla esiintyy ongelmia ja haasteita, kun yksilön psykologinen sukupuoli, pukeutuminen tai käyttäytyminen eivät käykään yksiin yhteisön tai yhteiskunnan normien kanssa. (Vuorinen 2001, 44-45.)

2.3 Kieli lokeroi sukupuolta

Myös kieli määrittelee omalta osaltaan suuresti sukupuolen määritelmää. Siinä, missä esimerkiksi englanninkielessä sukupuolen määrittelyn naiseus ja mieheys tunnetaan sanalla ”gender” ja sitten taas nainen ja mies sanalla ”sex”, ei Suomessa tunneta näistä muuta kuin yksi ja sama sana: sukupuoli. Suomessa onkin näistä vakiintuneet käsitteet biologinen sukupuoli vastaamaan sanaa ”sex” ja sosiaalinen sukupuoli vastaamaan sanaa ”gender”. Mutta jos otamme esimerkiksi jonkun kyselylomakkeen täyttämisen ja siinä vastaamisen kohtaan sukupuoli. Englanninkielisessä lomakkeessa vastaavassa kohdassa vaihtoehdot ovat ”male/female”, jolla tarkoitetaan vain juuri sanan ”sex” eli biologisen sukupuolen alle jäävää osaa sukupuolesta. Toisin sanoen siis valinta kohdistuu vain siihen, mitä biologisessa määrittelyssä ihmisen sukupuoleksi on annettu. Suomenkielessä ei tätä erottelua tehdä, joten kysymyksenä on siis valinnan kohdistuminen sukupuoleen kokonaisuutena. Näin ollen voidaan väittää, että suomenkielistä lomaketta täyttävä henkilö joutuu valinnallaan tunnustamaan huomattavasti enemmän kuin vastaavan englanninkielisen version täyttäjää. Asetelmassa suomalainen tunnustaa yhdellä rastilla, mies vai nainen, niin sosiaalisen, psykologisen kuin biologisenkin sukupuolen. (Sipilä 1998, 26-27.) Voidaan väittää, että jo suomenkieli itsessään vie meiltä tässä tilanteessa oikeuden määrittellä ja eritellä omaa sukupuoltamme konstruktiona ja ahtauttaa sen kokonaisuuden vain perinteiseen yhden lokeron muottiin: biologiseen.

2.4 Transsukupuolisuus

Transsukupuolinen ihminen kokee, etteivät hänen syntymässään saamat biologiset sukupuoliominaisuudet vastaa hänen omaa psyykkistä sukupuoltaan ja näin ollen henkilö kokee sisäisesti olevansa vastakkaista sukupuolta: mies kokee itsensä naiseksi (transnainen) ja nainen mieheksi (transmies) (Huuska 1998, 114). Tätä ristiriidan tunnetta ja kokemusta nimitetään *gender dysphoriaksi* eli sukupuoliristiriidaksi (Pimenoff 2006, 164). Sukupuoliristiriitaan kuuluu äärimmäinen keholliseen sukupuoleen ja sen mukana tulevaan sukupuolirooliin liittyvää epämukavuuden ja ahdistuneisuuden tunnetta (Huuska 2011, 223). Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään fyysisestä ja psyykkisestä kokemuksesta, vaan siihen liittyy myös kokemus yhteiskunnan ja ympäristön luoman sukupuoliroolin sopimattomuudesta itselleen (Kodin uusi lääkärikirja 2006, 1054). Pimenoff mainitseekin (2006, 164), että kun transsukupuolinen ihminen kuitenkin kasvatetaan sukupuolirooliin, joihin hänen anatomiset, hormonaaliset sekä kromosomaaliset sukupuoliominaisuutensa sopivat, aiheuttavat sekä hänen ruumiinsa että roolinsa kärsimystä yksilölle. Tähän kärsimykseen näkisin itse myös vahvana vaikuttajana sopeutumattomuuden juuri ympäristön ja yhteiskunnan luomiin normeihin ja rooleihin. Tätä tukee myös seuraava lainaus kirjasta nimeltä Seksuaalisuus: ”Monet erittäin huonovointiset henkilöt koettavat sopeutua perheen, ystäväpiirin ja laajemman yhteiskunnan odotuksiin valitsemalla syntymäsuupuolta vastaavia ammatteja ja harrastuksia. He saattavat solmia biologisen sukupuolensa roolissa avioliiton ja tulla vanhemmiksi.” (Pimenoff 2006, 164).

Transsukupuolisilla esiintyvän sukupuolidysforian ilmeneminen on hyvin yksilöllistä. Toiset kokevat sen erittäin kehollisesti ja psykosomaattisesti, toisille tuntemukset liittyvät enemmän jatkuvaan roolikonfliktiin ja -paineisiin. Toisille tuntemukset ja kokemus sisältävät kumpaakin. Oma keho ja sen osat voivat tuntua vierailta tai niitä kohtaan voidaan tuntea suurta inhoa, jopa vihaa. Dysforian tunne voi olla jopa niin voimakas, että keskittyminen on mahdotonta ajatusten ollessa lukkiutuneina dysforian kokemukseen. Transsukupuoliset voivat tuntea myös suurta ahdistusta, mikäli heidät nähdään biologisen, eli väärän, sukupuolensa mukaan ja tämä voi aiheuttaa hankaluutta sosiaalisissa tilanteissa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Myös oleminen julkisilla paikoilla tai tiloissa voi estyä tai ainakin vaikeutua. (Huuska 2011, 242.)

Transsukupuolisuus kuuluu kansainväliseen ICD eli ”International Classification of Diseases”- tautiluokituksen piiriin. Siihen se liitettiin vuonna 1980 määritelmällä: etiologialtaan, eli syy-seuraus suhteeltaan, tuntematon sukupuoli-identiteetin häiriö (Pimenoff 2006, 165). WHO:n internet-sivuilla (2013) tämän kyseisen tautiluokituksen tarkoitusta kuvataan seuraavanlaisesti ”It is used to monitor the incidence and prevalence of diseases and other health problems.” Itse kuitenkin kritisaisin tätä, sillä en näe transsukupuolisuutta sairautena tai terveydellisenä ongelmana, vaan enemmänkin identiteettiin ja sen esiintuomiseen liittyvänä vaikeutena nyky-yhteiskunnassa ja sosiaalisessa ympäristössä. Huuskan (2011, 222) mukaan nykypäivänä onkin vahvistumassa uudenlainen käsitys, jossa sukupuolen variaatioita ei enää pidetä tai tule määritellä psyykkiseksi häiriöksi.

Suomessa THL:n julkaisema Psykiatrian luokituskäsikirja (2012) määrittelee transsukupuolisuuden diagnostiset kriteerit ICD-tautiluokituksen (F 64.0) mukaan seuraavanlaisesti:

- A. Halu elää ja tulla hyväksytyksi vastakkaisen sukupuolen edustajana. Tavallisesti tähän liittyy toive saada kirurgista ja hormonaalista hoitoa oman ruumiin muuttamiseksi mahdollisimman samankaltaiseksi kuin toivottu sukupuoli.
- B. Transseksuaalisen identiteetin kokemus on kestänyt vähintään kaksi vuotta.
- C. Kyseessä ei ole muun mielenterveyshäiriön, esimerkiksi skitsofrenian oire tai kromosomipoikkeavuus. Siinä myös huomautetaan seuraavaa: ”Tavallisesti henkilöllä on tunne oman anatomisen sukupuolen epämiellyttävyydestä tai epäasianmukaisuudesta.”

Nämä yllämainitut kriteerit sisältävät kaksi merkittävää poikkeamaa verrattaessa muihin psykiatrisiin diagnostisiin kriteereihin. Sen, että yleensä potilas on jo tehnyt itselleen diagnoosiin transsukupuolisuudesta ja hakeutuu hoitoon vasta tämän jälkeen, jolloin lääkärin tehtäväksi jää vakuuttua, että potilas todella tuntee näin. Diagnoosi perustuu siis potilaan omiin subjektiivisiin tuntemuksiin, haluihin ja toiveisiin. Toinen on se, että hoitoon hakeuduttaessa potilaalla on yleensä toive myös tarpeellisista lääketieteellisistä toimenpiteistä. Usein hoitoihin hakeutumiseen ja niiden toteuttamiseen liittyy myös oikeudellinen muutos eli lainvoimainen vahvistus toiseen sukupuoleen kuulumisesta, mikä pitää sisällään myös henkilötunnuksen korjaamisen vastaamaan korjattua sukupuolta (Pimenoff 2006, 165). Tosin, kuten Ahola ja Furman (2012, 58) kirjoittavat, ovat kaikki psykiatriset diagnoosit veteen piirrettyjä viivoja, suuntaa antavia diagnooseja, joilla pyritään niputtamaan kasaan ihmisen moninaisia ongelmia ja

näin kategorisoida ne. Herääkin kysymys: onko tämä kategorisoiva tapa oikea lähestyttäessä ihmisen subjektiivisia tuntemuksia, haluja ja toiveita?

Suomessa transsukupuolisuuden esiintyvyydestä sekä sukupuolijakaumasta tehdyt arviot vaihtelevat suuresti lähteestä ja aikakaudesta riippuen. Esimerkiksi Pimenoff (2006, 165) mainitsee, että transseksuaaliseen tutkimukseen (käytän tässä sanaa transseksuaali, sillä se on vieläkin virallisesti laissa käytetty termi, ks. Laki transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta 563/2002) hakeutuneiden määrä tukee yhtä arviota siitä, että Suomessa olisi 300-500 aikuista, jotka kärsivät transsukupuolisuuden oireista. Vuonna 2003 valmistuneen Duodecimin lääketieteellisen katsauksen mukaan taas Suomessa olisi n. 200-300 transsukupuolista henkilöä (Holi. ym 2003). Sirkiä (1995) taas kirjoittaa, että Suomen kokoisessa maassa olisi arviolta n. 200-5000 transsukupuolista (ks. Huuska 1998, 12). Uusimman tiedon mukaan vuosittain Suomessa hakeutuu noin 200-300 ihmistä sukupuolenkorjaushoitoihin (Huuska 2014). Huuska (2014) myös jatkaa, että eri tutkimuksia tehdessä koko väestöstä 0,5-1,2% on kertonut olevansa trans. Suhteutettuna Suomen väkilukuun se tarkoittaisi jotain 27000 ja 65000 ihmisen välillä.

Pimenoffin mukaan (2006, 165) arviot esiintyvyydestä Suomessa olisivat nousussa. Tämän voi huomata myös yllä esittämistäni luvuista. Tosin pitää huomioida, että tähän voi hyvinkin vaikuttaa myös vahvasti niin terveydenhuollon ammattilaisten kuin yleinenkin tietämyksen lisääntyminen aiheesta. Onhan transsukupuolisuuden määrittelmä tällaisenaan nuori ja vasta viime aikoina noussut vahvemmin esille myös yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä mediassa.

2.5 Trans-ihmisyys, -gender ja –sukupuolisuus: termistön koukeroita

Trans (lat.)

1. Ylitse, tuolla puolen, takana

2. Tuolle puolelle, toiselle puolelle

Vaikka opinnäytetyöni keskittyy olennaisilta osiltaan transsukupuolisuuteen, on epäselvyyksien välttämiseksi silti hyvä ymmärtää joitain muitakin aiheeseen liittyviä termejä sekä niiden sisältöä. Avaan näitä tiettyjä termejä niiden kirjoitusasultaan samankaltaisuuden, mutta sisällöltään erilaisuuden, takia. Termistö aihealueeni ympärillä ei

ole todellakaan kiveen kirjoitettua, vaan se muuttuu ja muokkautuu sitä mukaa, kun aiheesta saadaan lisää tietoa. Termejä ja niiden yleispätevää käyttöä hankaloittaa myös se, että termien ja määrittelyn kohde sattuu olemaan ihminen, jolla on omat subjektiiviset käsitykset omasta itsestään ja siitä mihin ja miten hän itsensä asettaa. Jotta lukija voisi tutkia opinnäytetyötäni ilman alati seuraavaa hämmennystä, esittelen alla tämän hetken pätevimmit ja päivitettyimmät määritelmät, jotka löytyvät Transtukipisteen internet-sivuilta.

Kattotermiä ”*transihmisyy*s” käytetään kuvaamaan ryhmää, johon yleisesti lasketaan kuuluvaksi transsukupuoliset, transgenderit sekä transvestiitit (Transtukipiste 2013).

”*Transgenderillä*” taas tarkoitetaan suomen kielessä yleensä ihmistä, joka ei tunne olevansa täysin kumpaakaan sukupuolta, vaan elää niin sanotusti mieheyden ja naiseuden välillä, rajalla tai täysin ulkopuolella tästä bipolaarisesta sukupuolikäsityksestä. Transgenderiksi itsensä määrittelevä ihminen voi tuntea olevansa muun muassa sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön, kaksisukupuolinen, sukupuolen sekoittaja tai yhdistellä sekä mieheydelle että naiseudelle tyypillisinä pidettyjä ominaisuuksia, tyylejä tai ruumiillisuutta. Ruumiillisten sukupuoliominaisuuksien muuttamisen tarve transgendereillä on hyvin yksilöllistä. Toiset kokevat tarvetta samanlaisiin korjaushoitoihin kuin transsukupuolisetkin mutta toiset eivät tarvitse hoitoja ollenkaan. Koska sana on otettu käyttöön sellaisenaan englannin kielestä, ei sille ole kyetty antamaan yhtä täysin validia merkitystä. Transgender-termillä voidaan tarkoittaa juuri yllä olevan kaltaista ihmistä tai ryhmää, mutta sitä voidaan myös käyttää kattoterminä samalla lailla kuin transihmistä. (Transtukipiste 2013.)

Transsukupuolisista puhuttaessa kielenkäyttö on usein epätäsmällistä ja harhaanjohtavaa. Maarit Huuska käyttää nimitystä *transseksuaalisuus* vuonna 1998 julkaistussa tutkimuksessaan ”Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen”. Myös laissa transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta vuodelta 2002 mainitaan vielä termi transseksuaalisuus (Laki transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta 563/2002). Tämä vanhentunut nimitys on kuitenkin harhaanjohtava, minkä takia se onkin poistettu yleisestä käytöstä (Hentilä ym. 2011, 332). Suomen kielen käännös juontaa alunperin englannin kielen sanasta ”*transsexual*”.

Transukupuolisuus käsitteenä on tullut käyttöön vasta viime vuosina. Vilka (2010, 29) kirjoittaa, että nykypäivänä käytetty termi transsukupuolisuus tulee englannin kielen sanasta ”*transgender*”. Asia on kuitenkin vielä mutkikkaampi, sillä kuten edellä avattu termi ”*transgender*”, toimii se joko kattoterminä kaikille trans-termin alla määriteltäville ryhmille tai sitten kuvaamaan tätä yhtä tiettyä ryhmää. Transsukupuolisuus on siis uudempi käänös sanalle ”*transsexual*” ja sillä tarkoitetaan vain tätä yhtä transihmisten ryhmää, josta aiemmin puhuttiin ”transseksuaaleina” (Huuska 2013).

Päivitetty termi transsukupuolisuus kuvaa huomattavasti paremmin itse aihetta, koska transsukupuolisuudessa ei välttämättä ole kyse laisinkaan seksuaalisuudesta vaan erityisesti juuri sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetistä. Syy siihen, miksi termi on nyttemmin vaihdettu, johtuu puhtaasti aikanaan tehdystä käänösvirheestä englannin ja suomen kielen välillä. Englannin kielen sana ”*sexual*” käännetään suomen kielessä joko sanoiksi sukupuoli tai seksuaalisuus, riippuen kontekstista (Suhonen 2007, 54). Alkuperäinen termi on siis käännetty seksuaalisuudeksi, vaikkei seksuaalisuus välttämättä liity aiheeseen millään lailla.

Pesonen ja Ponteva (1987, 478) määrittelevät käännökset termeille ”*transsexualism*” ja ”*trans-sexualism*” seuraavasti: ”sukupuolen muuttamishalu; voimakas tunne kuulumisesta vastakkaiseen sukupuoleen”. Edellisissä kappaleissa käsiteltiin termien laajaa kirjoa ja sitä, miten termistö on muuttunut validimpaan suuntaan vuosien varrella. Tästä yllämainitusta Pesosen ja Pontevan Lääketieteen sanakirjan määritelmästä voimme kuitenkin todeta, että jo vuonna 1987 ollaan oltu tiettyjen lähteiden perusteella jopa melko lähellä nykymääritelmää, vaikka löytyy siitäkin tiettyä ristiriitaisuutta. Oleellista on huomata, että vaikka puhutaankin termien lääketieteellisistä määritelmistä, joiden pitäisi olla yhtenäisiä, näitä määritelmiä on vuosien varrella ollut, ja on vieläkin, melkein pä yhtä monta kuin lähteitäkin. Pelkästään tämä luo minulle kirjoittajana suuria haasteita yrittäessäni kirjoittaa lukijalle kielellä, jossa sanat vastaavat merkitystään yksiselitteisesti. Tässä tutkimuksessa tulen käyttämään vain validia termiä transsukupuolisuus, vaikka osassa lähdemateriaaliani olisikin vielä käytetty vanhaa transseksuaalisuuden käsitettä. Suorissa lainauksissa käytän kuitenkin alkuperäistä termistöä.

Termistön monimuotoisuudesta voidaan vielä mainita esimerkiksi ristiriita sukupuolenvaihdon ja -korjauksen välillä. Kodin uudessa lääkärikirjassa (2006, 1054) lati-

nan transsukupuolisuutta tarkoittava sana ”*transsexualismus*” käännetään suomen kielen sanalle sukupuolenvaihtohalu. Tässä määritelmässä kuitenkin ilmenee edellä mainittu ristiriita. Transsukupuolinen henkilö ei koe, että sukupuoli vaihtuu, sillä hän ei alunperinkään ole tuntenut omaa biologista sukupuoltaan omaksi psyykkiseksi sukupuolekseen. Näin ollen korrektimpaa olisikin käyttää termiä sukupuolenkorjaus, sillä biologista sukupuolta korjataan vastaamaan kyseisen henkilön kokemaa sukupuolta (Suhonen 2007, 55).

2.5.1 Transsukupuolisuus lähihistoriassamme

Transihmisiä on ollut aina, mutta kuten monessa muussakin asiassa, tässäkin termistö tai sen puute sekä kategorisointi ovat vaikeuttaneet aiheen käsittelyä omana ilmiönään. Vasta 1800-luvun seksuaalitutkimuksen kautta käsitettiin sukupuoli omaksi itsenäiseksi toimijakseen. Tätä ennen se oli toiminut vain välttämättömänä välineenä seksuaalisuudelle (Vilka 2010, 44). Niinpä nykypäivänä käytettyjä termejä, kuten transsukupuolisuus tai homoseksuaalisuus ja transvestisuus, ei vielä 1800-luvulla eritelty millään lailla, vaan niistä kaikista puhuttiin samana ilmiönä. Käsitettiin, että kyseessä oli fyysinen ja psyykinen kaksineuvoisuus tai hermafrodiittisuus. Ajan tutkijat puhuivat myös muun muassa siitä, että homoseksuaaliset ihmiset eivät olleet vain psyykkisesti vaan myös biologisesti eli solukoostumukseltaan erilaisia kuin tavalliset miehet ja naiset. Diagnooseissa käytettyjä termejä olivat myös ”vastakkainen seksuaalitusne” ja ”vastakkainen sukupuolitusne”, joista jälkimmäistä eräs suomalainen lääkäri luonnehti 1800-luvun loppupuolella vääristyneeksi mielenlaaduksi. (Suhonen 2007, 53.)

Yleisesti ottaen transsukupuolisuuden nykypäiväisemmän määrittelyn sekä termin *transsukupuolisuus* isänä pidetään saksalaista lääkäriä ja seksuaalitutkimuksen pioneeria Magnus Hirschfieldiä (Suhonen 2007, 53). Vuonna 1910 hän julkaisi kirjan transseksuaalisuudesta ja vuonna 1923 hän erotti transsukupuolisuuden transseksuaalisuudesta ja käytti ensimmäisen kerran termiä ”*seelischer Transsexualismus*” eli englanniksi käännettynä ”*psychic transsexualism*”, joka taas vapaasti suomennettuna tarkoittaa ”psyykkistä transsukupuolisuutta” (Suhonen 2007, 53; Ekins 2001). Hän oli myös ensimmäinen, joka suositteli, että transsukupuolisia hoidettaisiin hormoneilla sekä kirurgialla. Tämän tyylistä hoitoa toteutettiin Euroopassa 1920-luvulla, mutta hoito oli satunnaista ja kokeilevaa ja se oli myös ilmeisesti hengenvaarallista osalle potilais-

ta. Tähän väliin voidaan todeta huomioksi, että esimerkiksi yhdestä ensimmäisistä suomalaisista, jolle oli tehty sukupuolenkorjausleikkaus Suomessa, kirjoitettiin lehdessä vasta vuonna 1959 eli noin 40-vuotta myöhemmin (Suhonen 2007, 59). Hirschfieldin määritelmän mukaan transsukupuolinen ihminen kokee olevansa syntynyt väärään sukupuoleen ja näin ollen omaksuu niin sanotun vastakkaisen sukupuolen ominaisuuksia (Suhonen 2007, 53).

Voidaan todeta, että vaikka Euroopassa termi määriteltiin jo 1900-luvun alussa, niin silti vielä vuosikymmeniä myöhemminkään ei sukupuolista tai seksuaalista suuntautumista eritelty laisinkaan. Kuten Suhonen kirjoittaa, (2007, 58) on sukupuolen moninaisuus tulkittu, niin tutkimuksessa kuin puheessakin, usein homoseksuaalisuuden käsitteen alle, eli toisin sanoen sukupuoliselle ja seksuaaliselle suuntautumiselle on ollut yksi ja sama diagnoosi.

Juvonen (2002, 207) käsittelee teoksessaan ”Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia”, homoseksuaalisuutta ja sen rakentumista 1950- ja 60-lukujen Suomessa seuraavasti: ”homoseksuaalisuus näyttää ensisilmäyksellä tarjoavan yhden mahdollisen selityksen väärään sukupuoleen syntymiseen”. Tähän perään hän kuitenkin toteaa, että transsukupuoliset ihmiset ovat voineet tarkastella vierauden tunnetta omaan sukupuolittuneeseen ruumiiseensa tavalla, jolla ei ole mitään tekemistä heidän seksuaalisen suuntautuneisuutensa kanssa. 1990-luvulle tultaessa onkin trans- ja homokulttuurit Suomessa eriytyneet toisistaan niin, että esimerkiksi itsensä lapsena tytöiksi tunteneet miehet voivat myöhemmässä elämänvaiheessa määritellä itsensä naiseuden eikä homoseksuaalisuuden kautta. Suomessa ei siis vielä 1950- ja 60-luvuilla tunnettu transsukupuolisuutta kyseisellä nimikkeellä tai määritelmällä. Toki oli Suomessakin ollut sukupuolirajat muun muassa pukeutumisellaan ylittäviä ihmisiä jo paljon aiemmin, joita esimerkiksi Mustolan & Pakkasen (2007) toimittamassa teoksessa: ”Sateenkaari-Suomi – Seksuaali ja sukupuolivähemmistöjen historiaa” esitellään.

1950-luvulta aina vuonna 2003 voimaan tulleeseen lakiin ”transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta” asti oli transsukupuolisiin ollut mahdollista soveltaa kastraatiolakia. Tämä tarkoitti sitä, että he joutuivat hakemaan Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (TEO) kastraatiolautakunnalta lupaa päästäkseen korjausleikkaukseen. Tilanne ei kuitenkaan ollut missään määrin transihmisten puolella, sillä melkein kaikki hakemukset hylättiin perusteluitta, vaikka psykiatriset lausunnot olisivatkin leikkausta

puoltaneet. TEO saikin transyhteisössä uuden nimen ”Terveydenhuollon oikeusmurhakeskus” (Suhonen 2007a).

Vaikka juridinen tilanne 1980-luvulla alkoikin parantua, esimerkkeinä mahdollisuus henkilötunnuksen vaihtamiseen ja etunimen vahvistamiseen, silti melkein kaikista hoitoihin liittyvästä piti mennä oikeuteen ja käytänteet eri laitoksissa vaihtelivat suuresti (Suhonen 2007a). Voidaan siis sanoa, että tilanteeseen ei ollut yhtenäisiä sopimuksia ja onnistumiset riippuivat hyvin pitkälti ihmisen omasta valistuneisuudesta ja sinnikkyydestä. Myös hoitoja ei ollut helppo saada ja diagnooseja tehtiin kirjavalla skaalalla eri hoitolaitoksissa. Useat ihmiset lähtivätkin hoitoihin ulkomaille, rikkaammat Lontooseen ja köyhemmät Viroon, jossa tosin tulokset ja leikkausten jälki olivat usein kyseenalaisia (Suhonen 2007a).

1990-luvulla sukupuolenkorjausleikkaukset keskitettiin Tampereen yliopistolliseen keskussairaalaan (TAYS), mutta taas ongelmaksi nousi asiaan perehtymättömyys. Lääkärit eivät usein saaneet kunnollista koulutusta korjausleikkauksiin, jolloin jälki jäi usein kehnoksi (Suhonen 2007a). Vasta juuri 90-luvulla myös yhteiskunta alkoi enemmän herätä transsukupuolisten vaikeaan, jopa mahdottomaan elämäntilanteeseen, jossa itsemurha nähtiin usein ainoana vaihtoehtona. 1992 julkaistu Stakesin tutkijan Merja Rastan tutkimus oli ensimmäinen laatuaan transsukupuolisten oman äänen kuuluviin saattajana. Tämä herätti laajaa keskustelua aiheesta ja edesauttoi muun muassa Transtukipisteen perustamisessa Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) annettua tähän projektirahoituksen Setalle. Eri viranomaistahojen puolloista Transtukipisteen toiminta vakiinnutettiin 1999. (Suhonen 2007a.)

Vuoden 2003 alusta tuli voimaan jo edellä mainittu laki ”transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta” sekä kolme muuta transsukupuolisia koskevaa lakia (Eduskunta 2010). Transtukipiste uutisoi aiheesta otsikolla: ”Suomeen maailman paras ts-laki”. Näissä laeissa kumottiin muun muassa kastraatiolain käyttö, mikä tarkoitti sitä, että mihinkään hoidon vaiheeseen ei enää tarvittu viranomaisten lupaa, vaan henkilö itse sekä hoitavat psykiatrit pystyivät nyt tekemään päätökset hoidosta (Transtukipiste 2013a).

Myös esimerkiksi se, että puolison suostumuksella sukupuolen juridinen vahvistaminen avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa tuli mahdolliseksi. Tällöin rekisteröity parisuhde muuttuu avioliitoksi tai päinvastoin. Aiemmin avioliitossa olleiden oli

ollut pakko erota saadakseen uuden henkilötunnuksen. Samassa yhteydessä annettiin myös hoitosuositus, jonka tavoitteena oli yhtenäistää hoitokäytäntöjä ja luoda mahdollisuus hoitoja suorittaville tahoille saada tarpeeksi asiantuntemusta ja näin parantaa ja kehittää transsukupuolisten hoitoa. (Suhonen 2007a.)

Kehitystä on tapahtunut paljon viimeisen parinkymmenen vuoden aikana, mutta paljon on myös matkaa siihen, että voisimme kaikki toimia yhdenvertaisina ja tasa-arvoisina yksilöinä yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme. Toivottavasti tiedon lisääntyminen edesauttaa näitä ponnisteluja.

3 SUKUPUOLI-IDENTITEETTI JA SEN RAKENTUMINEN

3.1 Mikä on sukupuoli-identiteetti?

Sukupuoli-identiteetti on osa ihmisen itsekäsitystä eli yksilön sisäinen, subjektiivinen kokemus ja tunne itsestään naisena tai miehenä. Identiteettimme perustuvat kuulumme tai jäsenyytemme eri ryhmissä ja ne voivat esiintyä erilaisina myös tilanteesta riippuen (Pirskanen 2006, 94). Myös Huuska (2011, 225) näkee sukupuoli-identiteetin koko ajan käynnissä olevana prosessina eikä se ole aina sama, pysyvä tai vakaa, vaan voi myös muuttua elämän aikana olosuhteiden mukaan. Hän myös näkee sukupuoli-identiteetin sosiaalisena identiteettinä, yksilön tunteena kuulumisesta johonkin ryhmään ja tunteena eroavaisuudestaan peilattaessaan ja arvioidessaan itseään suhteessa toisen yhteisön jäseniin. Sukupuoli-identiteetti ja sen kehitys ei ole automaatio, eikä kehosta suoraan synny sukupuoli-identiteettiä. Esimerkiksi lapset pyrkivät aktiivisesti ymmärtämään ja tulkitsemaan omaa sekä toisten sukupuolta ja näin kehittämään omaa sukupuoli-identiteettiään. (Huuska 2011, 225.)

Jukka Virtanen (2001, 48) on Pirskasen ja Huuskan kanssa samoilla linjoilla sukupuoli-identiteetin käsitteen määrittämisessä. Virtanen lisää mies-nais-tunteeseen tai -kokemukseen vielä transihmiset, joiden kokemus voi olla tämän kaksijakoisen jaotellun ulkopuolella. Itse lisäisin tähän vielä intersukupuoliset, joiden kokemus on usein juuri jotain muuta kuin mies tai nainen, mutta tutkimukseni ei kuitenkaan keskity heidän sukupuoli-identiteettinsä, joten en lähde avaamaan tätä termistöä tarkemmin. Sukupuoli-identiteetistä puhuttaessa käytetään termejä ”vakaa” ja ”epävakaa” sen mu-

kaan, onko yksilön kokemus omasta sukupuoli-identiteetistään selkeä ja pysyvä vai epävarma tai vaihteleva. Huuska (2011, 226) tarkentaa, että kokemus omasta sukupuolesta voi olla myös ristiriitainen edellä mainituista mies-nais-tunteista tai tämän jaottelun ulkopuolella olevista.

Psykologisen sukupuolen sekä sukupuoli-identiteetin määritelmät ovat huomattavan samanlaiset. Usein näitä käytetäänkin synonyymeina, mutta hieman harhaanjohtavasti, sillä sukupuoli-identiteetti on laajempi kokonaisuus ja ulottuvuus. Virtasen (2001, 48) mukaan sukupuoli-identiteetti näyttäisi muodostuvan biologisen, anatomisen, psykologisen ja sosiaalisen sukupuolen yhteisvaikutuksessa. Yksilön kokemuksen mukaan sukupuoli-identiteetti voi olla hyväksytty, jolloin yksilö alkaa ilmentää sitä käyttäytymisellään, tai ei-hyväksytty joko yksilön tai yhteisön toimesta, jolloin identiteetti johtaa käyttäytymisen rajoittumiseen tai jopa estymiseen.

3.2 Sukupuoli-identiteetin kolme osa-aluetta

Identiteettiä, sen rakentumista ja kehitystä eri ikäkausina on tutkittu laajalti ja näkemyksiä erilaisista kehitysvaiheista tai -malleista on melkein yhtä monta kuin tutkijojitakin. Eri teorioista huolimatta kaikki heistä painottavat kuitenkin juuri lapsuus- ja nuoruusajan tärkeyttä ihmisen identiteetin rakentumisessa.

Laajemman tulkinnan mukaan sukupuoli-identiteetti määryytyy tai koostuu seuraavanseläisesti kolmesta eri osa-alueesta. Ensimmäisessä osa-alueessa pääosassa on ns. ydinseksuaali-identiteetti (core sexual identity, CSI), joka kehittyy lapselle hänen ensimmäisinä elinvuosinaan. Tämän kautta lapsi muodostaa itselleen käsityksen omasta sukupuolestaan sekä olemisesta naisena tai miehenä. Psykoanalyttisten teorioiden mukaan CSI alkaisi kehittyä lapsen toisella ikävuodella ja voimistuisi klassisen oidiipaalisien vaiheen aikana eli n. 3-6-vuoden iässä. (Vuorinen 2001, 48.) Myös Huuskan (2011, 224) mukaan juuri 1,5-3-vuoden ikäisenä lapsi alkaa tunnistaa itsensä poikana tai tyttöä, mutta samalla hän myös alkaa hahmottaa toisten ihmisten sukupuolia. Sukupuoli onkin yksi ensimmäisiä sosiaalisia kategorioita, joita lapsi elämänsä alussa oppii. Huuska (2011, 225) jatkaa myös, että juuri lapsuudessa opetellaan eletyn kulttuurin sukupuolikäsityksiä sekä rakennetaan näiden pohjalta käsitystä itsestään.

Toiseen osa-alueeseen kuuluu sukupuolirooli. Sukupuolirooliin lasketaan kuuluvaksi kaikki se, miten yksilö ilmaisee itselleen tai muille, yhteisölle, olevansa joko nainen, mies tai sitten jotain muuta. Rooli sisältää siis yksilön kaiken toiminnan, käyttäytymisen, valinnat, pukeutumisen, työn, harrastukset jne. Rooli on myös hyvin pitkälti kulttuuri- ja aikakaussidonnainen, sillä esimerkiksi yhteiskunnan tai yhteisön määrittelemät normit vaikuttavat rooliin. Yksilölle annetaan odotuksia siitä, kuinka esimerkiksi naisen tai miehen tulisi käyttäytyä. Olemmehan varmaan kaikki joskus kuulleet lauseen: ”käyttäydy kuin mies” tai ”käyttäydy kuin nainen”. Kolmantena osa-alueena sukupuoli-identiteetissä on sukupuolinen orientaatio eli suuntautuneisuus joko hetero-, homo- tai biseksuaalisuuteen. (Vuorinen 2001, 48-49.)

3.3 Transsukupuoli-identiteetin kehittymisestä

Lapsi tai nuori, jonka pysyvä kokemus omasta sukupuolesta on toinen kuin hänen biologinen sukupuolensa, tiedostaa ja tunnistaa tämän yleensä 2-3-vuotiaana, esipuberteetissa, puberteetin alkuvaiheessa tai viimeistään myöhäisessä nuoruudessa. Pienikin lapsi voi selkeästi tiedostaa oman sukupuolensa kokemuksen ja näin alkaa ilmaista tätä kokemusta sanallisesti ja toiminnallisesti. Voi tosin olla myös vaikea tietää varmaksi, onko lapsen kokemus pysyvä ja varsinkin, jos se on poikkeavaa ”normaalista”, voi ympäristön odotukset olla ristiriidassa lapsen ilmaisemaan kokemukseen. Tästä voi seurata lapselle suurta hämmennystä, mikä sekoittaa lapsen omaa sukupuolitietoisuutta. Toisilla taas oman sukupuolen tiedostaminen ja kokeminen voi myöhästyä eivätkä he identifioitu mihinkään sukupuoleen, vaikka toiveena olisikin tiedostettu poika- tai tyttökokemus. Vaikka lapsi ei sitä kokisi totena, on biologinen sukupuoli kuitenkin fakta, joka jo lapsen pitää hyväksyä. Transihmisillä on erotettavissa kaksi eri kehityspolkua, joista toisessa sukupuolirajat ylittävä identiteetin ilmentäminen on jatkuvaa ja johdonmukaista, ja toisessa taas lapsi luo voimakkaita defensesjä kieltääkseen tai torjuakseen tämän sukupuolirajan ylittävän kokemuksen ja toiminnan. Tutkimukset osoittavat, että defensesien luominen on yleisempää lapsilla, jotka eivät ole saaneet tukea kasvuympäristöstään oman sukupuolikokemuksena turvalliseen esiintuontiin ja jossa sukupuolen variaatioon on suhtauduttu kielteisesti. (Huuska 2011, 225-228.)

3.4 Vanhassa vara parempi? – Psykoanalyysia ja elämänteorioita

Seuraavaksi esittelen muutamien eri teoreetikkojen ja tyylien kautta, miten sukupuoli-identiteetin ja identiteetin kehittyminen on nähty lähihistoriassa.

3.4.1 Psykoanalyttinen näkemys nuoren sukupuoli-identiteetin kehitykseen – ”sukupuolisuuden kriisi”

Sigmund Freudin kehittänyt psykoanalyttinen teoria on kuvannut nuoren sukupuoli-identiteetin kehittymistä ja rakentumista. Hyttisen ja Hägglundin (1997, 20-21) mukaan nuoruusiän sukupuolisuuden kriisin aikana nuori elää maailmassa, jossa hän etsii omaa ruumiillisuuttaan ja sukupuoltaan, mutta myös omia luovia mielikuviaan. Heidän mielestä juuri masturbaatiofantasiat ja luovat fantasiat ovat kaikkein tärkeimpiä nuoruusiän mielikuvista, sillä nämä valmistavat nuorta oman ruumiillisuutensa haltuun ottamisessa kohti heteroseksuaalisuutta. Nämä samaiset fantasiat luovat myös sukupuoli-identiteetin sekä ammatillisen ja kulttuurisen kehityksen pohjan nuorelle. Sisäisen työskentelyn ja kehittymisen kautta nuori voi siirtyä nuoruuden genitaalisuudesta kohti aikuisuuden genitaalisuutta ja aina nuoruusvuosien päättymisessä odottavaan nuoreen aikuisuuteen ja genitaalien ensisijaisuutta edustavaan organisaatioon. Kun puberteetin jälkeen nuoren ruumis on biologisesti valmis siittämään ja hedelmöittämään, pojat kehittävät pääpainoisesti tunnevoimaista käsitystä potenssistaan ja kyvystään penetroida sekä siittää naisen sisätila tunkeutumalla sisällä piilossa olevalle alueelle. Tytöt taas käsitystä tästä edellä mainitusta omasta sisätilastaan, jossa uutta synnyttävät mahdollisuudet odottavat. Nuoruusiän oidipaalisessa tilanteessa poika taistelee isäänsä vastaan varmistaakseen paikkansa naisten maailmassa ja vasta tämän jälkeen hän alkaa samaistua miehiin ja miesten tapaan rakastaa naista. (Hyttinen & Hägglund 1997, 22-23.) Ja vielä lopuksi haluaisin siteerata samaisesta kirjasta Hägglund T-B.:tä ja V.:tä (1979, 1981): ”nainen ja mies voivat jaetun fyysisen ja psyykkisen sisätilan ympärillä tutustua toistensa erilaisuuteen ja jakaessaan sukupuolisuuden myös samastua toisiinsa, jolloin hyvä kumppanuus voi vähentää sukupuolten välistä ristiriitaista erilaisuutta – paitsi ei tietenkään yhdyntä alueelle” (Hyttinen & Hägglund 1997, 24).

Syy, miksi nostin esille myös psykoanalyttisen teorian puhuttaessa sukupuoli-identiteetin kehityksestä, johtuu ainoastaan siitä, että halusin osoittaa tällä esimerkillä, miten sukupuolta tulkitaan puhtaasti genitaalien kautta bipolaarisen sukupuoli-jaottelun lasit silmillä ja miten sukupuoliselle orientaatiolle annetaan vain yksi suunta ja oikeu-

tus: heteroseksuaalisuus. Kuten Nissinenkin (2011, 13) mainitsee, aina 1990-luvulle asti psykoanalyttisen perinteen sisällä vallitsi käsitys homoseksuaalisuuden häiriöluonteesta ja hoidettavuudesta. Myönnettäköön, että tämä on vain yksi suppea esimerkki psykoanalyysin laajaa kirjoa, mutta silti itse koen tämän näkökulman ja tulkitakannan suurena kapeakatseisuuden ja modernistisen, kehoa ylistävän sukupuolinäkemyksen riemuvoittona.

3.4.2 Identiteetin kehitys elämänkaariteorioiden mukaan

Nostan esille muutaman elämänkaariteorian tiettyjä vaiheita, joissa käsitellään lapsen ja nuoren identiteetin kehitystä. Keskityn teorioiden osalta omaa tutkimustani lähimpinä oleviin identiteetin rakentumisen vaiheisiin eli niihin kohtiin, jotka voidaan nähdä tärkeinä juuri sukupuoli-identiteetin näkökulmasta. Jätän tietoisesti pois nuoruusiän jälkeiset vaiheet, sillä tutkimuksessani keskityn juuri nuoriin sekä heidän siihenastiseen kehitykseensä.

Charlotte Bühlerin (1933) mukaan ihmisen elämänselän kuuluivat viisi vaihetta, jotka hänen mukaansa olivat täysin sidoksissa kronologiseen ikään. Toisin sanoen niin psykologinen kuin biologinenkin kehitys etenivät käsi kädessä tietynlaisia suunnitelmaa pitkin. Biologiselle kehitykselle ominaisten tekojen ja pyrkimysten saavuttaminen ja toteuttaminen loivat tämän suunnitelman myös psykologisen kehityksen eri vaiheille. (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 102.) Bühlerin malli oli puhtaasti struktuurallinen kehitysteoria, jossa psykologinen kehitys voidaan nähdä identiteetin kehittymisenä.

Mahlerin ym (1975) mukaan ihmisen kolmen ensimmäisen elinvuoden aikana tapahtuu monivaihteinen *psykologinen herääminen*, jonka tuloksena lapselle syntyy kokemus minuudesta (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 103). Tutkimukseni kannalta tämän teorian mielenkiintoisimmat kehitysvaiheet alkavat noin viiden kuukauden ikäisenä. *Eriytymisvaiheessa* lapsi alkaa leikkiä erillään siirtymäobjektista, joka on usein äiti, ja tämä leikkiminen toimii siltana lapsen ulkoisen ja sisäisen maailman välissä. Leikki mahdollistaa tunteiden ja ilmaisun käsittelyn turvallisesti ja lapsi alkaa hahmottaa ympäröivää maailmaa erillisenä yksilönä. *Yksilöllisyyden kiinteytyminen* on kolmannelle ikävuodelle saavuttaessa alkava kehitysjakso, jossa lapsella ilmenee pysyvyyttä minäkokemuksissa, mutta hänelle syntyy myös kokemus minun itseni olemas-

saolosta ”poikana tai tyttönä”. Lapsi samaistuu toisiin samanikäisiin ja alkaa tuntea omaa yksilöllistä identiteettiään erillään muista. (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 104.)

Kenties tunnetuin elämänkaariteorioista on Erik H. Eriksonin (1950/1982, 1959) teoria elämänsäntien kahdeksasta vaiheesta, joissa eteenpäin päästäkseen tulee ihmisen onnistuneesti suorittaa ympäristön taholta tulevia *psykososiaalisia kriisejä* ja näin saavuttaa psyykkisiä voimavaroja seuraavaa kehitystehtävää varten (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 102, 105-106). Eriksonin toisessa vaiheessa, noin 1,5 – 3-vuotias lapsi alkaa kokeilla ympäristössään niin psyykkisiä kuin fyysisiä rajojaan. Liika kritiikki sekä lapsen suojeleminen ja epäonnistumisen pelko vievät pois onnistumisista saavutettavaa itsetuntoa sekä autonomian elämyksiä. Tämä voi johtaa siihen, että lapsi alkaa epäillä itsensä riittävyyttä, häpeämään epäonnistumista sekä on tällöin haluton kokeilemalla laajentamaan rajojaan (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 107).

Jokaiselle kehitysvaiheelle onkin yhteistä juuri se, että liiallisen kritiikin antaminen sekä epäonnistumisen ja riittämättömyyden tunteiden luominen lapselle voivat helposti vahingoittaa lapsen kehitystä. Näin ollen sosiaalisen piirin pitäisi olla tukena ja voimavarana lapsen sekä nuoren ratkaisuihin, yrittämisessä sekä oman itsensä etsinnässä ja pyrkiä näin antamaan elämys siitä, että toiminta on merkityksellistä ja tärkeää ja että se otetaan todesta ja totena ympäristön suunnalta.

Vaiheessa kolme, kolmivuotiaasta kouluikäiseen, lapsi alkaa toimia itsenäisenä subjektina ja vaikuttaa niin fyysiseen kuin sosiaaliseenkin ympäristöönsä. Tässä vaiheessa lapsi alkaa myös huomioida roolimallit ympärillään, millä on erittäin suuri merkitys muun muassa sukupuoliroolien kehittämisessä tyttönä tai poikana (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 107).

Mielenkiintoisimpina kehitysvaiheina näen vaiheet viisi ja kuusi, joissa käsitellään nuoruuden ja varhaisaikuisuuden vaiheita. Näissä ihmisen kehityksessä tapahtuu identiteetin kannalta merkittävimmät kehitysvaiheet. Korkiakangas & Kuusinen (1993, 108) toteavat: ”Nuoruusiän fysiologiset ja psyykkiset muutokset saavat aikaan prosessin, jossa yksilö sananmukaisesti etsii itseään, omaa elämänfilosofiaa, ammattia, elämäntapaa ja elämänmuotoa, joka veisi hänet tyydytystä tuottavaan ja toivottavalta tuntuvaan tulevaisuuteen.” Tämän etsinnän ja kehitystehtävän onnistuneen suorittami-

sen kautta nuori tunnistaa itsensä, minänsä, joksikin elämässään sosiaalisessa ympäristössä. Toisaalta taas epäonnistuminen luo roolien sekaannuksen, mikä taas aiheuttaa kykenemättömyyden tehdä päätöksiä elämästään sekä elämyksen siitä, ettei tunne itseään tai tiedä mitä ja kuka haluaisi olla. (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 108-109.) Identiteetti-ongelmat voivat johtaa ”otettuun” identiteettiin, olemaan joku muu, jota ei kuitenkaan koeta omakseen.

Kuudennessa vaiheessa identiteetin etsintää tulisi nuoren löytää joku toinen ihminen, joka tuntuisi yhtä läheiseltä ja turvalliselta kuin oma minä. Näin ollen oma saavutettu identiteetti olisi turvassa ja nuori voisi elää elämäänsä suurempien asioiden eteen, yhteisen hyvän vuoksi. Mikäli tätä ei saavuteta voi tästä seurata toisten kokeminen uhkana sekä oman minän, identiteetin, suojeleminen muilta (Korkiakangas & Kuusinen 1993, 109). Toisin sanoen kääntyminen sisäänpäin ja näin ollen päätyminen vain pitämään kiinni omasta minästä, kykenemättä elämään täysivaltaisesti tässä sosiaalisessa ympäristössä, yhteiskunnassa.

Vaikka yllä esittelemäni, laajasti käsitellyt, tutkitut ja sovelletut teoriat ovat jo suhteellisen vanhoja, on niissä silti vielä paljon paikkaansa pitävyyksiä. Itse haluaisin kuitenkin kritisoida kyseisiä teorioita tietyiltä osin, kuten siinä, että mielestäni elämää ei voida nähdä vain sarjana toisiaan seuraavia, ikäsidonnoisia tapahtumia, eikä identiteetin rakentumista voida seurata täysin strukturaalisen mallin mukaan, jossa kronologinen ikä ja kehitystehtävät kulkevat käsi kädessä. Tai niin, että se millainen ihminen on psyykkisesti ja sosiaalisesti, on täysin biologisen perimän määräämää (Rastas 1992, 34). Kaikista esimerkeistä huokuu myös teorian kehittämisen aikakauden luomaa yhteiskunnallista henkeä, jossa muun muassa sukupuolet ovat jähmeästi polarisoitu. Teorioissa voidaan myös havaita tiettyjä piirteitä modernistisesta ihmiskäsityksestä, subjektista, ja tälle rakentuvasta identiteetistä. Modernistisessä käsityksessä identiteetti on ”yksi”, ”yksilöllinen” ja ainutlaatuinen ja kuten Eriksonin teoriassakin sen yhden löytäminen on kaiken elämän ja elämisen tarkoitus. Näkisin kuitenkin, että identiteetti ei ole ”yksi” vaan se on pirstaloitunut moneksi ja esiintyy erilaisena sosiaalisen tilanteen mukaan. Identiteetti on siis eriytynyt moneksi omaksi kuvakseen, jotka kaikki ovat ”aitoja” ja yhtä ”yksiä” toisiinsa nähden.

4 UUSIA NÄKÖKULMIA SUKUPUOLEEN JA SUKUPUOLI-IDENTITEETTIIN

4.1 Queer-teoria- ja tutkimus

Olen opinnäytetyöni aikaisemmassa vaiheessa esitellyt teille modernin ajan määritelmiä niin sukupuolesta kuin sukupuoli-identiteetistäkin. En voi väittää, että mikään määrittely olisi enemmän totta kuin toiset, mutta itseni luen kuitenkin uudemman ajan teorioiden kannattajaksi. Queer-teoria tukee omaa näkemystäni aiheesta.

Queer-teoria-tutkimussuuntaus syntyi 1990-luvun alussa perinteisen homo- ja lesbotutkimuksen osittaiseksi haastajaksi, koska koettiin, ettei tämä jaottelu ollut enää riittävä. Tässä tutkimussuuntauksessa pääosassa on sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkiminen kriittisesti haastavalla tavalla, jossa keskitytään uudelta näkökannalta sukupuolta ja seksuaalisuutta nimeäviin identiteettikäsitelmiin, niiden käyttöön, merkityksiin, historiaan, rakentumiseen ja uudelleenmäärittelyyn. Tutkimussuuntaus haastaa käsityksen siitä, että meidät voidaan jakaa dikotomisesti mies- ja naissukupuoleen sekä homo- ja heteroseksuaalisuuteen.

Queer-tutkimukseksi kutsutaan yllä mainittuihin asioihin hieman konkreettisempaa ja käytännönläheisempää lähestymistapaa. Queer-teorian ns. tutkimusongelmiin kuuluu muun muassa kysymys: mikä on homo- ja lesboseksuaalisuuksien suhde toisiinsa ja niitä ympäröivään heteroseksuaalisuuteen sekä mistä oikeasti puhuttiin, kun näitä termejä käsiteltiin? (Hekanaho 2010, 144-145, 150). Tiivistettynä yhteen lauseeseen: se kyseenalaistaa yhteiskunnan luomia normeja seksuaalisuuteen suuntautumiseen ja sukupuoleen liittyen (Rakkaus on Rakkautta! *Kärlek är Kärlek!* 2013).

Suomen Queer-tutkimusseura (2004) määrittelee queer-tutkimuksen säännöissään seuraavalla tavalla: ”Yhdistyksen tarkoituksena on edistää queer-tutkimusta, millä tässä tarkoitetaan kriittistä sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimusta, esimerkiksi lesbo-, homo-, trans- ja bi-tutkimusta sekä heteronormatiivisuuden ja heteroseksuaalisuuden tutkimusta Suomessa.”

4.2 Sukupuolen moninaisuus

Meille on perinteisesti opetettu, että kaikki ihmiset voidaan jaotella selkeästi joko miehiksi tai naisiksi ja poikkeukset tästä kahtia jaottelusta ovat erittäin harvinaisia. Nykytiedon mukaan voidaan kuitenkin todentaa, että sukupuolen moninaisuus ihmisillä on paljon yleisempää kuin on luultu. Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan, että jokaisen ihmisen niin fyysinen sukupuolen kehitys kuin oman sukupuolen kokeminen ovat täysin yksilöllisiä. Sukupuolen moninaisuus on myös luonnollinen osa ihmisen ja luonnon monimuotoisuutta. Sukupuolivähemmistöjä onkin kaiken ikäisissä, eri yhteiskuntaluokissa sekä kaikilla aloilla. He ovat opiskelijoita, eläkeläisiä, lääkäreitä, opettajia ja vanhempia. He ovat samanlaisia ihmisiä ja yksilöitä kuin kuka tahansa meistä. (Sukupuolen moninaisuus-opas 2012, 4.)

Transtukipiste (2013) määrittelee sukupuolen moninaisuuden seuraavanlaisesti:

- 1) Sukupuolen moninaisuus-ilmallisella viitataan siihen, että sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole palautettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen inhimilliset ilmenemismuodot ovat moninaisemmat. Sukupuolen moninaisuus sisältää siis sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt (naiset ja miehet).
- 2) Sukupuolen moninaisuus voi olla myös yksilön ominaisuus. Tällöin kyse on siitä, että ihminen kokee oman sukupuolensa mies/nais -jaottelusta poikkeavasti. Esimerkiksi kaksisukupuolinen tai intersukupuolinen voi kokea sukupuolensa moninaiseksi.

4.3 Sosiaalinen sukupuoli – laajempi näkemys sukupuolen rakentumiseen

Luvussa 2.2.4 avasin Vuorisen määritelmää sosiaaliselle sukupuolelle. Vilka (2010, 18) vie termin määritelmän pidemmälle yksilötasolla, sillä hänen mukaansa sosiaalinen sukupuoli viittaa vahvasti kulttuurisiin, sosiaalisiin, juridisiin sekä persoonallisiin ominaisuuksiin, mutta se on myös vahvasti kokemus, yksilöllinen tunne sukupuolesta. Tällöin kulttuurissamme ei ole enää vain kahta sukupuolta, mies ja nainen, vaan niitä on yhtä monta kuin yksilöitä. Tosin usein kuitenkin valitsemme itsellemme yksinkertaisimman ja helpoimman stereotyyppisen vaihtoehdon ja näin ollen luokittelemme itsemme ja toisemme dikotomisesti joko miehiksi tai naisiksi biologisen syntymäsuorituksen mukaan. Sosiaaliseen sukupuoleen kuuluu vielä toki muitakin seikkoja, jotka ovat kulttuurisidonnaisia ja usein ulkoisesti huomioitavampia, kuten pukeutuminen, rooli, puhetapa, eleet, ilmeet ja tyyli. Sosiaalinen sukupuoli kuvaa sitä tapaa, jolla

tuomme sukupuolisuuttamme esille itselle sekä muille ja sitä tuotetaan puheen sekä sosiaalisten tilanteiden käytännöissä. Se on yksilöllinen, valittu, rakennettu ja alati muutoksessa.

Omat valintamme vaikuttavat siinä, kuinka paljon omaksumme kulttuurimme luomaa tietyn sukupuolen mukaista tapakasvatusta sekä miten noudatamme sukupuolietikettiä ja sukupuolemme luomia käyttäytymissääntöjä, jotka ovat aina aikaan, paikkaan sekä tilanteeseen liittyneitä. Sosiaalinen sukupuoli on jokaisen yksilöllinen tapa tehdä itsensä sukupuoliseksi ja omaksua naiseuteen ja mieheyteen liittyviä ominaisuuksia sekä piirteitä ja se tulee esille vain tekemisen ja esittämisen kautta. Tämä tapa ei kuitenkaan ole suoraa verrannollinen biologiseen sukupuoleen, eikä biologisesta sukupuolesta seuraa suoraan sosiaalinen sukupuoli, vaan voimme omaksua siitä riippumatta monenlaisia eri rooleja. Materialistisessa ja postmodernissa feminismissä onkin ollut vahvasti vallalla ajatus, että sukupuoli ei olekaan kehon ominaisuus, eikä siihen synnytä, vaan siihen tullaan juuri kasvatuksen kautta sekä esittämällä ja toteuttamalla toistuvasti sukupuolensa piirteitä. (Vilka 2010, 18-20.)

Butlerin (2006) käsitys sukupuolesta on performatiivinen. Hän kritisoi biologisen sukupuolen alkuperää ja väittää, että biologinen sukupuoli on tuotettu ja kielen, puheen sekä instituutioiden avulla sukupuolitettu, samoin kuin sosiaalinenkin sukupuoli. Sukupuoliero on kehossa, mutta ei ole olemassa vain kahta aina samanlaista alkuperäistä kehoa, johon puheessamme sanat mies ja nainen viittaisivat. Sukupuoli on seurausta tekemisestä ja tuottamisesta, joissa jäljitellään ja toistetaan sukupuolen mukaan nimettyjä tekoja sekä kulttuurisesti hyväksytyjä sukupuolitapoja sääntöineen ja etiketteineen. Toisin sanoen performatiivisuudella tarkoitetaan juuri sitä kulttuurissa sukupuoleen liitettyjen eleiden, roolien sekä piirteiden toistamista, joilla vahvistetaan heteroseksuaalisuuden asemaa.

Jos sukupuoli on siis tuotettu, niin pitääkö sukupuolta enää määritellä lainkaan biologisesti? Vilkan (2010, 21) mukaan nykypäivän tutkimusten valossa voidaan todeta, että sukupuoli on sekä biologinen että sosiaalinen, eikä näitä tulisi eritellä eikä ne muodosta minkäänlaista arvojärjestystä. Sukupuolella on biologinen perustansa lääketieteelliseltä, hoitojen sekä biologisten tutkimusten näkökulmasta, joissa korostuvat juuri sukupuolen piirteistä kromosomit sekä anatomiset ja hormonaaliset ominaisuudet ja näiden erot. Näiden ominaisuuksien mukaan tehty luokitus mieheen ja naiseen on

kuitenkin sosiaalisesti rakentunut. Sosiaalinen aspekti on se, jonka itse teemme. Tällä viitataan muun muassa sukupuolirooleihin, niiden esittämiseen ja toteuttamiseen sekä sukupuoli-identiteettiin. Yksilö tekee sukupuolensa itse antamalla muiden kanssa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muodostetuille sukupuolitetuille asioille merkityksen. (Vilka 2010, 21.) Näin biologinen ja sosiaalinen sukupuoli sulautuvat yhteen yksilössä itsessään, omien tekojen, ajatusten ja kokemusten kautta.

Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen yhtenäistämistä puoltaa myös se, että niiden erittely luo eriarvoista kohtelua yhteiskunnassamme. Useasti tunnustetaan oikeaksi tai aidoksi sukupuolen tekemiseksi vain se, mikä biologiselta näkökannalta voidaan havaita, siis mihin sukupuoleen yksilö on sattunut syntymään tai mihin yksilö on sosiaalistettu tai kasvatuksella taivutettu. Eriarvoiseksi kohteluksi voidaan lukea myös toisen sukupuolen tekemisen tunnustaminen vain ajan kovalle sopivaksi luonnehditussa sukupuolen biologisessa raamissa. Nykypäivän sukupuoleltaan moninaistuvassa maailmassa tulisikin sukupuolen tekeminen hyväksyä yksilöllisenä ja ottaa huomioon kaikissa tilanteissa sukupuoli biologisena, sosiaalisen ja kokemuksellisenä ominaisuutena. Näin taattaisiin kaikille yhdenvertainen ja tasa-arvoinen asema sekä kohtelu. (Vilka 2010, 21-22.)

Useasti sukupuolen tekemistä arvioidaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Näkökulma on objektiivinen ja yhdenvertaisuus sekä tasa-arvoisuus näyttäytyvät siinä yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämisen elementteinä muun muassa työelämässä. Tällöin puhutaan miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta esimerkiksi palkkauksessa, rekrytoinnissa tai päätöksenteossa. Tämä näkökulma ei kuitenkaan ota huomioon yksilön subjektiivista kokemusta sukupuolestaan, sen tekemisestä ja sukupuolisena olemisesta. Tästä kokemuksellisesta subjektiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna tasa-arvon tulisi näkyä siinä, että jokainen otettaisiin kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa huomioon yhdenvertaisena huomioiden myös yksilön oma kokemusmaailma. (Vilka 2010, 22.) Don Huonoja lainatakseni: ”Tule sellaisena kuin olet.”

4.3.1 Sukupuoli ei ole vain biologista, vaan sosiaalinen ja kulttuurinen konstruktio

Teoreettiset analyysit eivät ole voineet todistaa sukupuolen ja ruumiin vedenpitävää yhteyttä. Esimerkiksi Virtasen (2001, 36) mukaan sikiön ensimmäisinä elinviikkoina

sillä on gonadi-, eli sukupuolirauhasrakenne, joka ei ole erilaistunut vielä kumpaankaan biologiseen sukupuoleen: mieheen tai naiseen. Silti yhteiskunnassamme tulkitaan sukupuolta näkyvien ruumiillisten ominaisuuksien, useimmiten siis genitaalien, perusteella. Toisaalta transsukupuoliset todistavat tämän penis-mies, vagina-nainen -luokittelun vääräksi siinä, että esimerkiksi naiseksi leikattu transsukupuolinen voi silti olla juridisesti, byrokraattisesti sekä yhteisön silmissä mies (Sipilä 1998, 38). Jo tällä yhdellä esimerkillä voimme todistaa sen, että sukupuoli ei siis ole pelkästään genitaa-leissa tai biologisessa sukupuoleessa edes yhteiskunnan silmin. Miksi siis me ihmiset määrittelemme sukupuolen niin?

Sukupuolisuus ajateltuna vain suvunjatkumisen edellytyksenä ei varmasti tekisi siitä niin merkittävää osaa ihmisen ja yksilön elämässä eikä siitä olisi varmasti myös kiinnostuttu tai alettu keskustella ja tutkia näin laajasti. Kielenkäytössä ja sosiaalisessa todellisuudessa, jossa elämme, ei enää sanat ”sukupuoli”, ”nainen” tai ”mies” tarkoitaakaan pelkästään yksilön biologista ja anatomista kokonaisuutta, vaan ne ovat saaneet lisäksi uusia sosiaalisia ulottuvuuksia siitä, mitä mieheyden tai naiseuden tulisi olla tai mitä ne voivat olla. Tiede onkin alkanut tutkia sukupuolta kulttuurisena ilmiönä. (Sipilä 1998, 29.)

Sipilän (1998, 37-38) mukaan sukupuoli tai sosiaalinen sukupuoli ei ole sidoksissa biologiseen sukupuoleen. Voidaankin väittää, että kaikilla miehillä ei ole miehen ruumista ja sama naisten kohdalla. Tästä esimerkkinä ovat juuri transsukupuoliset henkilöt. Mutta ei tarvitse mennä näinkään pitkälle löytääkseen todisteita siitä, että sukupuoli on sosiaalinen konstruktio. Jo arkipäiväisessä elämässämme voimme todeta, että ei ole yhtä ainoa tapaa esittää miestä tai naista. Yhtenä esimerkkinä voimme pitää transvestiitteja, jotka omassa elämässään tuovat esille ja todistavat juuri tuon aikaisemman väitteen sosiaalisen sukupuolen riippumattomuudesta biologiseen. Tästä johtopäätöksenä voimme todeta, että sukupuoltaan voikin vaihtaa ja muuntaa mielialansa mukaan, vaikka useita kertoja päivässä.

4.4 Aistinen sukupuoli – filosofinen näkökanta sukupuoleen

Mitä jos sukupuoli ei olekaan biologinen tai sosiaalinen ilmiö, vaan se on paljon moniselitteisempi kuin mitä näiden kahden pohjalta voidaan esittää. Sukupuoli ei jakaudukaan biologisiin ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tuottamiin ominaisuuksiin,

vaan se muodostaa kokonaisuuden, ruumiillisten ja mentaalisten ominaisuuksien kytkeytyessä yhteen tekemistä ja merkitystä koskevien kysymysten ja viime kädessä olemisen ongelman kanssa. Sukupuoli on siis puhtaasti filosofinen ilmiö. Sukupuoli on erilaisten tekojen ja piirteiden verkko, jolla ei ole keskusta tai ydintä. Sen piirteiden yhdistymisen tapa luo siitä monimuotoisemman ja yksilöllisen, toisin sanoen ei naiseutta naiseutena tai mieheyttä mieheytenä, vaan tapaa olla jotakin, olemisen tyyliä. (Heinäluoma 1996, 174; Vilkkä 2010, 23.) Tämä näkökanta ravistelee sex-gender asetelmaa, kun sukupuolta ei voidakaan määritellä enää vain biologisen tai sosiaalisen eli yhteisön näkökulman mukaan, vaan se onkin holistinen konstruktio, joka on jokaisella yksilöllinen.

Vastasyntynyt lapsi oppii ympäristöstään yhtä paljon silmillään, korvillaan, käsillään, jaloillaan, sukupuolielimillään kuin ihollaankin eli toisin sanoen koko kehollaan. Lapsi kokee ympäristön kehollaan ja sitä kautta sisäisinä aistimuksina. Lapsen kasvaessa nämä kokemukset alkavat muotoutua niin, että lapsi osaa erottaa ne erillisiksi ja erottamaan itsensä niistä ja näin ajattelulla muodostaa niistä kokonaisuuksia sekä käsitteellistää niitä. Vasta paljon myöhemmin tulevat kuvaan sanat, puhe ja kieli, joilla tuomme aistimuksiamme ja ajatuksiamme esille sekä teemme niistä merkityksellisiä ja ymmärrettäviä itselle ja toisille. Näin käsitteellistetty kokemus sukupuolesta ei kuitenkaan ole enää alkuperäinen aistimuksemme siitä, vaan tulkintaa, jota luomme sanoilla ja kielellä. Yhteiskunnassamme säädellään hyvin pitkälti näitä tulkintoja, joita teemme itsestämme päivittäisissä valinnoissamme, oli kyse sitten päätöksestä, mihin vessaan menemme tai kumpaan pukuhuoneeseen meidän kuuluisi mennä ja miksi. (Vilkkä 2010, 23.)

Sukupuoli voi tuntua, mutta yksilölliset kokemuksemme kehostamme eivät välttämättä muodosta mitään yhteistä käsitystä sukupuolesta, naisena tai miehenä olemisesta eikä feminiinisestä tai maskuliinisesta. Jotta näistä muodostuisi joku yleisesti hyväksytty merkitys tai käsitys, tarvitsee se todentua yhteisen kielen, sanoja ja niiden luomia merkityksiä. Keho ei asetakaan rajoja sille, tunnemmeko itsemme miehiksi, naisiksi, ei-miehiksi, ei-naisiksi, vaan juuri nämä rajat luo kulttuurimme sukupuolijärjestelmä, kieli, sanat ja se, miten ajattelemme sukupuolesta. Nämä kulttuurimme ja yhteiskuntamme raamit saavat meidät luokittelemaan itsemme tiettyyn muottiin tai lokeroon. Aistittu kokemus sukupuolesta ei ole koskaan ristiriitainen, vaan ristiriita muodostuu vasta, kun yritämme asettaa itsemme näihin muotteihin tai raameihin tai

saada muut ymmärtämään puheella, mitä tunnemme ja ajattelemme. Tämä ristiriita voi saada meidät tuntemaan häpeää, vastenmielisyyttä tai, että on kiellettyä tuntea tai aistia näin. (Vilka 2010, 24-25.) Huuska (1998, 105) on samoilla linjoilla siinä, että kulttuurimme, sanat, kieli ja merkitykset määrittelevät hyvin pitkälti käsitystämme sukupuolesta, kun toteutamme itseämme, käytöstämme ja toimintaamme niiden luomien raamien mukaisesti.

Aistisen sukupuolen ajatus lähtee siitä, että sukupuoli ei ole ulkoapäin pakotettu tai sosiaalinen tosiasia, vaan se on monella tavalla uusinnettu ja tuotettu teko. Sukupuolen aistimus tapahtuu itsessä ja on aina koettua. Nämä kokemukset muovaavat omaa käsitystämme sukupuolisesta todellisuudesta ja siitä, mikä on subjektiivinen kokemuksemme omasta sukupuolestamme. (Vilka 2010, 23-24). Huuska (1998, 104) toteaa, että sukupuoli ei ole niinkään olemista vaan tekemistä. Hän kritisoi myös sitä, että sukupuoli olisi pysyvä, muuttumaton ihmisen ominaisuus tai, että se olisi vakaa ja ruumiillinen tai psyykinen tila. Vilka (2010, 23) jatkaa ajatusta siinä, että sukupuoli muodostuu jokapäiväisessä elämässä tehtävien sukupuoleen liittyvien tosiasioiden jatkuvasta rakentamisesta ja tekemisestä.

4.5 Stuart Hall ja kulttuurinen identiteetti-teoria transnäkökulmasta

Haluan tässä esitellä ajatuksia ja teoriaa yhden kulttuurisen identiteetti-teorian viime vuosien näkyvimmästä kehittelijältä, Stuart Hallilta. Haluan tuoda esille hänen ajatuksiaan postmodernista identiteetistä sekä sen rakentumisesta. Kirjassaan ”Identiteetti” (1999) hän kirjoittaa pääosin oman kulttuurisen taustansa, jamaikalainen maahanmuuttaja Englannissa, lähtökohdista, mutta en näe mitään syytä, miksei tätä voisi rinnastaa myös transsukupuolisiin. Ovathan hekin tietyllä tavalla samanlaisessa asemassa ja tilanteessa maahanmuuttajina ja marginaalina verrattaessa yhteiskuntamme valtaväestöön sekä normeihin ja sääntöihin. Tässä tilanteessa erojen lähtökohtana vain ei ole ihonväri tai synnyinmaa, vaan sukupuoli ja sen kokemus tässä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Väittäisin kuitenkin, että he kokevat samoja ristiriitoja määrittellessään omaa identiteettiään sekä sukupuoli-identiteettiään.

”Ajatellessani käsitystäni omasta identiteetistäni tajuan sen aina liittyneen siihen toiseikkaan, että olen maahanmuuttaja, eroon teihin muihin nähden” (Hall 1999, 9). Vaikka Hall tässä puhuu itsestään maahanmuuttajana, tahtoisin teidän katsovan tätä

hieman toisenlaisten, transsukupuolisen ihmisen, lasien läpi. Ajatelkaa maahanmuuttajan tai määritelmän ”musta” tilalle sana ”transukupuolinen”, niin edellisessä sitaatissa, kuin tulevassa tekstissäkin. Kirjoittaessaan mustista lontoolaisista nuorista Hall toteaa heidän olevan ”marginalisoituja, fragmentoituja, vailla omaa poliittista ääntä, epäedullisessa asemassa ja hajallaan” (Hall 1999, 9). Eikö tämä sama pätsisi transsukupuoliin, jotka myös nähdään tässä samassa valossa yhteiskunnassamme? Hall jatkaa: ”Jollakin tavoin he kaikesta huolimatta ovat myös keskeisessä asemassa, omalla paikallaan – vailla kaksista aineellista tukea, totta kyllä, mutta yhtä kaikki he pitävät hallussaan uudenlaista keskuksessa olevaa tilaa.” Useinhan nämä asiat ovat hyvin tulkinnallisia, mutta itse näkisin tämän lauseen tarkoittavan sitä, että vaikka ympäröivä kulttuurimme tai yhteiskuntamme ei anna tukea näillä yksilöille, ovat he silti uudessa keskuksessa, uuden keskiössä. Uuden keskiössä niin, että transsukupuoliset ovat eturintamassa ja avainasemassa koskien vanhoja määritelmiä, käsityksiä ja normeja ravistelevaa sukupuoli- tai sukupuoli-identiteettikeskustelua. Kuten Hall asettaa sanansa, siis siirtyneenä ”marginaalista keskiöön.”

Rinnastus transsukupuolisuuteen sopii myös seuraaviin ajatuksiin maahanmuuttajan identiteetin ”etsinnästä”. Hall (1999, 10) toteaa, että jokainen maahanmuuttaja kohtaa kaksi klassista kysymystä: ”Miksi olet täällä?” sekä ”Koska palaat takaisin kotiin?” Ensimmäistä kysymystä voitaisiin kai soveltaa jokaiseen meistä, ei vain tiettyyn ryhmään, sillä me olemme toiviomatkalla täällä kaikki, etsimässä itseämme. Mutta toista enemmänkin sitten marginaaliryhmiin. Hallin mukaan yksikään maahanmuuttaja ei tiedä oikeasti vastausta tähän jälkimmäiseen kysymykseen ennen, kuin se hänelle varsinaisesti esitetään. Silloin ymmärrys siitä herää, että paluuta kotiin ei todellisuudessa enää ole. Hän puhuukin maahanmuuttajuudesta pelkkänä menomatkana. ”Ei ole ”kotiä”, johon maahanmuuttaja palaisi, ei koskaan ollutkaan.” Sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin etsinnässä harvoin transsukupuolisellakaan on enää paluuta ”kotiin”. Kun oma sukupuolikokemus vahvistuu ja pysyväytyy ei paluuta takaisin ole. Mutta voiko ”oikeaa kotia” löytää? Onko yhtä ainoaa kotia? Hallin (1999, 11) mukaan voimme identiteettiämme etsiessä luoda fiktioita ja tarinoita todellisuudestamme ympärillämme sekä itsestämme yksilönä tässä todellisuudessa, mutta vain siksi, että ne ovat muiden, yhteisön, ympäristömme mielestä hyväksyttävämpiä. Tosi asiassa identiteetti on kuitenkin ollut alusta alkaen keksintöä. Toisin sanottuna luomme omaa identiteettiämme peilaten sitä ympäristöömme, yhteisöön, kulttuuriin, normeihin, sääntöihin ja sopimuksiin. Identiteetti on siis sosiaalinen ja kulttuurinen konstruktio.

Hall (1999) on myös määritellyt kolme, hänen mukaansa hieman yksinkertaistettua, käsitystä identiteetistä. Nämä kolme käsitystä voidaan nähdä myös identiteetin kronologisina kehitysvaiheina yhteiskuntamme ja kulttuurimme kehityksen mainingeissa, alkaen vanhimmasta eli valistuksen ajasta ja liikkuen kohti nykypäivää ja postmodernia aikakautta. Yhtäläillä voimme pelkällä objektin vaihdolla nähdä näistä kolmesta esimerkistä myös sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin määrittelyn lähtökohdat eri aikakausina.

1. Valistuksen subjekti – individualistinen käsitys

”Perustuu käsitykseen siitä ihmisistä keskuksen omaavina, täysin yhtenäisinä yksilöinä, jotka oli varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakykyisyydellä ja joiden ”keskus” koostui sisäisestä ytimestä, joka sai alkunsa samalla kun ihminen syntyi, minkä jälkeen se vain ikään kuin kehityi auki pysyen kuitenkin olemukseltaan samana – jatkuvana tai itsensä kanssa ”identtisenä” – koko yksilön olemassaolon ajan” (Hall 1999, 21).

2. Sosiologinen subjekti

”Subjektin sisäinen ydin ei ollut autonominen ja itseään kannatteleva, vaan muodostui suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”, jotka välittivät subjektille tämän asuttamien maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit – kulttuurin.” ”Tässä näkemyksessä subjektilla on edelleen sisäinen ydin tai olemus, joka on ”tosi minä”, mutta se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvassa dialogissa ”ulkopuolella” olevien kulttuuristen maailmojen ja niiden tarjoamien identiteettien kanssa.” (Hall 1999, 21-22.)

3. Postmoderni subjekti

”Subjekti, jolla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetistä tulee ”liikkuva juhla”: se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Se on historiallisesti – ei biologisesti – määrittynyt. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minkään eheän ”minän” ympärille. Sisällämme on ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettiä, minkä vuoksi identifikaatiomme vaihtelee jatkuvasti.” (Hall 1999, 23.) Hän myös jatkaa, että: ”Subjektista, jolla aiemmin koettiin olevan yhtenäinen ja vakaa identiteetti, on tulossa pirstoutunut. Se ei koostu yhdestä, vaan monista

identiteeteistä, jotka ovat joskus ristiriidassa keskenään tai jopa yhteensopimattomia toisiinsa nähden.” (Hall 1999, 22.) Ja lopuksi: ”Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa” (Hall 1999, 23).

5 TUTKIMUSPROSESSI

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani pyrin löytämään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

3. Miten tutkittavieni kokemuksista sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti näkyy ja esiintyy yhteiskunnassamme?
4. Miten nuoret transmiehet kokevat sukupuolensa ja sukupuoli-identiteettinsä?

Lähestyn kumpaakin kysymystä haastateltavieni omien kokemusten perusteella. Ensimmäisessä vaiheessa tutkin nuorten omien kokemusten kautta sukupuolen, sukupuolisuuden ja sukupuoli-identiteetin määritelmiä ja esiintymistä nykypäivän maailmassa. Toisessa vaiheessa taas tutkin transnuorten kokemuksia sukupuolesta, sukupuolestaan sekä sukupuoli-identiteetistään.

5.2 Kvalitatiivinen tutkimusote

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen. Se, miksi itse päädyin juuri tähän tutkimusotteeseen, johtui täysin tutkimukseni sisällön tarkoituksesta sekä siitä, että näin saisin parhaiten kerättyä tarvitsemaani tietoa vastatakseni tutkimusongelmissani esittämiini kysymyksiin. Glesne ja Peshkin (1992) ovat määritelleet kvantitatiivisen eli määrällisen sekä kvalitatiivisen tutkimuksen eroja seuraavasti: ”Kvantitatiivinen tutkimus pyrkii yleistettävyyteen, ennustettavuuteen ja kausaaliselityksiin, kun taas kvalitatiivinen tutkimus pyrkii kontekstuaalisuuteen, tulkintaan ja toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen” (Hirsijärvi & Hurme 2000, 22). Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä valikoitui omakseni, sillä käsittelen ”ilmiötä” juuri transihmisten omien kokemusten kautta, ja sitä, miten he näkevät ja kokevat ympäröivän maailman. Kuten Hirsijärvi ja Hurme (2000, 22) vielä jatkavat, on sanottu, että kvantitatiivisen tutkimuksen malli tulee luonnontieteistä ja kvalitatiivisen tutkimuksen malli taas on perua humanistisista tieteistä. Tosin tätä raakaa jakoa on kritisoitu, eikä mikään maailmassa ole

mustavalkoista, mutta en näe mitään syytä, että en voisi itse perustella tutkimusotteeni valintaa myös tällä toisella argumentilla alani ollessa humanistinen.

5.3 Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Hirsijärven ja Hurmeen (1985) mukaan tutkimushaastattelu on suunniteltu, päämäärähakuinen ja tähtää systemaattisen tiedonhankintaan (Komonen 2012). Haastattelu on aina sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jossa kaksi ihmistä tapaavat. Omalta osaltaan sitä voitaisiin verrata jopa keskusteluun. Mutta toisaalta haastattelussa on myös aina mukana tietynlainen roolijako. Haastattelijan tulisi pitää yllä tiettyä ammattiroolia, minimoida oma osansa tilanteessa, eikä saisi antautua täysin ”keskustelun vietäväksi”. Tähän apuna minulla oli teemahaastatteluni printattu runko mukana, josta pystyin nostamaan esille tarvitsemiani aihealueita. Toisaalta haastattelijan tehtävä ja rooli on myös motivoida haastateltavaa, ja haastateltavan täytyy voida luottaa siihen, että haastattelu on ehdottoman luottamuksellinen. Tämä osaltaan lisää vuorovaikutuksellisuutta. Tämän vuoksi haastattelun aluksi puhuimme haastateltavien kanssa juuri luottamuksellisuudesta sekä anonymiteetista. Keskustelimme tosin myös muista asioista, jotta haastateltava ei tuntisi oloaan epämiellyttäväksi, hän luottaisi minuun haastattelijana, mutta myös sen takia ettei haastattelutilanne olisi liian kliininen ja jäykkä. Sainkin yhdessä haastattelussa palautetta, että tilanne oli ollut haastateltavalle mukava, eikä hän missään nimessä ollut tuntenut tilannetta ahdistavaksi tai minua tungettelevaksi, vaan oli voinut puhua asioista rennosti ja vapaasti. Ammatillisuuteen ja haastattelijan rooliin kuuluu myös se, että haastattelijalla on valmistautunut ennakkoon tilanteeseen ja yrittää näin päästä päämääräänsä ja saada toivotun informaation. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 42-43, 96-97.) Haastattelulla pyritään siis saamaan haastateltavan mielipide tiettyyn asiaan tai yleisesti ottaen selvittämään, mitä hänellä on mielessään tästä asiasta (Eskola & Suoranta 1998, 86). Omassa tutkimuksessani siis saada haastateltava kertomaan aiheesta omien kokemustensa valossa.

Haastattelulla tiedonkeruumenetelmänä on paljon hyviä puolia ja etuusia, mutta se asettaa myös monia haasteita, nimenomaan haastattelijalle. Haastattelussa haastateltava nähdään subjektina, joka pystyy tuottamaan merkityksellistä tietoa vastauksillaan. Haastattelulla voidaan saavuttaa ennalta-arvaamatonta tietoa, joka taas voi johdatella haastattelua täysin uuteen suuntaan ja näin syventää tiedon määrää ja laatua. Vastauksia voidaan myös selventää välittömästi haastattelutilanteessa. Näissä haastattelijan

rooli, tieto ja ammattitaito astuvat esiin, jotta pysytään kumminkin sillä polulla, joka tuottaa vastauksia tutkimusongelmiin tai -kysymyksiin. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 35.) Edellä mainittujen syiden takia olen valinnut haastattelun tiedonkeruumenetelmäksi. Myös henkilökohtaiset syyt, kuten face-to-face kontaktin tärkeänä pitäminen, ihmislähtöisyys ja reaaliaikainen vuorovaikutus ovat vaikuttaneet tutkimusmenetelmän valintaan. Toisaalta olen myös halunnut tavata ihmisen ihmisenä ja elävänä olentona, en virtuaalimaailman hahmona, sillä nykypäivän maailmassa ei enää useinkaan kohdata ihmistä oikeasti, vaan kommunikointi toteutetaan jonkun muun viestin välityksellä. Tämän vuoksi haastattelut toteutettiin kasvotusten ja nauhoitin ne tietokoneelle, josta litteroin ne jälkikäteen tekstimuotoon.

Tutkimushaastattelut jaetaan yleisesti ottaen kahteen eri ryhmään: strukturoituihin ja strukturoimattomiin. Jako määräytyy sen mukaan, kuinka ennalta määrättyjä haastattelun kysymykset ovat. Esimerkiksi toisessa ääripäässä strukturoiduissa haastatteluissa on lomakehaastattelu, jossa kaikki kysymykset ovat ennalta määritellyjä ja ne esitetään kaikille kysyjille samanlaisina. Tällä tiedonkeruumenetelmällä voidaan saada tietoa suurelta otantamäärältä ja sen toteuttaminen kysymysten laadinnan jälkeen on suhteellisen helppoa. Toisaalta vaikeudeksi muodostuu se, ettei haastattelija pysty enää vaikuttamaan tilanteeseen eikä siihen, onko kysymykset laadittu oikein tutkimusongelmia ajatellen. Näillä argumenteilla en siis kokenut strukturoidun haastattelumuodon olevan oikea minulle. Toisessa ääripäässä, eli strukturoimattomassa haastattelussa, joita ovat esimerkiksi avoin haastattelu ja syvähaastattelu, taas tarkkoja kysymyksiä ei ole määritelly lainkaan etukäteen, vaan haastattelu vaikuttaa enemmänkin keskustelulta, jota kummatkin osapuolet kuljettavat eteenpäin. Tälläkin on omat vahvuutensa tietyntyyliisissä tutkimuksissa, mutta myös samoja heikkouksia: saadaanko keskustelusta tietoa juuri oman tutkimuksen tarpeisiin ja tutkimusongelmien ratkaisuun? Näiden kahden ääripään väliin jää puolistrukturoitu haastattelu, esimerkiksi teemahaastattelu. Teemahaastattelussa näkökohtia, teemoja, tai jopa kaikki kysymykset, ovat jo valmiina, mutta haastattelija voi vaikuttaa niiden esitysjärjestykseen sekä sanamuotoihin ja soveltaa niitä tilanteen mukaan. Teemahaastattelussa teemat ovat kaikille haastateltaville samat mutta he voivat vastata kysymyksiin täysin omin sanoin. (Ks. Hirsijärvi & Hurme 2000, 43-47; Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11-12.)

Haastatteluni olivat juuri teemahaastatteluja. Teemahaastattelun prosessi etenee Merntonin ym. (1956, 3-5) mukaan seuraavanlaista reittiä: ensinnäkin haastattelija tietää,

että haastateltavat ovat olleet tai ovat tietyssä samassa tilanteessa tai ovat kokeneet joitain tiettyjä samoja asioita. Toiseksi haastattelija on tutkinut ja perehtynyt aihealueen prosesseihin, tärkeisiin elementteihin ja siihen liittyviin käsitteisiin, ilmiöihin ja kokonaisuuteen - toisin sanoen siis aiheen teoriaan. Näistä asioista haastattelija havainnoi tiettyjä aiheelle ominaisia oletuksia, jotka määrittelevät viitekehystä ja joiden pohjalta hän sitten rakentaa haastattelurungon. Viimeisessä, eli neljännessä vaiheessa, tilanne viedään tutkimuksessa mukana olleiden, haastateltavien, kokemuksiin näistä kyseenomaisista tilanteista, joita haastattelija on tarkkailut havaintojensa pohjalta. Näin voidaan tulkita jo valmiita oletuksia uusien saatujen olettamusten kautta ja löytää taas uusia tapoja tarkastella aihetta. Tässä Merton ym. painottaa eritoten kohtaa kaksi eli huolellista perehtymistä aihealueeseen. Hän myös jatkaa, että mitä paremmin aiheeseen on perehdytty, sen paremmin haastattelija voi havainnoida tiettyjä haastateltavan reaktioita, mutta myös tehdä tulkintaa siitä, mitä haastateltava jättää sanomatta tai mitä eritoten painottaa. Tässä piileekin temahaastattelun kauneus, mutta myös vaarallisuus. Olenko haastattelijana tarpeeksi taitava näihin tulkintoihin ja onko tietotaitotasoni tarpeeksi korkea? Vaikka olin perehtynyt haastattelun teemoihin, sain silti huomattavasti lisätietoja haastattelujen aikana eritoten terminologiaan liittyen mutta myös laeista ja korjausprosessiin hakeutumisesta. En kuitenkaan kokenut voivani päästä tietämykseni määrällä niin lähelle haastateltavaa, että olisin voinut lukea hänen reaktioistaan tai tehdä erityisen laajaa tulkintaa siitä, mitä esimerkiksi jäi sanomatta. Uskon, että tähän olisin tarvinnut useampia haastattelukertoja saman haastateltavan kanssa.

Haastatteluni rungon (ks. liite 2, monisivuinen liite) laadin alun perin tutkimukseni pääteemoiksi valittujen aiheiden alle, mutta inspiraationa käytin myös Huuskan omassa tutkimuksessaan käyttämää haastattelurunkoa (ks. Huuska 1998). Pääteemojani olivat nuoruus, sukupuoli sekä identiteetti. Pääteemoista ”nuoruuden” alle tulivat aihealueista muun muassa koulu, kaverit, perhe, jotka taas jäsentelivät sitten tarkemmin tätä hyvin laajaa kontekstia. Kahden muun pääteemaan kohdalla jaottelua ei voitu tehdä yhtä tarkasti, vaan kuten itsekin haastattelujen teon jälkeen huomasin, kietoutuivat niiden aiheet kokonaisuudessaan haastattelun ympärille ja aiheet ”identiteetti” sekä ”sukupuoli” pulpahtelivat esiin tuon tuostakin puhuttavasta kontekstista riippuen. Tämä kuurupiiloleikki tekikin haastattelujen analysoinnista äärimmäisen mielenkiintoista minulle tämän tutkimuksen tekijänä. Oli kuin jokaisen kulman takana olisi odottanut uusi karkkikauppa lapselle. Toisaalta se muodosti myös haasteita siinä, että oletetut

tutkimuskysymykset eivät pitäneetkään enää paikkaansa, vaan myös ne muotoutuivat uudelleen haastattelujen teon jälkeen. Huomaisinkin, että haastattelut tekivät tutkimuksestani lopulta aineistolähtöisen.

5.4 Aineistonkeruuprosessi ja haastateltavat

Aluksi ajatukseni oli, että tutkimukseni haastateltavat nuoret tultaisiin hankkimaan Seta ry:n ylläpitämän Transtukupisteen kautta heidän avustuksellaan sekä heidän ryhmistään. Yritettyäni hakea nuoria muun muassa haastattelupyyntökirjeitä käyttäen, en kuitenkaan ollut vielä parin kuukaudenkaan jälkeen löytänyt tutkimukseeni haastateltavia. Ymmärrän kuitenkin hyvin myös sen, että kesä on muutenkin vaikeaa aikaa tavoittaa ihmisiä ja näin saada vapaaehtoisia haastateltavia tutkimukseen. Toisena vaikeutena voidaan pitää sitä, että oman aiheeni kohderyhmä, transihmiset tai transukupuoliset, ovat olleet viime aikoina ja ovat tällä hetkelläkin aika paljon mediassa sekä muissa tutkimuksissa käsitelty ryhmä, joten ymmärtäähän sen, ettei kaikkiiin tutkimuksiin vain yksinkertaisesti löydy haastateltavia. Ryhmän ihmiset ovat saattaneet saada puhua asiasta jo moneenkin eri suuntaan ja moneen eri otteeseen. Ei varmaan kukaan meistä haluaisi avata elämäänsä aina päivä toisensa jälkeen ja vielä tuntemattomalle ihmiselle.

Olosuhteiden pakosta päädyin käyttämään haastateltavien etsinnässä niin sanottua lumipallo-otantaa. Lumipallo-otannassa tutkijalla on yksi ns. avaininformantti, josta tutkimus käynnistyy, ja tämän avainhenkilön kautta tutkija johdatetaan uuden informantin luokse ja näin edetään, kunnes aineisto on saatu kerättyä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88). Menetelmää käyttäen lopulliseksi haastateltavieni määräksi tuli kolme (n=3) vuosina 1989 ja 1990 syntyneitä transmiestä. Audiotallennetta haastatteluista kertyi noin tunnin ja vartin verran per haastateltava ja tämän sanasta sanaan litteroinnista n. 12-15 sivua per haastattelu.

Seuraavaksi esittelen haastateltavani. Tiedot heistä pohjautuvat haastattelujeni aluksi käymiimme keskusteluihin. Anonymiteetin vuoksi analyysiosuudessa käyttäessäni heidän sitaattejaan tulen puhumaan heistä nimillä Tammi, Kuusi sekä Koivu.

Tammi (1989) on asunut koko ikänsä pääkaupunkiseudulla ja on tällä hetkellä työvoimapaalveluiden tuottamassa työkokeilussa sekä tekee myös paljon vapaaehtoistöitä.

Hän seurustelee. Perheeseen kuuluu toinen vanhempi sekä sisaruksia. Hän on käynyt läpi vakavan masennuksen. Hän on hakeutunut korjausprosessiin vuonna 2007. Korjaushoidoista hänellä on hormonihoidot sekä tehty mastektomia eli rintakehänmuokkaus, mutta ei genitaalialueen kirurgisia toimenpiteitä.

Kuusi (1990) on kotoisin Pohjois-Suomesta, mutta asuu nykyään pääkaupunkiseudulla. Hän on kärsinyt mielenterveysongelmista eikä ole tällä hetkellä opiskelemassa tai töissä. Hän seurustelee. Perheeseen kuuluu toinen vanhempi sekä sisaruksia. Hän on hakeutunut korjausprosessiin 2009. Korjaushoidoista hänellä on hormonihoidot sekä tehty mastektomia eli rintakehänmuokkaus, mutta ei genitaalialueen kirurgisia toimenpiteitä.

Koivu (1989) on kotoisin rannikolta, mutta asuu nykyään pääkaupunkiseudulla. Hän opiskelee toista tutkintoaan ja seurustelee. Perheeseen kuuluvat molemmat vanhemmat. Hän on hakeutunut korjausprosessiin 2010. Korjaushoidoista hänellä on hormonihoidot sekä tehty mastektomia eli rintakehänmuokkaus, mutta ei genitaalialueen kirurgisia toimenpiteitä.

5.5 Aineiston käsittely ja analyysi

Esittelen luvussa kuusi tutkimukseni haastattelujen litteroinnin analyysin. Aineiston analyysissä peilaan haastatteluista saatua materiaalia transsukupuolisuudesta löytyvään kirjallisuuteen ja muihin tietolähteisiin. Analyysissä nostan esille aiheita, jotka koen tarpeellisiksi saadakseni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tutkimuskysymykseni viitoittivat omalta osaltaan analyysini jäsenystä jakaen näkökulmani aineistooni yhteiskunnalliseksi ja yksilötasoiseksi. Kaikkea haastatteluista saatua aineistoa en tuo julki ja osa niistä on tiivistetty, jotta peilaaminen kirjallisuuteen olisi selkeämpää. Tutustuttuani aiheesta kirjoitettuun materiaaliin tein haastattelut, mutta huomasin tietoni olevan riittämättömät aiheen analysointiin. Tämän johdosta tutustuin myöhemmässä vaiheessa lisää aihealueestani löytyvään kirjallisuuteen ja syvensin ymmärrystäni aiheesta voidakseni toteuttaa analyysin.

Analyysin aloittamisen alkuvaikeuksien jälkeen nostin haastatteluaineistosta esille aiheita siitä nousseiden teemojen alle. Aineistoa käsitellessäni pyrin olemaan mahdollisimman avoin esille nousseille asioille, joita käsittelen tarkemmin luvussa kuusi.

(Eskola & Suoranta 1998, 175-176.) Analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia sen sopivuuden takia. Sisällönanalyysissa aineistosta, tapauksessani litteroiduista haastatteluista, pyritään löytämään eroavaisuuksia sekä yhteneväisyyksiä mutta myös tiivistämään materiaalia. Sisällönanalyysi on yksi tekstianalyysin muodoista, jossa tarkasteltava aineisto on jo valmiiksi tekstimuodossa tai se on muutettu siihen esimerkiksi litteroinnin avulla. Aineisto voi olla mitä vain aina henkilökohtaisista haastatteluista, päiväkirjoihin tai aikakauslehtiin. Sisällönanalyysilla pyritään tiivistämällä luomaan kuva tutkittavasta ilmiöstä ja tätä kautta kytkemään se jo valmiina olevaan tutkimustietoon ja suurempaan kontekstiin. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 105.)

Omalla kohdallani litterointieni sisällönanalyysissä muodostui laajemman kontekstin teemat sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti, joihin pystyin kytkemään haastateltavieni kokemusten kautta pienempiä kokonaisuuksia. Näitä kokonaisuuksia olivat muun muassa dysforian kokemukset koulumaailmassa ja päivittäisissä valinnoissamme, yhteiskuntamme normien vaikutus sukupuoliäjänteluumme ja sukupuoli-identiteettimme kehitykseen sekä haastateltavieni subjektiivinen kokemus identifioitumisesta johonkin tiettyyn ryhmään. Tutkimuskysymykseni sekä analyysini yhdessä osoittivat minulle myös kaksi näkökulmaa, joista sukupuolta ja sukupuoli-identiteettiä tarkastelin. Tuulosiossa nämä kulkevat nimillä *tyttö vai poika?* sekä *tyttö ja poika*, joista ensimmäisessä tarkastelen aiheita yhteiskunnallisesta ja jälkimmäisessä yksilön näkökulmasta.

Toimin sisällönanalyysin periaatteita noudattaen, tiivistäen ensiksi materiaalini pienempiin partikkeleihin ja kokoamalla ja kytkemällä ne tämän jälkeen suurempiin konteksteihin ja jo saatavilla olevaan teoriaan sekä tutkimustietoon.

5.6 Luotettavuus

Tutkimukseni on laadullinen haastattelututkimus. Tutkimuksen aineiston esittely on perusteltua, jotta lukijalle hahmottuu mahdollisimman selkeä kuva haastatteluista, haastateltavista sekä transsukupuolisuutta koskevista kirjoituksista: muun muassa teorian, tutkimukset ja julkinen kirjoittelu. Tiedostan, että tutkijana oma subjektiivisuuteni sekä teemahaastattelurungon suunnittelu etukäteen ennakkotietojen pohjalta ohjasi osaltaan haastattelujen kulkua ja näin ollen saatua aineistoa. Anoin tutkimuksessani haastateltavilleni toiset nimet enkä vaihdellut heidän nimimerkkejään heidän aineiston esittelyn aikana. En jättänyt aineiston esittelystä pois keskusteluja tai tietoja muulloin

kuin sellaisissa tapauksissa, jotka saattaisivat viitata haastateltavien henkilöllisyyteen tai heitä koskettaviin ihmisiin. (Eskola & Suoranta 1998, 221-225.)

Haastatteluiden taltiointi tapahtui julkisissa tiloissa, joissa ylimääräisten äänten vuoksi kaikkia haastateltavien kommentteja ei pystynyt kuulemaan täysin selvästi. Pysin huomioimaan tämän litteroinnissa, jonka toteutin välittömästi haastatteluiden jälkeen ja täydensin näitä tarvittaessa omien muistiinpanojen pohjalta, joita tein haastatteluiden aikana. Mainitsin kaiken tämän litteraateissani. En myöskään merkinnyt litteraateihin pieniä ääniä ja mutinoita, joita en kokenut tärkeäksi aineiston kannalta.

Aineiston laadukkuuteen pyrin mahdollisimman laajalla haastateltavien oman äänen kuulumisella ja painoarvolla tutkimuksessani. Tätä vahvistaa haastatteluiden audiotallentaminen ja niiden litteroiminen sekä tutkimukseni lähettäminen informanteille nähtäväksi ennen sen palauttamista.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni kahden aineistosta nousevan teeman kautta. Ensimmäisessä alaluvussa *tyttö vai poika?* Tutkin nuorten omien kokemusten kautta sukupuoli-, sukupuolisuuden ja sukupuoli-identiteetin määritelmiä ja esiintymistä nykypäivän maailmassa. Tämän jälkeen kappaleessa *tyttö ja poika* avaan transnuorten kokemuksia sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetistään

6.1 Tyttö vai poika?

KOIVU: "... tavallaan niinkun, et tuntuu hassulta että edelleen on ihmisiä, jotka pystyy viimeeseen asti väittää, että kyllä jos on penis niin on mies. Niinku oli todistukset sitä vastaan mitkä tahansa."

Yleisesti yhteiskunnassamme käsitetään, että esimerkiksi rinnat kuuluvat olennaisena osana naisille ja penis miehille. Muodostamme näköhavaintojemme perusteella käsityksen miehestä ja naisesta kohdistuen tarkkailumme anatomisiin sukupuoliominaisuuksiin eli ulkoiseen olemukseen sekä genitaaleihin (Virtanen 2001, 39-41). Kaikkien haastateltavien vastausten pohjalta voimme todentaa tämän ja myös sen, että ympäristön kyky käsittää jotain näille stereotypisille määritelmille ristiriitaista, on erittäin

haastavaa. Ulkoiselta, niin sanotulta näkyvältä olemukseltaan kaikki haastateltavani ovat miehiä, mutta perinteistä biologista tai anatomista sukupuolen määrittelyä ei heihin voida täysin soveltaa, sillä heillä ei esimerkiksi ole miehen genitaaleja, penistä. Tätä seikkaa ei useinkaan tule todistetuksi päivittäisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä eikä sitä silloin nosteta esille. Heti kerrottuaan olevansa transihminen, eikä perinteistä biologista tai anatomista sukupuolen määrittelyä voidakaan käyttää, se huomioidaankin yht'äkkiä outoutena. Ihmismieli pystyy ymmärtämään tätä ”eroavaisuutta”, vaikka periaatteessa mitään eroa ei olekaan. Yksilön tasolla, psykologiselta sukupuoleltaan, he ovat aina olleet miehiä ja sellaisiksi he itsensä kokevat, mutta eivät enää sosiaaliselta, sillä tiedostamme, että biologinen sukupuoli ei vastaakaan ulkoisia miehen sukupuolen tunnusmerkkejä.

Yhteiskuntamme noudattaa bipolaarista sukupuolijakoa, jonka myötä pyrimme loke-roimaan kaikki yksilöt joko 100-prosenttisiin miehiin tai 100-prosenttisiin naisiin (Virtanen 2001, 44-45). Kun emme kykenekään tähän, muodostuu käsityskykyymme ristiriita ja tästä muodostuneesta ristiriidasta voimme todeta, miten ympäristöstämme ja kulttuuristamme opitut normit sanelevat havaintojamme. Yhteisömme näkemys, tulkinta ja kokemus yksilön sukupuolesta asettavat yksilölle kriteeristön sille, miten miellämme olemisen ja olemuksen miehenä tai naisena, eikä ajatusmalliin mahdu vaihtoehtoja tältä väliltä tai sen ulkopuolelta. Haastateltavani kuvaavat tätä seuraavas-ti:

KUUSI: “Sosiaalisissa tilanteissa kun ihmiset luokittelee sukupuoliin tosi niinku ulkoisin mää-rein tai esim toissijaisin määrein ja jos ne näkee sut sellasena et sä et oikeen sovi kumpaankaan, se on ihmisistä tosi häirittevä ja se on just se et ihmiset kyselee koko ajan...”

KUUSI: “Siellä taas niinku jo alusta alkaen multa kyseltiin et mitä sukupuolta mä oon ja siihen aikaan mä olin kans tosi vaikeesti masentunut ja muutenkin, mä olin muutenkin joutunut hir-veesti selittelemään itteeni ihmisille, niin se ei yhtään auttanut asiaa. Ja sielläkin se kiusaami-nen kohdistu just siihen et mä oon outo, sosiaaliselta sukupuoleltani ja niille ei niinku kelvan-nut se et jos mä sanoin et ei kuulu sulle ja jos sanoin et oon poika...”

KOIVU: “... joka on just tavallaan ensin tutustunut muhun tai sillee ja sitten on saanut kuulla tästä ja sitten on ollut jotenkin, mutta... tai menny niinku ihan sekasin, että että nyt sä yrität niinkun kertoo että sä et oookkaan mies, et miten tää niinku, mitä? Et eihän tää oo mahdollista kun sua kattoo ja sit niinku, et jotenkin se on ihan turhaa siinä vaiheessa olla sillei että niinku,

että eikun nimenomaan, että se ei niinku muuta sitä että olen mies, vaan nyt sulla on ehkä jotain omissa ajatuksissa mikä on vielä vähän sillei pielessä.”

TAMMI: “Ja tota... ja sit myöskin toi sosiaalinen-identiteetti oli joku semmonen mikä kans tuli tässä prosessin myötä hirveen lähelle siinä mielessä, että koska oli niin selkeesti sosiaalinen-sukupuoli ja sitten se oikee sukupuoli. Ja jotenkin se, että ainoos semmonen sukupuolen vaihdos tapahtu siinä sosiaalisessa merkityksessä. Et niinku niiden piti vaihtaa jotain niiden aivoissa. Mikä taas sitten niinku vaikutti kaikkeen.”

Myös pienemmässä mittakaavassa kuin yhteiskunnan tai koko elinympäristön laajuisessa kontekstissa voidaan havaita samoja sosiaalisesti rakentuneita kriteerejä, jotta kuuluisi ”joukkoon” tai suosittuihin eli siis yhteisön hyväksytyjen ryhmään. Kaksi haastateltavaani mainitsi koulun yläasteen ja eritoten siellä pukeutumisen yhdeksi merkittäväksi tekijäksi siitä, hyväksyttiinkö heidät yksilöinä koulun sosiaaliseen ympäristöön. Sukupuolta määriteltiin siis puhtaasti ulkoisten ominaisuuksien perusteella ja ihmisiltä odotettiin tietyn tyylistä pukeutumista sekä käyttäytymistä kuuluakseen näihin hyväksytyihin eli toisin sanoen normaaleina pidettyjen lokeroitten sisään kuuluviksi. Kouluyhteisöllä oli siis tietyt odotukset siitä, kuinka miesten/poikien ja naisten/tyttöjen tulisi pukeutua tai mistä heidän tulisi olla kiinnostuneita. Kuten Virtanen (2001, 44-45) toteaa, juuri tässä esimerkiksi transsukupuolisilla esiintyy haasteita, sillä heidän pukeutumisensa sekä käyttäytymisensä eivät käykään yksiin yhteisön yleisten normien kanssa. Tämä tulee ilmi myös haastateltavieni vastauksista, kun heidän kiinnostuksen kohteena eivät olleetkaan pojat tai he eivät korostaneet feminiinisyyttään meikkaamalla tai pukeutumisella. Toisaalta haastateltavieni oma henkilökohtainen kokemus sukupuolestaan vaikutti vastavuoroisesti myös siihen, mihin ryhmään koulussa hakeutui, kuten Tammi mainitsee omissa kommentissaan Gootti-porukasta.

KUUSI: “Ja sit joku yläaste oli ehkä isoin koska sit siel huomasi et varsinkin nyt jälkikäteen aatellen et erottu oikeesti porukasta koska siellä nyt ootetaan et sun pitää olla kiinnostunut pojista ja sit sun pitää alkaa pukeutua ja laittaa hiukset ja meikata tietyllä lailla et sut luetaan siihen samaan porukkaan et sä oot niinku hyväksyty.”

TAMMI: ”Mä en oo kuulunut niinku suosittujen porukkaan, kun suosittujen porukassa on tiukat pukeutumiskoodit, et mä tietysti putosin siihen nörttijengiin kun mä käytin väljiä vaatteita mut mä sain aika pitkälti olla rauhassa meil oli kuitenkin sellanen vähän isompi sellanen niinku hylkiöitten joukko jossa sitten niinku pyörittiin keskenämme.”

TAMMI: ”Ja sitten näin jälkeen päin mä oon tajunnut et mä hakeuduin ehkä silloin gootti-piireihin just siitä syystä et nehän on aika sukupuolineutraaleja et siellä on ihan tyypillistä et miehillä on pitsiä ja meikkiä ja mä en erottunut sinänsä joukosta koska siellä miehilläkin on oikeus olla femiinisiä.”

Koulu ajateltuna oppilaiden ja opiskelijoiden sosiaalisena pelikenttänä ei kuitenkaan ole ainoa aspekti tarkastella yhteisöjemme sukupuolista bipolaarisuutta sekä sen luomia käsityksiä muun muassa tasa-arvosta. Koulua yksikkönä ja kokonaisuutena on usein kutsuttu ”pienoisyhteiskunnaksi” sen hierarkkisuuden sekä sosiaalisten tasojen vuoksi. Koulumaailman kontekstissa voimme tarkastella sukupuolen vaikutusta yhteiskunnassa, ja miten me näennäisesti voimme vaikuttaa omiin valintoihimme, päätöksentekoon, sukupuolesta riippumatta. Vilka (2010, 22) kirjoittaa, että sukupuoltamme ja sen tekemistä arvioidaan usein juuri yhteiskunnan näkökulmasta. Tällä tarkoitetaan objektiivista näkökulmaa, jossa sukupuolten, mies ja nainen, tasa-arvo määritellään muun muassa päätöksenteon kautta. Tasa-arvo nähtynä näin kahtiajaettuna ja yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna on harhaa. Emme pysty saavuttamaan puhdasta tasa-arvoa muun muassa päätöksenteossa niin kauan, kuin valintojamme määritellään ylhäältä käsin sukupuolemme mukaan. Valintojemme näennäinen vapaus näkyy kaikkien haastateltavieni vastauksissa. Koivulla se oli valinta tyttöihin tai poikiin, Tamella puutöihin tai käsistöihin ja Kuusella taas liikunnassa lajin valinta. Kaikille kuitenkin oli jo valinta muodostettu etukäteen sen mukaan mitä yhteisö, ”pienoisyhteiskuntamme”, piti kullekin sopivana normatiivisen sukupuolen määritelmän mukaisesti.

KOIVU: ”Ja tota... ja silloin tuli myös semmosia tilanteita, tai ainakin yks semmonen tilanne, että jaettiin niinku tyttöihin ja poikiin ja tää oli just sen jälkeen kun mä olin kertonut mun luokalle, mutta en vielä kenellekään muulle ja sit mä vaan niinku jäin siihen keskelle seisoo sillei et mä en oikeesti tiennyt et mitä mun pitäis tehdä ja sitten mä menin vaan niinku istumaan, nurkkaan, et se oli niinku se mun ratkasu siihen, koska mä en oikeesti osannut valita. Mut ennen sitä se oli just semmosta sietämistä, niinku et nyt mun on vaan pakko mennä tonne vaik se tuntuu kauhealta ja väärältä niin sit sitä niinku sieti.”

TAMMI: ”Mä olisin ollut paljon mielummin puutöissä, mut sitten meillä oli niin tiukat ne et näennäisesti sai valita mut oikeesti tytöt meni käsistöihin ja pojat puutöihin”

KUUSI: ”... esimerkiksi valinnaisliikunnoissa yläasteella kävi niin et mä olisin halunnut osallistua pallopeleihin, se oli niinku yks valinnainen, mut sit mulle sanottiin et se oli lähinnä tarkotettu pojille ja siel enimmäkseen oli ollu poikia, mä olisin ollut niitten mielestä ainoa tyttö, niin mut siirrettiin aerobikkiseen liikuntaan – voi Luoja!”

Valintamme ja niihin vaikuttaminen eivät bipolaarisesti sukupuolittuneessa yhteiskunnassamme sekä sen pienoisyhteiskunnissa kuitenkaan jää väin ryhmiin tai kouluaineiden valintaan. Vilkan (2010, 23) mukaan sukupuolemmme on tulkinta, jota luomme sanoilla ja kielellä. Yhteiskuntamme säätelee juuri näitä tulkintojamme, joita teemme jokapäiväisessä elämässämme. Otetaan esimerkiksi vaikkapa pukuhuoneet tai WC:t. Meille annetaan näennäisesti itsevaltainen oikeus valita, mutta valinnanvaraa onkin vain kahden symbolin välillä – mies/nainen, uros/naaras. Näihin symboleihin liittyy myös sanaton sopimus siitä, että symboli merkitsee valintaa juuri biologisen tai anatomisen sukupuolen mukaan, kuten ilmenee johdannossa esittelemästani Aamulehden (28.4.2013) artikkelista koskien transsukupuolista uimahallin pukuhuoneessa. Valinnallamme yhteiskuntamme pakottaa meidät tunnustamaan biologista sukupuolta ja kaikkea siihen liittyvää. Transsukupuolisille tämä valinta muodostaa ongelmia, sillä heidän psykologinen sukupuolensa ei vastaa syntymässä saatua biologista sukupuolta (Huuska 1998, 114). Kuten huomaamme kaikkien haastateltavieni vastauksista juuri tämä valinta kahdesta, sitä kautta sukupuolen tunnustamiseen pakottaminen ja lopuksi sen julkiseksi tuominen sai heidät kaikki tuntemaan itsensä näissä tilanteissa erittäin epämukaviksi.

TAMMI: ”Kaikkein vaikeimpia aikoja sekä ylä et ala-asteella et kun piti mennä pukuhuoneeseen... sekä se et siinä tunnustetaan sukupuolta että jotenkin kun pitää olla niinku niukoissa vaatteissa jotka paljastaa mun vartalon, kun ne väljät vaatteet onnistu jotenkin peittää esimerkiksi mun rinnat et mul oli jatkuvasti sellanen olo et aina kun mennään liikuntatunnille, niinä tunnustan et mul on rinnat esimerkiksi.”

KOIVU: ”Mä muistelen että mä jotenkin vaan niinku siedin sitä, niinku nuoruudessa tai sillee... yläaste – lukio, koska mulle ei oo sieltä mitään voimakkaita muistoja tai muuta. Että mä vaan jotenkin siedin. En muista et olisin käynyt ikinä sillei yleisissä suihkuissa tai vastaavaa, mutta tota...”

KUUSI: ”No pukuhuoneet oli epämiellyttäviä just sen takia koska siellä on vielä selvempää se: suosittu ja epäsuosittu ja just kaikki alusvaatetus ja kaikki katottiin tosi tarkkaan ja koska sä olit kummallinen jos sä et sä käyttänyt rintaliivejä ja koska mä käytin aina urheiluliivejä niinä se oli tosi outoa. Joten sit ne oli aina ahistavia, niinä sit vaan koitti eri tapoja et miten pystyy olemaan mahdollisimman, tai miten pystyy pääsemään siitä tilanteesta mahdollisimman vähällä. Ja suihkuun ei tietenkään koskaan menty... se oli hyvää hygieenistä aikaa.”

Pukuhuoneita jokainen meistä voi vielä vältellä, mutta WC:ssä käynti onkin haastavampaa, sillä se toimintona liittyy tiukasti yhteen ihmisen perustarpeista ja tätä valintaa teemme julkisilla paikoilla päivittäin. Tässä alla olevassa Tammen sitaatissa tulee selvästi esille yhteiskuntamme ja yhteisömme näkemys sukupuolesta biologisin ja anatomisin perustein määriteltynä, visuaalisena olemuksena sekä se, miten yksilön päätöksiin oman koetun sukupuolen perusteella suhtaudutaan, mikäli niitä pidetään yleisesti hyväksytyjen normien vastaisena.

TAMMI: ”... silloin kun ite identifioitu transihmiseksi mist yllättäen huomas et mä joudun tekemään ihan valtavan määrän valintoja et mihin vessaan mä meen, tai minä hetkenä mä ilmaisen omaa sukupuoltani tai minä hetkenä mulla on helpompaa, turvallista ja järkevämpää mennä mun biologisen kuin koetun sukupuolen mukaan. Koska etenkin ennen kuin olin lähtenyt tutkimuksiin ja ennen kuin oli saanut hoitoja niin aina kun mä tunnustin mun kokemuksellista sukupuolta niin mä jouduin selittämään sitä. Mikä loppupeleissä käy hirveen raskaaks, et aina kun sä meet vessaan niin sä joudut selittämään jollekin.”

TAMMI: ”... silloin kun itellä oli jo selkee käsitys et okei mä oon mies niin sit taas kun ollaan ulkona vaikka baarissa ja sä tiedät et kaikki muut näkee sut naisena nii se että menenkö mä naisten vessaan josta mulle tulee hirvittävän huono olo koska siellä etenkin kaikki olettaa vielä enemmän et sä olet nainen ja vaik tietää et eihän kukaan ajattele koko ajan siellä et toi on nainen, toi on nainen, mut joka tapauksessa se oletus on siinä läsnä ja siit tulee jo ihan hirvee olo vai riskeeraaks mä ja meen miesten vessaan...tai sitten sä joudut kohtaamaan sen et joku huutaa sulle et sä oot väärässä vessassa, jollon sun olotila jää vielä hirveemmäksi koska sut on heitetty sieltä miesten puolelta pois jollon tavallaan saa taas sen kokemuksen vielä voimakkaammin et mä en kuulu näihin vaan että mut väkisin tungetaan sinne mihin mä en itse koe kuuluvani.”

Yhteiskuntamme ei kuitenkaan ainoastaan luokittele meitä mieheksi ja naiseksi pelkissä valinnoissamme vaan myös jokaista suomen kansalaista määrittelevällä mittakaavalla eli laissa (ks. Laki transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta 563/2002) sekä muissa juridisissa yhteyksissä, kuten asiakirjoissa. Aina syntymätodistuksesta passiin, jokaiseen henkilötieto- ja kouluhakupaperiin tai vastaamaamme galluppiin rastitamme ruutuun joko mies tai nainen ja näin tunnustamme yhteiskuntamme silmissä bipolaarista sukupuolitotuutta. Seuraavista Tammen sekä Kuusen kommenteista voi havainnoida, että jos valittavana olisi enemmän vaihtoehtoja, emme joutuisi välttämättä tunnustamaan jotain, mitä emme koe omaksemme. Yhtenä edistysaskeleena voi pitää vaikkapa Australian passisäädäntöä, jossa mahdollisia vaihtoehtoja sukupuolesta on kolme kappaletta (Sukupuolen moninaisuus-opas 2012, 8). Tosin tässäkin tapauk-

nessa valinta ei ole täysin vapaa, vaan kolmannen vaihtoehdon valitseminen vaatii lääketieteellistä tutkimusta ja hyväksymistä.

TAMMI: Kyl mä ite koen et ylipäättään kun avaat lehden niin siellä puhutaan miehistä ja naisista tai ylipäättään kaikkialla puhutaan miehistä ja naisista. Niinku on hirveän haastavaa lähteä ajattelemaan et näitä asioita ei ole olemassa, koska sul lukee passissa jotain, sun pitää aina rukсата kaikkiin lomakkeisiin mitä sä olet. Ja pelkästään kun sä meet vessaan sä tunnustat sukupuolta. Sä otat kantaa pitkin päivää siihen asiaan. Esimerkiks vessassa käynti muuttuu erittäin hankalaksi jos sä et halua tunnustaa kumpaakaan.”

KUUSI: ”Et jos jotenkin asiat saisi muuttumaan yhteiskunnassa tai ihmisten kanssa sillälailailla että tulis jotenkin selville et identiteettejä on tosi monenlaisia et se ei oo aina nainen eikä mies ja jotenkin sellanen et jos se sua häiritsee niin jotenkin että se on ihan okei ja jotenkin semmonen et se ei ois oikeesti niin tarkkaan luokiteltu et on vaan kaks, kun on intersukupuolisia jotka identioituvat intersukupuolisiksi, mut se pidetään vaan niinku vähän salassa, et se on tosi huono juttu kun koitetaan pitää kaks tosi tiukasti rajattuu laatikkoo johon pitäis luokitella kaikki, kun ei se toimi eikä asiat oikeesti oo niin, etse tuo vaan enemmän hallaa koska sit ihmisten kohtelu on sit just se et mikä helvetti tuo on, miks toi on tommonen?”

Kahtiajakoinen sukupuoli-järjestelmä on luotu ihmisten yhteisen sopimuksen pohjalle ja vain yhteiskunnan järjestelmää varten (Vilka 2010, 44-45.) Tämä sopimus sisältää yhteisömme käsityksen siitä, mitä on olla mies tai nainen sekä sen, mitä ominaisuuksia nämä sukupuolet pitävät sisällään. Se määrittelee, miten meidän tulisi sukupuolinormien mukaisesti käyttäytyä sekä mitä valintoja joudumme tekemään. Kaikki analyysiosuuteni yhteiskunnallisessa osiossa käsittelemäni asiat hahmottavat meille, miten bipolaarisesti maailmamme on jakautunut. Koivun sitaatti osoittaa sen, mitä yhteisömme ja yhteiskuntamme meille sukupuoli-ajattelusta tuottaa ja kuinka hyväksymme sen kysymättä ja kritiikittä.

KOIVU: ”Olennaista on ollut se, että... tai se hetki kun on uskaltanut, tai pystynyt jotenkin kyseenalaistamaan sen mitä yhteiskunta ja kulttuuri ja ihmiset mun ympärillä ja kaikki niinku media ja kaikki mulle sano... et se on ollut se vaikein ja suurin ja merkittävin askel, et kun on pystynyt jotenkin niinku ensimmäisen kerran kaataa jonkun suuren normin. Niinku mun, nimenomaan mun identiteettiä koskien. Ja sitten myöskin tuntuu että, et kun pysty kaataa sen yhen normin, niin sit sen jälkeen pysty jotenkin kattoo kaikkee muutakin kriittisesti. Ja niinku enemmän oikeesti arvioimaan sitä että onks tää nyt totta ja onks tää jotain mistä mä oon samaa mieltä vai onks tää vaan niinku joku semmonen yhteiskunnan ajatus mikä ei oikeesti oo kenenkään ajatus vaan se on vaan joku tämmönen sääntö joka on olemassa mutta jota ei välttämättä tajuu sillee kyseenalaistaa tai kritisoida koska se on vaan aina ollut.”

6.2 Tyttö ja poika

KUUSI: “No aikasemmin mä aattelin tosi tarkkaan et on vaan naisii ja miehii mut nykyään mulla on sellanen tosi että koska mä oon tutustunut ja lukenut tosi paljon aiheesta ja sit tutustunut moniin ihmisiin joilla ei oo, jotka ei niinku koe olevansa kauheesti kumpaakaan niin sit mä oon niinku alkanu näkee et niit mahdollisuuksia on paljon enemmän et sukupuoli-identiteetti on eri asia kuin niinku mikään mitä keho kertoo tai muuta.”

Jos yhteiskuntamme määritteli sukupuolemme bipolaarisesti biologisten ja anatomisten ominaisuuksiemme kautta, niin miten tähän jaotteluun sijoittuvat transihmiset, joilla tätä määrittelytapaa ei voida sokeasti enää toteuttaa? Täysin vastoin kuin yhteiskuntamme ja yhteisömme, transihmiset eivät näe genitaalinsa vaikuttavan sukupuoleensa tai sukupuoli-identiteettinsä, vaan he kokevat sen suurempana kokonaisuutena. Huuska (2011, 225) mainitseekin, että kehosta ei suoraan synny sukupuoli-identiteettiä, vaan hän näkee sen sosiaalisena identiteettinä, yksilön tunteena kuulumisesta johonkin ryhmään. Toisaalta kehon vaikutusta ei myös tule väheksyä, sillä biologinen kehomme sekä sen tuoma sukupuoli-identiteetti ja siihen liitettävät ulkoiset normit ja oletukset kuitenkin vaikuttavat identiteettimme rakentumiseen, transihmisillä vielä korostetummin, sillä yhteisömme valmiit sukupuolimuotit eivät tue heidän kehitystään.

TAMMI: ”... mun sukupuoli on jossain ihan muualla kuin mun genitaaleissa.”

TAMMI: ”Olenaisempaa on se että mun sosiaalinen status on se millainen sen pitääkin olla ja genitaalit ei vaikuta mun sukupuoleen mun mielestä ja kohtu ja munasarjat on sellaset et noh, ne on inaktiivit, koska mulla on se hormonilääkitys kuitenkin niin ne ei häiritse mua millään tavalla et mä en koe et ne tekee musta yhtään vähempää miehen.”

KUUSI: “... niin ei se oo mulle ollut mitenkään olennainen asia siis vaikka yleensä jos ihmiset kohtaa transihmisiä niin niiden eka kiinnostuksen aihe on genitaalit... mut mulle se on ollut toissijainen asia.”

KOIVU: “...tai mä ajattelin jotenkin että koska mun biologia on tällainen niin tämä on totta. Niinku et ei voi olla mitään muuta...tai kun se on niin outoo, kun tiedostaa kyllä sen että sukupuoli on täysin sosiaalinen konstruktio eikä tarkoita mitään, eikä siihen liity mitään käyttäytymissääntöjä tai mitään niinku lakeja mitä mun pitäis noudattaa sen takia...”

Lapsi tai nuori, jonka kokemus omasta pysyvästä sukupuolestaan on eri kuin hänen biologinen sukupuolensa, yleensä tiedostaa ja tunnistaa tämän itsessään 2-3-vuotiaana,

esipuberteetissa, puberteetin alkuvaiheessa tai viimeistään myöhäisessä nuoruudessa (Huuska 1998, 225-228). Kaikilla haastateltavillani tiedostaminen syntyi juuri puberteetissa. Tammen ja Koivun vastauksista voidaan myös huomioida se, että yhteisön, tässä tilanteessa koulun, vaikutus tähän tiedostamisen syntyyn oli tietyllä tavalla ratkaisevassa asemassa. Toisaalta taas Kuusi ja Koivu olivat aistineet kokemuksensa sukupuolestaan jo lapsuudessa, mutta tiedostamatta tai osaamatta pukea sitä sanoiksi. Huuska (1998, 225-228) kirjoittaakin, että jopa pieni lapsi voi tiedostaa oman sukupuolensa kokemuksen ja alkaa ilmaisemaan sitä, mutta toisaalta on vaikea tietää, onko tämä kokemus pysyvä. Varsinkin mikäli kokemus on ”normaalista” poikkeavaa.

TAMMI: ”Oikeestaan siinä murrosiän kynnyksellä ... et oikeestaan omaa kehoaan ja sukupuoltaan alko tajuta vasta siinä vaiheessa kun just murrosikä alko ja vähän ennen sitä joskus 11-12 vuotiaana ku alko ehkä koulussa alko ole enemmän sitä et tytöt pukeutuu punaseen ja pojat siniseen koska siinä alkaa se erottautumisvaihe.”

KUUSI: “... mulle ainakin ja se on kai yleistä, et murrosikä on se isoin juttu ... se oli ehkä joskus 13/14-vuotiaana. Et kyl sitä ennenkin jo oli... kyl mä luokittelin murrosikää ennen ja murrosiän jälkeen itteni tytöksi, koska kaikki muutkin luokitteli enkä mä tiennyt mistään muusta.”

KOIVU: - Jos rivien välistä luen, niin se tuntemus tuli siinä vaiheessa kun pojat ja tytöt alko eriytymään siinä kuudennella luokalla ja sitten lukiossa alko tulla enemmän... (Haastattelija)
 “Joo jotenkin sitä tiedosti, mä luulen et se oli lapsena sillei niinku tiedostamatonta et on vasta jälkeenpäin tajunnut.”

Kuten sivulla yhdeksän mainittiin, transsukupuolinen kokee, että hänen syntymässään saamansa biologiset sukupuoliominaisuudet eivät vastaa hänen psyykkistä sukupuoltaan. Näin ollen transihminen kokee sisäisesti olevansa vastakkaista sukupuolta: mies kokee itsensä naiseksi (transnainen) ja nainen mieheksi (transmies) (Huuska 1998, 114). Tätä kutsutaan sukupuoliristiriidaksi eli sukupuoli-dysforiaksi (Pimenoff 2006, 164). Sukupuoli-dysforiaan kuuluu äärimmäinen kehollisen sukupuolen tuoma epä-mukavuuden ja ahdistuneisuuden tunne (Huuska 2011, 223). Huuska (2011, 242) mainitsee myös, että tämä tunne on kaikille yksilöllinen ja oma keho ja sen osat voivat tuntua vierailta tai niitä kohtaan voidaan tuntea inhoa, jopa vihaa. Juuri oman kehon muuttuminen biologisten ja anatomisten sukupuoliominaisuuksien seurauksena laukaisi kaikilla haastateltavillani kehollisen dysforian. Koivulle sen tuoma tuntemus oli enemmän vääryyttä kuin vihaa, mutta Tammella ja Kuusella se ilmeni vakavammalla tasolla aina ahdistuksesta sairauden tuntemuksiin. Kehollista dysforiaa hoidetaan

usein lääketieteellisin keinoin ja näin ollen vähennetään sen vaikutusta. Kaikille haastateltavilleni olikin tehty mastektomia, rintakehän muokkaus, sekä heillä oli hormonihoitot, joilla ulkoisia sukupuoliominaisuuksia, kuten parrankasvua sekä äänen madaltumista pystytään muokkaamaan.

TAMMI: ”Sit kun oma kroppa alko muuttua nii huomaa et se ajatus mikä tuli oli se, et eihän tän näin pitänyt mennä. Et ylipäätään totta kai sit tuli luettua nuorten lehtiä ja muuta ja siel aina sanotaan murrosikä on vaikeaa aikaa ja kaikista muutokset tuntuu kummallisilta ja sitten pyrki ajattelemaan et okei tää on normaalia et kaikista tuntuu koko ajan ihan hirveeltä ja ylipäätään mullahan sit kuukautisten alkuun liittyy se et mä yritin peitellä sitä hirveesti koska se on mun mielestä täysin sairasta. Ja rinnoistakin mulle tuli pitkään sellanen olo et sit kun ne alko kasvaa niin mä yritin peitellä niitä hirveesti et mä pukeuduin mahdollisimman väljiin vaatteisiin.”

KUUSI: “...just joskus teininä pukeutuminen oli tosi vaikeeta, ja on se vähän edelleenkin, koska yleensä ja varsinkin just jotkut sukulaiset ja muut jotka ei tarkoita pahaa, mut yleensä ne ajattelee et halua pukeutua sillai niinku et ruumiin muodot näkyy ja sit jos ite oli, tunsin suunnatonta ahistusta just jotain lantion aluetta ja rintoja kohtaan ja sitä et on tosi pienikokoinen ja se et kaikki tuntuu väärältä...”

“Et kun muut pysty pukeutuu hyvin vartalon myötäisiin vaatteisiin niin sit ite ei pystynyt koska kehoahdistus oli niin iso et sit vaan halus vaan jollain lailla peitellä alueita mitkä mielestänsä oli jollain lailla väärää mut ei pystynyt sanoa et miksi.”

KOIVU: “Mutta totta, toikin tuli oikeestaan tommonen niinku inho tai semmonen niinku... tai mullahan se ei niinkään ollut inhoa tai vihaa vaan semmosta niinku vääryyttä. Ei niinku tunnistanut sitä. Et se vaan niinku oli väärä, se ei ollut mun vaan jotain ihan muuta. Ja sitä rupes tiedostaa kunnolla vasta sitten, kun niinku ku rupes tajuamaan tän, et jotenkin aikasemmin se näyttäyty vaan välinpitämättömyytenä, sillei ettei yhtään kiinnostanut miltä mä näytän tai että mitä mulla on päällä vaan oikeestaan halus vaan olla mahdollisimman huomiota herättämätön... tosi pitkään.”

KOIVU: “Ja siis tottakai toikin on sillei, tai tajuaa nytkin että vaikka mulla tottakai on oikeus, niin en mä silti koskaan riisuituis alasti missään, missä on muita ihmisiä. Et niinku, en vaan voi tehdä sitä. Tai mä oon jotenkin hyväksynyt sen, että mä en koskaan elämässäni voi riisuutua muiden ollessa läsnä”

Dysforia ei kuitenkaan ole aina vain kehollista ja psykosomaattista, vaan se voidaan kokea myös roolien kautta tai sisältää näitä kumpaakin osa-aluetta. Yhteisön ja ympäristön luoma sukupuolirooli tuntuu usein transsukupuolisille itselleen sopimattomalta muodostaen jatkuvan roolikonfliktin. Roolikonfliktin takia he voivat tuntea suurta

ahdistuneisuutta, mikäli ympäristö näkee heidät heidän biologisen sukupuolensa mukaan, joka heille on se ”väärä” sukupuoli. Tästä aiheutuu hankaluuksia sosiaalisessa elämässä muodostaen ongelmia myös sosiaalisessa kanssakäymisessä. Olevinen julkisilla paikoilla ja tiloissa voi myös estyä tai ainakin vaikeutuu. (Huuska 2011, 242.) Roolikonflikti nousi haastatteluissa aiheena usein esille ja se esiintyi erittäin vahvana heillä kaikilla. Vuorisen (2001, 48-49) erittelemässä sukupuoli-identiteetin kolmessa osa-alueessa juuri roolit ovat yksi tähän vaikuttavista seikoista. Tähän lasketaan kuuluvaksi se, miten yksilö ilmaisee omaa sukupuoltaan muille, yhteisölle, ympäristölle. Se sisältää kaiken yksilön toiminnasta pukeutumiseen, harrastuksiin ja valintoihin. Rooli on myös kulttuuri- ja aikakaussidonnainen, ja yhteiskunnan sekä yhteisön määrittelemät normit vaikuttavat rooliin odotusten muodossa. Mitä siis on olla mies ja mitä nainen? Juuri tämä yhteisön luoma roolitus ja paine mieheen/mieheyteen ja naiseen/naiseuteen sekä niihin liitettävistä asioista ovat muodostaneet haastateltavilleni roolikonfliktin ja dysforian. Yhteisö on luonut heille muotin heidän biologisen sukupuolensa mukaan ja tähän muottiin heidän oletetaan sopivan tai sopeutuvan. Tässä voidaan myös havaita haastateltavillani yhteisön ”ei-hyväksytyn” sukupuoli-identiteetin tuomaa ajattelua, jolloin yksilö alkaa rajoittaa tai estää omaksi kokevansa identiteetin mukaista käytöstä yhteisön normien vastaisena (ks. Virtanen 2001, 48).

TAMMI: ”Jos sä yrität olla jotain mitä sä et oikeesti halua, niin siit ei oikeesti kauheesti saa onnistumisen kokemuksia ... et siinä ehkä jo ennenku ite olin varsinaisesti antanut asialle niiden niin tuntu aina kauheen ahdistavalta jos vaik meni sinne taitoluisteluun ja sit se olikin kivaa, koska se tuntu hirveen väärältä – samaan aikaan kun yritti olla kauheen naisellinen, niin samaan aikaan niinku jatkuvasti aina jos siinä onnistu niin se tuntu kuitenkin epäonnistumiselta.”

KUUSI: ”No siis ... oli tosi voimakasta et mä inhosin kaikkia tyttöjen asioita ... et koska itteä koetettiin luokitella tyttöihin, ihan jatkuvasti, niin jotenkin se että halus vielä enemmän korostaa sitä ettei kuulu tyttöihin ja sit sillai et jos selitti inhoaansa feminiinisiin asioihin niin sit se vielä enemmän erotteli et jos olis myöntänyt joillekin et tykkäs just jostain söpöistä asioista niin se olis niille ollut mun mielestä selkee merkki et ok toi on tyttö et se vaan koittaa olla vaikee, koska halus niin kovasti näyttää et ei kuulu tyttölokerikkoon.”

KOIVU: ”Musta tuntuu et se aika jolloin tuntu niinku vaaralliselta puhua et katon jotain, niinku, no ylipäänsä et tekee niinku mitään naisellista, niin se tuntu vaaralliselta just sen takia, että, et siin oli se vaara et sitten mut luokitellaan naiseks tai ruvetaan ajattelemaan et onks toi nyt oikeesti mies sitten, tai mitä toi tossa feikkaa” ... ”mulla oli itellänikin semmonen kokemus että kaikki tämmönen niinku naiseuteen liitettävä tuntu tosi väärältä ja vieraalta ja oudolta. Ja sit-

ten taas kaikki, et jos joku vaikka sanoo pojaks tai kohtelee jotenkin maskuliinisena henkilönä, niin se tuntu hirveen oikeelta ja hyvältä.”

Sukupuoli-identiteetti on osa ihmisen itsekäsitystä eli yksilön sisäinen, subjektiivinen kokemus ja tunne itsestään naisena tai miehenä. Identiteettimme perusta on kuuluvuudessa ja jäsenyydessä eri ryhmiin ja se voi esiintyä erilaisena eri tilanteissa (Pirskanen 2006, 94). Sukupuoli-identiteetistä puhuttaessa käytetään termejä ”vakaa” tai ”epävakaa” sen mukaan, onko kokemus selkeä ja pysyvä vai epävarma ja vaihteleva (Huuska 2011, 226). Haastateltavieni kohdalla identifioituminen selkeästi johonkin ryhmään vaihteli suuresti. Esimerkiksi Tammi identifioitui transmieheksi ja toi julki tämän sosiaalisessa kanssakäymisessä. Sukupuoli-identiteetiltään hän oli siis transmies ja hän koki kuuluvansa kiinteästi transyhteisöön. Myös Kuusella trans-identiteetti oli edelleen tärkeä osa hänen omaa identiteettiään, vaikkakin hän sosiaalisessa ympäristössä kuvailikin itseään nuoreksi mieheksi eikä tuonut esille trans-puoltaan. Koivu taas kokee itsensä mieheksi ja kokee trans-identiteetin olleen tärkeä osa siirtymävaihetta, korjausprosessia, naisesta mieheksi. Toisaalta hänen kohdallaan trans-identiteetti ei myös ole kokonaan pois suljettua, mutta vain osa kirjoitettua historiaa.

TAMMI: ”Mä vastaan yleensä et mä oon transmies, mä koen et trans on aika iso osa mun identiteettiä, se on vaikuttanut joka tapauksessa esim just tää teini-ikä mistä oon puhunut niin vaikk silloin ei tiennyt et on transihminen nii kylhän se kulkee jatkuvasti mukana omilla pyrrinöissä ja toiminnassa. Ja sit kuitenkin siinä kohtaa kun mä tapasin sen toisen transihmisen niin me aika pian mentiin transtukipisteelle ekaa kertaa jollon mä kävin siellä kahvi-illoissa siis vuosia joka ikinen torstai ja se helpotti aika paljon ja kuitenkin se, sen transasian sai vihdoin sellaseks et me ollaan transihmisiä, et mulla oli joku tällanen ryhmä jossa me ollaan eikä niin et mä oon joku toinen – et siit tuli sit aika olennainen osa omaa identiteettiä.”

KUUSI “... et se on kaikkein eniten pään sisällä ja mikä oikeesti niinku tuntuu omalta identiteetiltään ja nyt tällä hetkellä mä kyl oon tosi pitkään kokenut et mä oon transmies et se on tosi lähellä, et se on sellanen mun oma identiteetti et miks mä haluan kuvata itteeni et en mä haluu... siis joo... sosiaalisissa tilanteissa, niin mä kyl haluan kuvata itteni vaan niinku nuoreks mieheks koska mä en haluu kaikkien tietävän et on transihminen koska se on ollut aikoinaan kun jotkut ihmiset on tienneet niin se on ollut tosi henkisesti tosi stressaavaa...”

KUUSI: ”... enkä mä haluu sillee jotenkin poistaa sitä transasiaa itsestäni et mä olisin vain mies, koska mulle transasiat ja muut on tosi tärkeitä ja niistä ja niitten käsittely ja niistä selvää ottaminen...”

KOIVU: “Että jotenkin, totta kai tiedostan sen että, et mulla on transhistoria tai se on se ehkä miten mä tykkään ehkä eniten ite ajatella sitä, että se ikään kuin mun menneisyyttä... se että

mun on ehkä pitänyt kulkea vähän eri tie päästäkseni tähän, mutta et se ei oo nykyisyydessä niinku vahvasti läsnä mutta tottakai se vaikuttaa koko ajan tai joka päivä, jollain tavalla...koska aikasemmin silloin kun tuli vasta kaapista ulos ja rupes lähtee prosessiin niin mun, mulle oli tosi tärkeätä kertoo ihmisille et mä oon trans koska vaan sitä kautta ne pysty näkee mut oikein” – “Mut nyt kun kaikki automaattisesti näkee mut oikein, niin mä koen taas että jos mä kertoisin kaikille niin sit se saattais aiheuttaa sen että ne näkee mut väärin. Jännästi.”

Haastattelujeni perusteella sukupuoli-identiteetti on liikkeessä ja muutoksessa koko elämän ajan, eikä sitä voida ankkuroida suoraa biologiseen ja anatomiseen sukupuoleen tai kehoon. Sitä ei myös voida nähdä yhtenä pysyvänä asiana, johon kasvetaan. Huuska (2011, 225) näkeekin sukupuoli-identiteetin koko ajan käynnissä olevana prosessina, joka muuttuu elämän aikana olosuhteiden mukaisesti.

7 SUKUPUOLESTA JA VASTAAN! - PÄÄTELMÄT

Tässä luvussa kokoon yhteen haastatteluista ja aineistosta esiin nousseet päätelmät sekä vastaan tutkimuskysymyksiini, jotka ovat:

1. Miten tutkittavieni kokemuksista sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti näkyy ja esiintyy yhteiskunnassamme?
2. Miten nuoret transmiehet kokevat sukupuolensa ja sukupuoli-identiteettinsä?

Luvun lopussa esitän myös ajatuksia tulosten hyödyntämisestä.

7.1 Tulkinta ja johtopäätökset

Valistuksen aikaan kaikki muu kuin naisen ja miehen sukupuolielinten kohtaaminen suvunjatkamistarkoituksessa oli rikos Jumalan luomaa järjestystä vastaan. Vallalla oli käsitys tästä ”normaaliudesta” ja sitä piti noudattaa, kaikki poikkeava oli haureutta. Kaiken tämän tarkoituksena oli saavuttaa ihmisten terve, hygieeninen ja eritoten lisääntymiskykyinen ja rodunmukainen ruumis suurinta yhteiskunnallista tehtävää, suvunjatkamista, varten (Vilka 2010, 77-78). Vaikka emme haluaisi sitä myöntää, niin yhä edelleen tämä sama käsitys ohjaa yhteiskuntaamme. Jo pitkään julkisessa keskustelussa on suomalaiseseen ideaaliperheeseen kuulunut aviomies, vaimo, kaksi lasta, koira, länsimainen perheauto sekä omakotitalo Nurmijärvellä. Tähän meidän kaikkien odotetaan pyrkivän. Vaikka kyseistä määritelmää käytetäänkin nykypäivänä aiempaa piikittelevämmässä mielessä, voidaan rivien välistä silti lukea, että edelleen valistuk-

sen ajan aatteet ovat voimissaan yhteiskunnassamme. Muut kuin mies-nainen-parit, heille syntymässä annetut biologiset ja anatomiset sukupuoliominaisuudet sekä näiden valjastaminen suvunjatkamista varten ovat jossain määrin ”väärin” ja ”epänormaalia”.

Haluan lainata tähän tekstiäni kappaleesta 2.1., jossa käsittelen kulttuuria, uskontoa ja lääketiedettä sukupuolikäsitteen muokkaajana: ”Juuri tämä valistuksen-ajan luoma kuva kahdesta sukupuolesta sekä normaalista heteroseksuaalisuudesta, ihmisten sukupuoli- ja seksuaalikäytöksestä vain suvunjatkamistarkoitukseen, on luonut yhteiskuntaamme niin sanotun *heteronormatiivisen hegemonian* (Butler 2006). Vilkka (2010, 73, 79) avaa Butlerin näkemystä, niin että tällä tarkoitetaan lähtökohtaista oletusasetelmaa, jossa kaikkien oletetaan olevan heteroita eikä asiaa tarvitse erikseen mainita. Yhteiskunnassamme olemme luonnollistaneet ja valjastaneet kehon, sukupuolen sekä halut heteroseksismin kannalta tarkoituksenmukaisesti suorittamisen keinoiksi juuri vallanintressien toteutumista varten. Itse toisin tähän keskusteluun juuri suvunjatkamistarkoituksen. Käsite sisältää myös ajatuksen siitä, että yleiseen keskusteluun otetaan mukaan se, mitä heteroseksuaalisuus ei ole. Tämän kielletyn, ”ei-normaaliuden”, puheen kautta ylläpidetään ja vahvistetaan heteroseksuaalisuuden normia, toisin sanoen siis myös ”me-valtaapitävät” vs. ”te-toiset” yhteiskunnallista ajatusmaailmaa. Tämä muodostaa ongelmia nykypäivän sukupuolisesti ja seksuaalisesti moninaistuvassa kulttuurissamme.”

Vaikka en keskitykään tutkimuksessani seksuaalisuuteen, voidaan Butlerin heteronormatiivinen hegemonia nähdä myös sukupuolikysymyksenä. Mediassa ja yleisellä tasolla on käyty paljon keskustelua samaa sukupuolta olevien avioliitoista. Mitä muita perusteita meillä on olla hyväksymättä nämä avioliitot kuin se, että näissä ei ”perinteisellä”, ”normaalilla” tavalla voida lisääntyä ja näin toteuttaa ihmiskuntamme suurinta tehtävää? Pyrimme siis ylläpitämään vallitsevaa heteronormatiivista, bipolaarista sukupuolijärjestelmää vain pitääksemme itsekkäästi yhteiskuntamme nykymuodossaan hengissä. Mistä syntyisivät uudet kansalaiset jos sallisimme sukupuolien moninaisuuden ja kaikille vapaan tahdon ilmaista itseään juuri niin, kuin he haluavat. Kuten analyysiosuudesta voi huomata ovat kaikki haastateltavani joutuneet vastaamaan kysymyksen: ”kumpaa sukupuolta sä oikein olet?” Vallitsevan mies-nais-sukupuolijärjestelmän takia he ovat myös joutuneet kummajaisen asemaan, vailla oikeutta olla oma itsensä.

Kuusi: "Niin ja täs yhteiskunnassa jos on niinku transtaustainen niin se tuo heti sen et sä et oo oikeastaan kumpaakaan vaan sä oot joku niinku, siis negatiiviselta tavalla ajatellaan et oot friikki." Tähän tulisi saada muutos.

Sukupuoli ja sitä kautta sukupuoli-identiteetti määrittelee myös huomattavasti identiteettiämme kokonaisuutena. Itse identifioidun mieheksi, mutta en myöskään pelkää sekoittaa feminiinisiä piirteitä ja tästä olen itsekin saanut kuulla: "ai sä käytät pinkkiä, homo!" Itse en ota tästä paniikkia, sillä identiteettini on vahva ja kuulun edelleen valalla olevaan bipolaariseen sukupuoli-ajattelun muottiin. Mutta entä transsukupuoliset? Kuten jo johdannossa kirjoitin, ei esimerkiksi yläkoulumme terveydentiedonkirjat anna juurikaan eväitä oman sukupuoli-identiteetin löytämiseen tämän valta-ajattelun ulkopuolelta. Kuitenkin keskustelustamme Kuusen kanssa käy ilmi, että tämä olisi juuri se aika, jolloin tietoa tulisi saada.

Haastattelija: Jos vaikka seiskalla oltais käyty näitä läpi: mitä on trans ja mitä muita sukupuolen määritelmiä löytyy kuin mies ja nainen, oisko se auttanut silloin jo löytämään itseään ja sitä kautta helpottanut prosessia?

Kuusi: "Kyllä, kun siis mun mielestä pitäis jotenkin paljon aikasemmin jostain identiteeteistä, sukupuolista ja tälläsista paljon enemmän koulu kertoo niinku myös jotenkin eri seksuaalisuuksista myöskin sukupuoli-identiteetin lisäksi, se oikeesti auttais tosi paljon jos ihmiset sais tietäis enemmän ja kyl se muakin ois auttanut jos olis ollut jotain muuta tietoa kuin perus et on olemassa vaan heteroit ja sit on ehkä homoi, mut ne on tosi ällöjä, et se ois oikeesti auttanut tosi paljon."

Emme siis valtaapitävinä miehinä ja naisina anna edes mahdollisuuksia olla oma itsensä tai auta yhteisömme jäseniä löytämään sitä todellista minäänsä, identiteettiään. Pyrimme kaikessa toiminnassamme lokeroimaan ihmiset kahteen muottiin ja tämä näkyy myös muun muassa analyysissäni käsitellyissä tilanteissa pukuhuoneen tai vaikkapa WC:n valinnan suhteen. Pakotamme ihmiset tunnustamaan jompaakumpaa sukupuolta, mies-nainen, uros-naaras. Asemassamme kasvattajina meidän tulisi pyrkiä pois tästä jaotteluasetelmasta, joka eriarvoistaa ihmisiä. Identiteetin kehittymisen kannalta nuoret tarvitsevat tietoa myös muista vaihtoehdoista ja tätä meidän tulisi heille tarjota. Kouluissa, nuoriso- ja sosiaalityössä sekä kaikilla aloilla, jossa toimimme lasten ja nuorten kanssa kasvattajina, olisi tarvetta saada lisää tietoa sukupuolen moninaisuudesta. Vain näin voimme edesauttaa nuoria löytämään oman tiensä, sen itselleen sopivan.

Sukupuoli on paljon muuta kuin, mitä nykypäivänä ajattelemme. Sukupuolen moninaisuus-opas (2012, 4) avaa uutta näkökulmaa tarkastella sukupuolta: ”...jokaisen ihmisen niin fyysinen sukupuolen kehitys kuin oman sukupuolen kokeminenkin ovat täysin yksilöllisiä. Sukupuolen moninaisuus on myös luonnollinen osa ihmisen ja luonnon monimuotoisuutta.” Sukupuoli on moninainen ilmiö, eikä se siis ole palautettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen (Transtukipiste 2013). Sukupuoli tulisikin nähdä suurempana kokonaisuutena.

Vilka (2010, 18-20) näkee, että sukupuoleen tullaan kasvatuksen kautta, esittämällä ja toteuttamalla toistuvasti sukupuolensa piirteitä. Sukupuoli ei ole kehon ominaisuus eikä siihen synnytä. Tämä ajattelusuunta vie meidät pois vallalla olevasta biologiseen ja anatomiseen sukupuolen määritelmään keskittyvästä näkökannasta kohti sukupuolen näkemistä sosiaalisena konstruktiona, jossa voimme vapaasti valita erilaisia ja moninaisia rooleja biologisesta sukupuolestamme irrallaan. Kuten Butler (2006) esittää, on sukupuoli performatiivinen, esitetty, tehty, tuotettu, ei syntymässä saatu. Sukupuoli voidaankin nähdä filosofiselta kannalta, jossa sukupuolta ei enää määritellä biologiselta, mutta ei sosiaalisenaan eli yhteisön näkökulmasta, vaan se on holistinen konstruktio, joka on jokaisella yksilöllinen. Nämä näkökannat saavat minun ääneni, kunnes toisin todistetaan.

Analyysissäni haastateltavieni kokema dysforia itsestään, identiteetistään, muodostui juuri sosiaalisen eli yhteisön vaatimiin normeihin sopeutumattomuudesta. Koska näen, että ihminen on holistinen kokonaisuus, sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä, identiteettiä tai mitään, mitä ihminen on, ei tulisi erotella, vaan nähdä kokonaisuutena. En myös usko siihen, että mikään näistä seikoista olisi pysyvä, meille luotu ja annettu kantaaksemme syntymästä haetaan. Itse koen ahdistavana yhteisömme ja yhteiskuntamme nykytilan, jossa vieläkin säätelemme ihmisten oikeutta olla oma itsensä ja toteuttaa itseään juuri hänelle sopivimmalla ja luontevimmalla tavalla. Koen, että olemme korruttaneet itsemme asemaan, jossa yritämme määritellä kaiken ihmisen omaan elämään liittyvän ja pakotamme jokaisen valitsemaan vain ja ainoastaan niistä valinnoista, jotka heille suuressa viisaudessamme annamme. Valinnanvapautemme on näennäistä.

Yritämme määritellä jopa ihmisten omaa identiteettiä. Uskottelemme sen olevan pysyvä, kiinteä, syntymässä saatu. Itse kuitenkin koen Stuart Hallin (1999) olleen oikeassa hänen määritellään postmodernin subjektin: ”Subjekti, jolla ei ole kiinteää,

olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetistä tulee ”liikkuva juhla”: se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Se on historiallisesti – ei biologisesti – määrittynyt. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minkään eheän ”minän” ympärille. Sisällämme on ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettiä, minkä vuoksi identifikaatiomme vaihtelee jatkuvasti.” (Hall 1999, 23.) Hän myös jatkaa, että: ”Subjektista, jolla aiemmin koettiin olevan yhtenäinen ja vakaa identiteetti, on tulossa pirstoutunut. Se ei koostu yhdestä, vaan monista identiteeteistä, jotka ovat joskus ristiriidassa keskenään tai jopa yhteensopimattomia toisiinsa nähden.” (Hall 1999, 22.) Ja lopuksi: ”Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa” (Hall 1999, 23).

Tämä kaikki tieto on käsissämme ja saavutettavissamme, emme vain elä sen mukaisesti. Miksi?

7.2 Tulosten hyödyntäminen

Tärkeimpänä tuloksena tutkimuksessani näen tiedon lisäämisen yleisellä tasolla, mutta myös eritoten niiden joukossa, jotka toimivat lasten ja nuorten parissa kasvattajan roolissa. Kuten teorioista on havaittavissa, on juuri elämän ensimmäiset vuodet sekä myöhemmässä vaiheessa esipuberteetti, puberteetti sekä varhaisnuoruus niitä hetkiä, jolloin ihminen etsii aktiivisesti itseään sekä peilaa omaa toimintaansa ja olemistaan ympärillä olevaan maailmaan. Mutta mihin peilata, ellei tietoa ole saatavilla? Kuten kaikki haastateltavani itsekin sanoivat, olivat he tyhjänpäällä, ilman valoa tunnelin päässä. Identifioituminen tapahtui suuntaan, joka oli käsillä, esimerkiksi homoseksuaalisuuteen, vaikka transsukupuolisilla ei kyse välttämättä ole lainkaan seksuaalisesta suuntautumisesta, vaan kysymys on puhtaasti sukupuolen kokemuksesta.

Toivon, että tämän tutkimuksen kautta ihmiset saavat lisää tietoa siitä, mitä on olla transsukupuolinen ja mitä he kokevat esimerkiksi koulumaailmassa, joka on erittäin bipolaarisesti sukupuolittunut. Toivon, että tutkimukseni antaisi tietoa myös nuorille itselleen ja näin ollen edesauttaisi heidän identifioitumista heille itselleen sopivaan suuntaan. Samankaltaisuudet haastateltavieni vastauksissa saivat ainakin minut tutki-

jana vakuuttuneeksi siitä, että analyysissäni ja tutkimuksessani käsitellyt aiheet koskettavat hyvin suurta osaa transsukupuolisista, mutta miksei myös nuoria yleisesti.

Haastateltavani olivat kotoisin eri puolilta Suomea, mutta asuneet nyt kaikki pääkaupunkiseudulla. Jos kaikki haastateltavani olivat yhdeltä alueelta, niin voidaan kysyä, että voiko tutkimukseni tuloksia sitten soveltaa muiden paikkakuntien nuoriin tai nuoriin yleisesti? Vaikka paikkakunnat ovat erilaisia, enkä lähde kieltämään sen vaikutusta kehittyvään lapseen tai nuoreen, niin näen, että sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja identiteetin etsintä ovat kaikille yhteisiä. Tyylit sekä tavat vaihtelevat ja ovat uniikkeja, mutta perimmäinen ajatus etsimisestä ja löytämisestä on meissä kaikissa. Näin ollen tutkimukseni tuloksia voidaan soveltaa kaikkiin nuoriin. Myös se, että tutkin aiheitani yksilötason lisäksi myös yhteiskunnalliselta näkökannalta lisää mielestäni tutkimukseni validiutta laajennettaessa sen tuloksia koskemaan nuoria yleensä. Tahdon myös lisätä, että tutkimuksessani en käsitellyt alueellisuutta, vaan asioita kokemustasolla ja jätin tämän aspektin täysin tietoisesti pois. Tässä voisikin olla yksi jatkotutkimuksen mahdollisuus: mikä on maantieteellisen asuinpaikan ja sen sosiaalisen ympäristön vaikutus sukupuoleen, sen esiintymiseen ja esiin tuomiseen sekä sukupuoli-identiteetin kehitykseen?

Entä voidaanko kolmen ihmisen haastatteluista johtaa tuloksia tai päätelmiä laajempaan kokonaisuuteen? Mielestäni voi, ja tahdon tässä täsmentää sitä mitä tutkin ja miten. Tutkin nimenomaan haastateltavieni subjektiivisia kokemuksia ja niiden kautta ilmiön esiintymistä yksilötasolla ja yhteiskunnassa. Kaikki haastateltavani olivat syntyneet vuosina 1989 tai 1990, joten he ovat kokeneet lapsuuden, nuoruuden ja niihin kuuluvat instituutiot, kuten koulun samaan aikaan. Tämä mielestäni lisää tutkimukseni luotettavuutta, sen tuloksia siirrettäessä koskemaan tiettyä ryhmää (ks. Hirsjärvi ym. 2004, 171; Eskola & Suoranta 1998, 66; Sulkunen 1990), kuten nuoria, sillä näin pois suljetaan eri aikakausien vaikutukset haastateltavien kokemuksiin. Toisaalta tässäkin voisi olla yksi jatkotutkimuksen aihe: miten eri vuosikymmenillä eläneet transnuoret ovat kokeneet koulumaailman tai yhteiskunnan ja sosiaalisten ympäristöjen asenteet? Miten nämä ovat vaikuttaneet heidän kokemuksiin sukupuolestaan ja sukupuoli-identiteetistään?

Tämän päivän tilanteesta meillä on hieman tutkimustietoa. Haastateltavieni sekä johdannossa mainitsemani ”Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?”-tutkimuksen

(Nuorisotutkimusseura ry 2013) vastaajien mukaan useimmat sateenkaarinuorista voi nykypäivänä suhteellisen hyvin, vaikkakin keskimääräistä huonommin kuin heteroseksuaalit ja cis-sukupuoliset nuoret. Cis-sukupuolisella tarkoitetaan ihmistä, joka ilmaisee itseään pääosin syntymänsukupuolensa mukaisesti, eikä luokittele itseään transihmiseksi, intersukupuoliseksi eikä muunsukupuoliseksi (Transtukipiste 2013). Vaikka useimmat voivat hyvin, niin suurin osa on kokenut haasteita ja vaikeuksia elämässään johtuen yhteiskuntamme suhtautumisesta sekä sen normatiivisista käsityksistä koskien seksuaalista suuntautumista ja sukupuolta. Tutkimalla näitä mainittuja asioita lähihistoriassamme, voisimme todeta sen, miten yhteiskunnan instituutiot ja asenteet ovat kehittyneet tähän päivään tultaessa. Voisimme tällöin myös todentaa vähemmistöjen eteen tekemämme työn merkityksellisyyttä sekä tuloksellisuutta ja näin ollen suunnitella paremmin miten jatkossa olisi hyvä toimia sekä mitkä ovat oikeasti ne konkreettiset asiat, jotka vaikuttavat yleiseen mielipiteeseen, suhtautumiseen sekä asenteisiin. Historia kirjoittaa tulevaisuuttamme ja sen antamat opit tulisi käyttää hyödyksi.

Miksi nostan tiedon saannin ja mahdollisuuden siihen niin vahvaksi vaikuttimeksi tutkimuksessani? Sukupuoli- tai identiteettikokemus on aina yksilöllinen, mutta kaikki me käymme läpi samoja itse-etsinnän vaiheita ja yritämme löytää oman paikkamme maailmassa. On vaikea kuvailla toiselle, mitä tuntee tai kokee, ellemme tiedä sanoja tähän. Tarvitsemme jotain konkreettista kuvaamaan sitä, mitä olemme. Tieto ja sanat kulkevat mielestäni käsi kädessä. Mikäli meillä on tietoa, on meillä sille myös määritelmä, sanat. Tuottamani tiedon mukana saamme toivottavasti sanat ja konkretiaa kuvaamaan mitä haastattelemani nuoret tuntevat. Ehkä voimme valjastaa tämän tiedon myös yhteiskunnan ja yhteisömme käytettäväksi ja näin edistää tasa-arvoa sekä oikeutta olla oma itsensä.

Vaikka omassa tutkimuksessani keskityn sukupuolen moninaisuuteen ja sen esiintymiseen transnäkökulmasta, niin tahtoisin, että sitä ja saamiani tuloksia voitaisiin hyödyntää kehittämään yhteisömme asenteita suvaitsevaisemmiksi ja ymmärtäväisemmiksi kaikkea erilaisuutta kohtaan. Tämän muutoksen tulisi lähteä asenteista kasvatuksellisissa ympäristöissä, kuten kotona, koulussa ja harrastuksissa. Nykypäivänä monet sateenkaarinuoret ovat avoimia muun muassa sukupuoli-identiteetistään vähintään jollekin ihmiselle perheessä, kavereissa tai koulussa, mutta monet kokevat tarpeelliseksi pitää asian myös salassa. Tämä siksi, että he pelkäävät tulla ajatuksi

pois kotoa tai joutuvansa sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle kaveripiirissä, vapaa-ajalla tai harrastuksissa. Useat myös salaavat mahdolliset koulussa tapahtuvat kiusaamistilanteet, sillä he kokevat etteivät ”erilaisina” saa tukea ja koulumaailman asenteet ovat heitä vastaan, näissä tilanteissa heitä jopa syyllistäviä. (Nuorisotutkimusseura ry 2013.)

Me kasvattajina voimme vaikuttaa toistemme asenteisiin, mutta eritoten kasvavien nuorten asenteisiin ja näin ollen luoda tulevaisuutta, jossa erilaisuus on voimavara, eikä se tee ihmisestä outoa tai friikkiä, eikä sitä tarvitse salata ja pelätä. Jo pienillä päivittäisillä teoilla, kuten lapsen tukemisella ollessaan se miltä hänestä tuntuu, on pitkäaikaisia vaikutuksia nuoruuteen ja sitä kautta aikuisuuteen. Meidän tulisi myös huomioida paremmin yksilöiden erilaiset tarpeet sosiaalisissa ympäristöissämme, kuten koulu maailmassa, ja tukea näitä. Emme saisi toimia vain niin, kuten ”aina on toimittu”, vaan ymmärtää, että olemme yksilöitä ja meillä jokaisella on omat yksilölliset tarpeet, halut ja toiveet. Maailma ympärillämme muuttuu, halusimme sitä tai emme. Meidän tulisi muuttaa käsityksiämme siitä sen mukana, jotta voimme turvata tasapuoliset mahdollisuudet kaikille ihmisille rotuun, ikään tai sukupuoleen katsomatta. Tärkeintä on tehdä elämästä elämisen arvoinen meille kaikille.

”Antaa kaikkien kukkien kukkia vaan!” – Martti Syrjä

LÄHTEET

Ahola, Tapani & Furman, Ben 2012. Ongelmista ratkaisuihin. Lyhytterapian perusteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Butler, Judith 2006. Hankala sukupuoli. Pulkkinen, Tuija & Rossi, Leena-Maija (suom.). Helsinki: Gaudeamus.

Eduskunta 2010. Eduskunnan www-sivut. <http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+56/2001>. Päivitetty 15.01.2010. Luettu 14.11.2013.

Ekins, Richard 2001. Letters to the editor – responses to Collette Chiland’s ”the psychoanalyst and the transexual patient”. [www-dokumentti. http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1516/FFYM-13PP-MD76-QU7E/abstract](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1516/FFYM-13PP-MD76-QU7E/abstract). Ei päivitystietoa. Luettu 16.11.2012.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fogelholm, Mikael, Huuhka, Helena, Reinikkala, Paula & Sundman, Tuula 2012. Terve! 1, Terveysten perusteet, Lukion terveystieto. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hall, Stuart 1999. Identiteetti. Herkman, Juha & Lehtonen, Mikko (suom. ja toim.). Tampere: Vastapaino.

Heinäluoma, Sara 1996. Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfilosofia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle. Tampere: Gaudeamus.

Hekanaho, Pia Livia 2010. Queer-teorian kummia vaihteita. Teoksessa Juvonen, Tuula, Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 144-154.

Hentilä, Jorma, Nissinen, Jussi, Stålström, Olli & Tuovinen, Liisa 2011. Sanasto. Teoksessa Hentilä, Jorma, Nissinen, Jussi, Stålström, Olli & Tuovinen, Liisa (toim.) Saanko olla totta?, Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus,, 332.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holi, Matti, Suominen, Sinikka & Tiitinen, Aila 2003. Transseksuaalien hoito. Duodecim. PDF-dokumentti. <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo93871.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 8.5.2013.

Huuska, Maarit 1998. Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen. Tampereen Yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia A:30/1998. Tampere: Tampereen Yliopisto.

- Huuska, Maarit 2011. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Hentilä, Jorma, Nissinen, Jussi, Stålström, Olli & Tuovinen, Liisa (toim.) Saanko olla totta?, Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 222-259.
- Huuska, Maarit 2013. Sähköpostikeskustelu 12.4. – 6.5.2013. Transtukipisteen johtava sosiaalityöntekijä. Seta ry.
- Huuska, Maarit 2014. Sähköpostikeskustelu 11.4.2014. Transtukipisteen johtava sosiaalityöntekijä. Seta ry.
- Hyttinen, Raimo & Hägglund, Tor-Björn 1997. Nuoruusikäisen psykoanalyysi. Oulu: Kustannusyhtiö Kajo.
- Juvonen, Tuula 2002. Varjoelämää vai julkisia salaisuuksia. Jyväskylä: Vastapaino.
- Kiistala, Minna 2010. Minä en sitten muutu – Odottavan äidin tunnustuksia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Komonen, Katja 2012. Tutkimus- ja kehittämisosaaminen – opintojakso. MAMK – Mikkelin ammattikorkeakoulu. 2012. Luentomateriaali. Powerpoint-esitys.
- Korkiakangas, Mikko & Kuusinen, Jorma 1993. Ihmisen kehitys elämänkaaren näkökulmasta. Teoksessa Kuusinen, Jorma (toim.) Kasvatuspsykologia. Juva: WSOY, 85-124.
- Laki transseksuaalisen sukupuolen vahvistamisesta 563/2002. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563>. Ei päivytystietoa. Luettu 15.11.2012.
- Lehtinen, Ismo, Lehtinen, Timo & Soisalo, Soili 2013. Syke 8, Terveystieto. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Merton R. K., Fiske, M. & Kendall, P L. 1990. The focused interview. A manual of problems and procedures. www-dokumentti. http://books.simonandschuster.com/Focused-Interview/Robert-K-Merton/9781439105825/browse_inside. Ei päivytystietoa. Luettu 16.01.2013.
- Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna 2007. Sateenkaari-Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Porvoo: Like.
- Nissinen, Jussi 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Hentilä, Jorma, Nissinen, Jussi, Stålström, Olli & Tuovinen, Liisa (toim.) Saanko olla totta?, Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 11-32.
- Nuorisotutkimusseura ry 2013. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?. www-dokumentti. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/mita-kuuluu-sateenkaarinuorille-suomessa-tiivistelma>. Ei päivytystietoa. Luettu 28.03.2014.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6.

- Pesonen, Niilo & Ponteva, Eero 1987. Lääketieteen sanakirja. Porvoo: WSOY.
- Pimenoff, Veronica 2006. Transsukupuolisuus. Teoksessa Apter, Dan, Kaimola Kari, Väisälä, Leena (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 164-172.
- Pirkanen, Henna 2006. Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa Ruttio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (toim.) Minuus ja Identiteetti. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 88-115.
- Psykiatrian luokituskäsikirja 2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. www-dokumentti. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90815/URN_ISBN_978-952-245-549-9.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 16.5.2013.
- Rakkaus on Rakkautta! Kärlek är Kärlek! 2013. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta. Om mångfalden av kön och sexuell läggning. Seta ry:n esite.
- Rastas, Merja 1992. Oikeus oman identiteetin mukaiseen elämään? Tutkimus transseksuaalien elämästä ja asemasta Suomessa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 55. Helsinki: Vapokustannus.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005. Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 9-21.
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Seta ry 2012. Yhdistyksen www-sivut. <http://www.seta.fi>. Ei päivitystietoa. Luettu 9.11.2012.
- Simonen, Olli 2006. Kodin uusi lääkärikirja. Helsinki: Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab.
- Sipilä, Petri 1998. Sukupuolitettu ihminen – kokonainen etiikka. Tampere: Gaudeamus.
- Suhonen, Malla 2007. Transsukupuolisuuden näkymätön historia. Teoksessa Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) Sateenkaari-Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Porvoo: Like, 53-64.
- Suhonen, Malla 2007a. Transsukupuolisuuden näkymätön historia. PDF-dokumentti. <http://www.transtukipiste.fi/doc/transsukupuolisuudennakymatonhistoria.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 14.11.2013.
- Sukupuolen moninaisuus-opas 2012. Seta ry:n Transtukipisteen tuottama opas. PDF-dokumentti. http://seta.fi/doc/seta_sukupuolen_moninaisuus_medium.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 20.11.2013.
- Sulkunen, Pekka 1990. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.

Suomen Queer-tutkimuksen seura 2004. Seuran [www-sivut](https://sqshome.wordpress.com).
<https://sqshome.wordpress.com>. Ei päivitystietoa. Luettu 9.11.2012.

Taavetti, Riikka 2013. Sähköpostitiedote 10.4.2013. Vs.järjestösihteeri. Nuorisotutkimusseura ry.

Transtukipiste 2013. Transtukipisteen [www-sivut](http://www.transtukipiste.fi/). <http://www.transtukipiste.fi/>. Ei päivitystietoa. Luettu 17.10.2013.

Transtukipiste 2013a. Transtukipisteen [www-sivut](http://www.transtukipiste.fi/uuuutiset/ttp0106.php).
<http://www.transtukipiste.fi/uuuutiset/ttp0106.php>. Ei päivitystietoa. Luettu 14.11.2013.

Trasek ry 2013. Trasek ry:n [www-sivut](http://www.trasek.net/). <http://www.trasek.net/>. Ei päivitystietoja. Luettu 12.11.2013.

Vilka, Hanna 2006. Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla. Helsingin Yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiologian laitos. Akateeminen väitöskirja. PDF-dokumentti. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/vilka/kehoomaa.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 15.11.2013.

Vilka, Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Virtanen, Jukka 2001. Kliininen seksologia. Porvoo: WSOY.

WHO 2013. Classifications. World Health Organisationin [www-sivut](http://www.who.int/classifications/icd/en/).
<http://www.who.int/classifications/icd/en/>. Ei päivitystietoa. Luettu 16.5.2013.

Seta ry, Transtukipiste ja Trasek

Seta ry on valtakunnallinen, vuonna 1974 perustettu, ihmisoikeus- ja sosiaalialan kattojärjestö. Seta ry:n alla toimii kaksikymmentä jäsenjärjestöä, joista osa on paikallisia ja osa valtakunnallisia. Nämä järjestöt sijoittuvat välille Ahvenenmaa – Lappi. Yhdistyksen tavoitteena on tasavertainen eläminen osana suomalaista yhteiskuntaa, hyvinvoinnin edistäminen, sekä ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutuminen seksuaaliseen suuntaukseen, sukupuoli-identiteettiin tai sen ilmaisemiseen katsomatta. Seta ry:tä rahoittaa Raha-automaattiyhdistys (RAY), opetusministeriö sekä kunnat. (Seta ry 2012.)

www.seta.fi

Transtukipiste on Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittama ja Seta ry:n ylläpitämä yksikkö, joka tarjoaa psykososiaalisia tukipalveluita sukupuolista ristiriitaa tai monimuotoisuutta kokeville, transihmisille sekä heidän läheisilleen (Transtukipiste 2013).

www.transtukipiste.fi

Trasek ry on valtakunnallinen yhdistys, jonka tarkoituksena on ajaa sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksia, vastustaa syrjintää sekä osallistua hoitojärjestelmiin kehitykseen. Trasek järjestää myös koulutusta sekä toimii tiedottamalla, järjestämällä tilaisuuksia, edustamalla jäsenistöään sekä muilla tavoin tavoitteenaan sukupuolivähemmistöjen kuuluvien aseman parantaminen. Erityisesti Trasek toimii transsukupuolisten hoidon saannin ja etujen valvojana, mutta myös kaikkien muiden sukupuoli-vähemmistöjen hyväksi ja yksilön sukupuolen itsemääräämisoikeuden puolesta. (Trasek 2013.)

www.trasek.net

NUOREN TRANSMIEHEN KOKEMUKSIA IDENTITEETISTÄÄN NUORUUDESSA

ALKUUN:

- Kuka olet: perustiedot, kuka, mistä jne.

HERÄTTELIJÄKYSYMYS:

- Kerro hiukan itsestäsi: Miten sinusta on tullut sinä? Mitkä ovat olleet tärkeimpiä (nuoruutesi) hetkiä / kokemuksia / ajankohtia / tilanteita jne jne, jotka ovat vaikuttaneet sinuun tullaksesi ihmiseksi, joka nyt olet?

NUORUUS

- Missä vaiheessa elämääsi huomasit / tunsit transsukupuolisuuden tuntemuksia / kokemuksia?
- Miten ne ilmenivät?
- Oletko aina tiennyt / tuntenut olevasi ns. ”väärässä kehossa”?

Koulu

- Uskalsitko olla oma itsesi kouluaikana?
- Pystyitkö kertomaan tuntemuksistasi avoimesti? Miten siihen suhtauduttiin (kaverit, terveydenhoitaja, opettajat, kuraattori jne.)? Esiintyikö kiusaamista, syrjimistä tms.
 - Saitko koulussa tukea tuntemuksiisi? Asioiden käsittelyyn?
- Koitko esimerkiksi liikuntatunneilla epämiellyttävyyttä? (myös pukuhuoneet?) Entäs perinteiset pojat – tytöt tunnit, kuten puutyö vs. käsityö?
- Vaikuttiko tuntemuksesi pukeutumiseesi? Käytökseen?
- Vaikuttivatko muiden mielipiteet esim. pukeutumiseesi, käytökseen?
- Koitko kouluajan turvalliseksi ympäristöksi kasvaa nuorena / viettää nuoruuttaan?
- Onko sukupuoli vaikuttanut ammatinvalintaan / koulutuksen valintaan? Entäs yhteiskunta? Yhteisö?

Vanhemmat / perhe

- Pystyitkö kertomaan tuntemuksistasi avoimesti? Miten siihen suhtauduttiin?

- Saitko tukea tuntemuksiisi? Asioiden käsittelyyn?

Kaverit / kaveripiiri

- Pystyitkö kertomaan tuntemuksistasi avoimesti? Miten siihen suhtauduttiin? Esiintyikö kiusaamista, syrjimistä tms.
- Saitko tukea tuntemuksiisi? Asioiden käsittelyyn?

Vapaa-aika / Harrastukset

- Mitä teit / teet vapaa-ajalla? Minkälaisia harrastuksia sinulla on ollut?
- Onko harrastuksen valintaan vaikuttanut sukupuoli? (Perinteiset poikien lajit vs. tyttöjen lajit)
- Onko harrastuksesi valintaan vaikuttanut oma käsityksesi omasta sukupuolestasi?
- Onko ns. yhteisön paine vaikuttanut valintaan?

SUKUPUOLI

- Voidaanko sanoa, että sukupuolia on vain kaksi: mies - nainen?
- Onko sukupuoli sidottuna pelkästään anatomiseen määritelmään / genitaaleihin?
- Miten mielestäsi ihmisen (oma) sukupuoli määritellään / tulisi määritellä?
- Mikä on mielestäsi yhteiskunnan rooli sukupuolen määrittelyssä?
- Voiko oman sukupuolensa määritellä itse? Miten määrittelisit itsesi?

- Miten koet transsukupuolisuuden merkityksen oman (sukupuoli)identiteetin rakentumiseen? ELI...
- Mikä on asian Trans merkitys sinun identiteetillesi?
- Mikä on sinun sukupuoli-identiteettisi ja mitä trans merkitsee sukupuoli-identiteettisi kannalta?

Sukupuolenkorjaus

- Oletko aloittanut / ajatellut aloittaa sukupuolenkorjausprosessin?
- Oletko saanut / saatko jotain lääketieteellistä hoitoa sukupuolenkorjaukseen? Entä saiko / saako siihen myös psykologista / henkistä tukea?
- Mistä sait tietää hoidoista?
- Miten prosessi on vaikuttanut sinuun ihmisenä, identiteettiisi?

HALL - IDENTITEETTI:

- Onko sinulla mielestäsi yksi pysyvä identiteetti?
- Miten yhteiskunta / normit / arvot ovat vaikuttaneet identiteettisi rakentumiseen?
- Yhteiskunta määrittelee sukupuolen ja sitä kautta asettaa identiteetille tietyt raamit – miten suhtaudut tähän? Minkälainen rooli yhteiskunnalla tässä määrittelyssä on?

LIITE 2(4).
Monisivuinen liite

LIITE 2(5).
Monisivuinen liite